د افغانستان اسلامي جمهوريت
دعلومو اکادمي
د بشري علومو معاونيت
د ژبو او ادبياتو مرکز
د پښتو ژبې او ادبياتو انستيتيوت
دادبياتو او متنپوهنې څانګه

شعري سيمبولونه

(د څېړندوی علمي رتبې لپاره)

Ketabton.com

څېړندوی عبدالغفور لېوال

کال ۱۳۹۰

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

فهرست

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرلیک مخګڼه
د لاربنود استاد نظر..........ا-د
سریزه..........ه-ح

لومړی ځپرکی
د موضوع شالید..........۱

دویم ځپرکی
سمبول پېژندنه..........۱۴-۱۵
په شاعری کې د سمبول ایجاداو اهمیت..........۱۲-۲۳
نړیوالې بېلګې..........۲۳-۳۳.
د سمبول اروا پوهنیز ارزښت..........۳۳-۳۸

دریم ځپرکی
په پښتو شاعری کې د سمبولونو ایجاد
د سمبولونو ډولونه..........۳۹-۴۰
حماسي سمبولونه..........۴۰-۴۴
عرفاني سمبولونه..........۴۴-۴۹
لیریک او ښکلاییز سمبولونه..........۴۹-۵۲

څلورم ځپرکی
په معاصرې پښتو شاعرۍ کې د سمبولونو نوښتونه..........۵۷-۸۳
قراردادي سمبولونه..........۸۳-۸۲
فردي سمبولونه..........۸۲-۹۰
دنویو سمبولونو د ایجاد څرنګوالی..........۹۰-۹۹
پایله..........۹۹-۱۰۱
وړاندیزونه..........۱۰۱-۱۰۲
اخځونه..........۱۰۳-۱۰۵

د لاربنود استاد نظر

«مضمون» د شعر لکــه «پیکـــر» وي

«رنګین الفاظ» یې «رخت و زېور» وي

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورته ضـــــــرور دي دا «دواړه څيزه»
«پيکــر» که هر څو دلــــــربا تر وي

«کاظم خان شيدا»

د پښتو پياوړی شاعر کاظم خان شيدا په دې وړه څلوريزه کې د شعر د بشپړې مانۍ انځور ايستلی، د شعر د «منځپانګې» او «بڼې» تلازم، تناسب او توازن يې په کې را ښودلی او په شعر کې يې د «شعريت» اړتيا او وړتيا را په ګوته کړې ده.

عادي ژبه خبرې دي چې د هر څه لپاره يو ټاکلی نوم او لغت لري، انسانان خپلې اړتياوې پرې پوره کوي او د افهام او تفهيم وسيله وي، کله به چې د انسان اړتياوې پوره شوې او خبرو به يې ستونزې حل کړې، نو د يو ازيتوب په وخت او يا د کار او ښکار پرمهال به يې د خپل ذوق د تسکين لپاره له ځان سره زمزمې کولې او له خولې نه به يې منظم او ازونه ايستل او په دې زمزمو کې به يې په ښکلو الفاظو د طبيعت او چاپېر ښکلا ستايله.

د شيدا په تعبير همدا «رنګين الفاظ» هغه «عالي ژبه» ده چې د شعر مضمون ته د ښکليو کاليو او ګېڼې حيثيت لري او يو عادي مضمون د شعريت عالي مقام ته رسوي. له همدې امله ده چې يو منظوم کلام چې په رنګينو الفاظو نه وي اوډل شوی، هغه شعر نه بلل کېږي؛ د نظم او شعر وېش له پخوا نه را روان دی، نظم د يوه مضمون د ادا لپاره وي او ګټه يې دا وي چې په حافظه کې ښه پاتې کېږي او دا مضمون تر ډېره په ذهن کې ژوندی ساتي، په ختيځ کې نظمونه د همدې هدف لپاره ويل شوي، چې په پښتو کې هم ګڼې منظومې لرو او ديني، اخلاقي، طبي او نور مضمونونه په کې ځای کړای شوي چې ښوونيزې او روزنيزې موخې لري، موږ داسې شاعران هم لرو چې ناظمان هم دي خو په نظمونو کې يې خپل هدف پاللی او په شعوري توګه يې په خپلو نظمونو کې له شاعرۍ نه ډډه کړې، په دې لړ کې خوشحال بابا په فضلنامه کې ،چې يوه ديني منظومه ده، په ډېر صراحت بيان کړی او د نظم او شعر ترمنځ يې روښانه کرښه را ايستلې ده:

دا سږ کال چې د «غفط» دی(۱۰۸۹هـ ق)
يو کتاب مې په نمط دی
چې يې نوی بنياد کښېږدم
يو يادګار په جهان پرېږدم
«ساده نظم» ، «بې دقته»
«بې اشکاله» ، «بې لغته»

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په خفیف بحر ویلی
«تکلف» ځنې وتلی
چې «اسان» په «یادول» وي
مختصر کښلی په کښل وي
چې هر څوک ورته وګوري
نیک عمل وته وښوري

په دې ترتیب کړوسي د شعر څېره روښانه کړي او «رنګین الفاظ» یې د هغه «رخت او زېور» بللي خو نیکه بیا د نظم نقشه را کښلې او «ساده»، « بې دقته»، «بې اشکاله»، بې لغته»، «بې رنګینو الفاظو»، « بې تکلفه»، «اسان» او «مختصر» یې بللی دی.

همدا رنګین الفاظ وو چې عادي کلام یې عالي مقام ته ورساوه او د خبرو په کور کې یې خوږې سندرې او شعرونه رامنځ ته کړل، بېلا بېلو شاعرانو په رنګینو الفاظو راز – راز ویې لوبې وکړې او دا رنګین الفاظ یې په بېلا بېلو پېرایو او ارایو کې وړاندې کړل.

د دوی په اشعارو کې لفظونو خپل شکل او ثقل له لاسه ورکړ، د غمي په شان وتوږل شول، صفا شول، روڼه شول او بیا د سرو زرو په ریزه کارۍ کې سره واوډل شول او مسرۍ او بیت ترې جوړ شول.

یا دا چې شاعر لفظونه په رنګونو بدل کړل، د هنر په برس یې مسرۍ او بیتونه ترې جوړ کړل او د یوې هنري تابلو بڼه یې غوره کړه.

په بل تعبیر شاعر د الفاظو له ګلونو نه د هنر په انبیق عطر وایستل او د ګل بوی یې په داسې معنوي ډول په کې وساته چې د تصویر پر ځای تصور ته لېږدي.

همدا راز ویلای شو چې شاعر الفاظو ته په دې ډول رنګیني ور کړه ،لکه مچۍ چې ګلونه په شاتو واړوي.

یا شاعر د الفاظو روانې اوبه د خپل هنر په حرارت تبخیر کړې او رڼه پرخه شوه چې بره والو ته او اسمان ته یې د شعر زینې ترې جوړې کړې.

ادب څېړونکو د شاعرانو دا تعبیرونه او تصویرونه سره بېل کړل او دا په بېل – بېل ډول رنګین شوي الفاظو یې په رنګونو او ډولونو ووېشل او د بدیع، بیان، معاني او نورو په نامه یې فنون، اصول او ادبي قوانین ترې استخراج کړل او د شعر پردې ښکلاوو یې ادبي څېړنو ته لاره هواره کړه.

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې ادبي څېړنو کې د «رنګین» شوي « الفاظ» په استعارو کنایو، تلمیحاتو، تجنیسونو او نورو ډولونو کې مشخص شول او ورو – ورو نوي کشفیات او نوي انواع په کې ترلاسه شول.
ددې رنګینو الفاظو په لړ کې یو هم «سېمبول» دی چې په پښتو ادب کې شاعرانو له هماغه لومړی سره په خپلو شعرونو کې راوړی خو په ادبي څېړنو کې د ېر لږ پام ور اوښتی او پښتانه څېړونکي هغه وخت ورته ځېر شوي چې په اروپا کې ادب څېړونکو کار پرې کړی او د سېمبول څېړه یې روښانه کړې ده.
دا اثر چې ځوان شاعر او لیکوال ښاغلي عبدالغفور لېوال (چې هم د شعر ویلو تجربه لري او هم د شعر څېړلو) لیکلی د سېمبول په باب ګڼو باریکیو او نازکیو ته متوجه شوی او د نظري او تطبیقي مطالعې په رڼا کې یې په پښتو شاعرۍ کې د سېمبول څېره روښانه کړې او په سېمبول یې بشپړ کتاب لیکلی دی.
لېوال صاحب د خپلې څېړنې په پیل کې د شعري سېمبولونو او سېمبولیزم مخینه څېړلې او شالید ته یې کتلي دي، څرنګه چې د سېمبول په څېړنه کې اروپایي ادبپوهانو ډېر کار کړی له دې امله ده د ګڼو ادبپوهانو نظریې را اخېستې او سېمبول یې په ماړه ډول په کې څېړلی دی. بیا له اروپا نه ختیځ ته راغلی، د ترکي او ایراني پوهانو له نظره یې سېمبول ته کتلي او ورپسې د افغاني او پښتو ادبپوهانو څېړنو ته را رسېږي او په پښتو کې د سېمبولونو نمونې راوړي او هم په دې لړ کې د غربي شاعرانو هغه شعرونه چې سېمبولونه په کې راغلي را ژباړلي دي.
د څېړنې په دوام یې په افغانستان کې د شعري سېمبولونو په اړه د لیکنو مخینه را سپړلې او په دې لړ کې یې د پښتنو ادبپوهانو نظریې راوړي او په دې ترتیب یې د سېمبول څېره روښانه کړې او خپل لوستونکي ته ور پېژندلې ده.
په دوهم څپرکي کې یې د سېمبول پر پېژندنه خپله څېړنه کړې او د خوشحال بابا د دستارنامې له دې بیت نه یې را نښلولې:

چــې د ستار ترې هزار دي
د دستار سړي په شمار دي

او همدلته یې د دستار عادي لفظ چې د دستار او پګړۍ جامه ده او د دستار « رنګین الفاظ» چې د مشرۍ، مخکښۍ او ... سېمبول دی څېړلي او سره بېل کړي او لوستونکي ته

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې په عيني او عملي ډول ښودلي او بيا يې ګڼې نړيوالې او پښتني نمونې ور کړې او په ادب کې يې د سېمبولونو اړتيا جوته کړې ده.

د کتاب دريم څپرکی په پښتو شاعرۍ کې د سېمبولونو پر ايجاد بحث کوي او له نيکه مرغه په دې برخه کې د پښتو په لومړني لاس ته راغلي پارکي يعنې د امير کروړ د وياړنې په لومړۍ مسرۍ کې يو ژوندی سېمبول پيدا کوي:

«زه يم زمری په دې نړۍ له ما اتل نشته»

او همداسې مخ ته راځي او د سېمبول په باريکه او رنګينه لار د څېړنې مزل کوي، د سېمبولونو ډولونه شمېري، حماسي سېمبولونه، عرفاني سېمبولونه، ليريک او ښکلاييز سېمبولونه او نور را پېژني.

د کتاب څلورم څپرکی «د پښتو په معاصره شاعرۍ کې د سېمبولونو نوښتونه» څېړي او په دې لړ کې يو شمېر هغه نمونې راوړي چې له پياوړيو او غښتليو سېمبولونو څخه ډکې دي او شاعرانو يې په ارادي ډول په خپلو ويناوو کې راوړي دي.

د څېړنې په پای کې د خپل بحث نچوړ د نتيجې په توګه وړاندې کوي او بيا لازم وړانديزونه لري.

په پای کې بايد ووايم ، چې ښاغلي عبدالغفور لېوال خپل دغه اثر د څېړنې له مروجو او منل شويو معيارونو سره سم بشپړ کړی دی، ما ورسره وخت په وخت مشورې پرې کړې ، بدلون مو پکې کړی او زياتونې. زه د نوموړي د لارښود استاد په توګه خپلې خبرې داسې رالنډوم :

زما له نظره دا څېړنه د څېړندوی علمي پوړۍ ته د ختو لپاره وړ، کافي او درنه څېړنه ده او ان د څېړنوالۍ رتبې ته د لوړېدو وړتيا هم لري نو زما وړانديز دادی چې په دې څېړنه دې، سره له دې چې لېوال صاحب ته د څېړندويۍ ترفيع ورکړه شي، بلکې ژر تر ژره دې دا ګټور اثر چاپ هم شي څو ځوانان خصوصاً د ادبياتو د پوهنځيو محصلين او نور مينه وال ګټه ترې واخلي.

په درناوی

څېړندوی حبيب الله رفيع

د افغانستان د علومو اکاډمۍ سلاکار

۱۳/۱/۱۳۹۰

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه

کلونه پخوا مې د ارواښاد استاد روهي په (ادبي څېړنې) کتاب کې د ادبي مکتبونو ببلابېل پاڅکي لوستل ، چې په هغو کې (د سېمبولیزم ادبي مکتب او سمبولیستان) لیکنې ، په نړیواله سطح د سېمبول ادبي ارزښت ته متوجه کړم. تر دې وروسته مې د ځینو نړیوالو شهکارونو د لوستلو پر مهال ، ډیر ځله د دغو اثارو سېمبولیک اړخ ته پام وراوښت او ورو ورویې دې ته هڅولم، چې په دې اړه څه ولیکم. په تېره بیا ،چې په پښتو ادبي اثارو کې د ګڼو په زړه پورې سېمبولونو له شتون سره سره په دې اړه دبشپړو شننو او څېړنو کمښت او د سېمبول کارونې له تیورۍ سره سم یې پر پښتو آثارو تطبیقي څېړنې لږې یا هم په نشت شمار راته ښکاره شوې.

تېر کال (۱۳۸۹المریز) چې د علومو اکاډمۍ دعلمي غړیتوب لپاره ، یې د سر لیک غوره کولو راته وویل، نو ما د (شعري سېمبولونه) د سرلیک وړاندیځ وکړ ،چې له نیکه مرغه د استادانو له مهربانۍ او هرکلي سره مخامخ شو ، تر دې هوکړې وروسته مې د استادانو په لارښوونه د رسالې د سرلیکونو فهرست تنظیم کړ او د رسالې پر لیکلو کار پیل شو. له نیکه مرغه د اکاډمۍ استادانو پرما ،ددې رسالې دعلمي چارو دبشپړاوي لپاره زموږ د قدرمن استاد څېړندوی حبیب الله رفیع لارښوونه ولوروله ، چې دهغوی مرسته ان لا له پیله زما دښه پرمختګ زیرى شو. د رسالې د لیکلو په بهیر کې مې استاد ته مراجعه کوله او د هغوی له لارښوونو مې فیض اخیسته.

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دکار په پیل کې مې دهغو اثارو پر بېلولو او پلټلو پیل وکړ ، چې د سېمبول پېژندنې او شعري سېمبولونو په اړه يې معلومات راکولای شول. زما ډېره پاملرنه په کلاسيکو او معاصرو پښتو شعرونو کې د سېمبول او سېمبولونو پلټلو ته وه ، ځکه د دغې ادبي نومونې د پېژندلو تر څنګ دهغې دتيورۍ تطبيقي هڅې، زما په نظر، لږ تر لږه دوه ګټې درلودې:

لومړۍ دا چې د بېلګه يي شننې په مرسته يې پېژندل اسانه کېدل او هر ځېل يې له بېلابېلو بېلګو سره خپلې ځانګړتياوې راپېژندلی شوې او دوهمه ګټه يې داوه ،چې دا تصور مو هم ترلاسه کولای شو ، چې په پښتو ادبياتو کې دسېمبول کارونې لوړې ژورې اونن و پرون څنګه او څومره دی. پر دې بنسټ اړتيا وه چې سېمبول وپېژنو ، په اړواپوهنه ، تاريخ او ټولنيزو چارو کې يې ونډه وارزوو، په ادبياتو کې يې ارزښت وپلټو ، په شعر کې يې بنسټيوال ځای ومومو او په پښتو کلاسيک او اوسمهالي شعر کې يې بېلګې او څرنګوالی په ګوته کړو.

په همدې پار مو درسالې د بشپړولو لاندينۍ سرچينې رابرابرې کړې:

دسېمبول او سېمبوليزم په اړه تيوريک معلومات، دنړيوالو شهکارونو يو شمېر بېلګې ، په اړواپوهنه ، تاريخ او پخوانيو ګروهو کې دسېمبولونو په اړه يو شمېر ليکنې ، هغه کلاسيک او معاصر پښتو شعري متون چې د سېمبولونو په زړه پورې بېلګې په کې موندل کيدای شوې او په ځانګړې توګه په شعر کې د سېمبول دمناسب ځای، اړتيااو ارزښت په اړه ليکل شوي کورني او بهرني علمي تيسېسونه.

ددې رسالې په لومړي څپرکي کې دسېمبول د پېژندنې تر څنګ دشعري سېمبولونو او سېمبوليزم شاليد څېړل شوی او دې ته کتنه شوې ده چې دسېمبوليزم ادبي مکتب څنګه له لويديځه ختيځ ته راغی او دلته يې په ادبياتو کې يو نوی خوځښت راپيل کړ ، که څه هم په ختيځو ادبياتو په تېره بيا شعر کې دسېمبولونو کارونې تر دې پخوانۍ. بلکې يوه لرغونې مخينه درلوده،خو ديوه تعريف شوي او اصولو خاوند مکتب په توګه يې نوی حضور دنويو ټولنيزو ـ فکري شرايطو زيږنده وه، چې په نولسمه پيړۍ کې ديوې اعلاميې په خپرولو سره رامنځته شو.

په دوهم څپرکي کې مو هڅه کړې چې په شعر کې دسېمبول پېژندنه وڅېړو ، مانا داچې دسېمبول له کلي او عام تصور څخه يوې ځانګړې او مشخصې پيژندنې ته راغلي يو، چې په شعر کې ددغه ادبي ـ هنري مفهوم بشپړه ونډه څېړل کيږي او له نورو شعري لوازمو سره

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سېمبولونو اړیکي، په نړیوالو شهکارونو او بېلګو کې یې ځای او اروایي زیږنځای معرفي شوي دي.
په دریېم څپرکي کې هڅه شوې ده په پښتو شاعرۍ کې د سېمبول کاروني مخینه ، ډولونه او په کلاسیکه شاعرۍ کې یې ونډه وپېژندل شي او بالاخره په څلورم څپرکي کې د معاصرې پښتو شاعرۍ په یو شمېر بېلګو کې د سېمبولونو نوې کارونه ، ځای او تکنیکونه معرفي شوي دي. موږ هڅه کړې ده د یوه سېمبول د رامنځته کېدو ، دودکېدو او د نورو لپاره یې د تفهیم رواني او هنري ګام پرګام پرمختګ هم ـ له بېلګو سره مل ـ وڅېړو. ددې تر څنګه مو پر دې هم رڼا اچولې ده ، چې په معاصرو پښتو ادبیاتو کې غوره سېمبولیک اشعار او سېمبولیست شاعران کوم دي، چې له نیکه مرغه زموږ یو شمیر ادبي اثار د سیمې او ان نړۍ په سطح ممتاز سېمبولیک اثار دي ، چې دلته یې لړترلړه د اروا ښاد سید بهاالدین مجروح ځانځاني ښامار په جرئت سره یادولای شم.
په ځانګړې توګه مو له داسې یوې څېړنې څخه موخه ، دهغو ادبي مفاهیمو لاډیره پېژندنه وه ، چې نن سبا هم په ادب تیوري او هم ادبي کره کتنه کې مهم ځای لري. سېمبولونه له شعري انځورونو ، اسطورو ، استعارو او تشبیهاتو سره اړیکي لري ، شعري سېمبولونه د شعري ژبې پر څرنګوالي اغیز لري او ان د ژبې ځانګړې کارونه ټاکي ، سیمبول په شعر کې ځانګړي ذهني بستر او زمینې ته اړتیا لري ،ځکه خو موږ فکر کوو ، چې په دې اړه بحث نه یوازې د شعر د تیورۍ یوه مهمه برخه ده ،بلکې څېړل یې د پورته یادوشویو جولیزو او مانیزو توکیو په پېژندلو او داړیکو په روښانولو کې هم مرسته کولای شي.
زه غواړم همدلته یې روښانه کړم ، چې دا څېړنه به خپلې نیمګړتیاوې خامخا لري ، څومره سرچینو ته چې زما لاس رسېده او څومره چې په شاعرۍ کې زما خپلو تجربو راسره مرسته کوله دا کرښې مې سره وکښلې ، زه په ډېر درنښت او تواضع له قدرمنو پوهانو ، ځوانو څېړونکیو ، ادبپوهانو او شاعرانو څخه هیله کوم ، چې زما دغه هڅه بشپړه کړي او تیروتنې مې راسمې کړي.
دافغانستان د علومو اکاډمۍ له ټولو مشرانو ،غړیو ، دژبو او ادبیاتو دمرکز او اړونده څانګو له پوهو او پرما مشفقو استادانو څخه ډېره مننه ،چې ددې علمي پروژې په ګام ـ ګام کې یې زما لاس نیولی دی.

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

له خپل لارښود استاد دروند رفیع صاحب څخه ځانګړې مننه ، چې نه یوازې په دې اثر کې ، بلکې زما له تاند زلمیتوبه یې په ادب او ادبي هلو ځلو کې د یوه مهربانه استاد په څېر خپله هیڅ راز مرسته او لارښوونه نده سپمولې.
له خپلو دوستانو، همکارانو ، فرهنګي ملګریو او دخپلې کورنۍ له غړیو هم مننه کوم ، چې ددې رسالې دلیکلو پر مهال یې له خپلو مهربانیو او مرستو څخه نه یم هېر کړی.
یو ځل بیا په دې هیله چې دغه رساله دادبیاتو مینه والو ته دبحث وړ یوه موضوع وروپېژندلی شي ، تاسو درسالې دپیل کرښو ته ورسپارم.

ښه مو غواړم
عبدالغفور لېوال
۱۳۹۰ ، وری، ۲۴
کابل

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړۍ څپرکی
د شعري سېمبولونو او سېمبولیزم شالید

لرغونیو انسانانو د هر شي، پدیدې او مفهوم لپاره قراردادي غږیزسېمبولونه وټاکل د غږونو یوې سېمبولیکې مجموعې د یو څه مفهوم رساوه او بیا چې د غږونو دا مجموعې سره منظمې شوې ژبه یې رامنځ ته کړه، وروسته یو څه پرمختللیو انسانانو ددغو غږونو لپاره لیکني (انځوریز) سېمبولونه (اشکال) وټاکل او چې سره یو ځای یې کړل نو لیک تري جوړ شو، بیا ټولنیز شویو انسانانو هنري او مذهبي سېمبولونه او نښې رامنځ ته کړې چې د دوی د فرهنګ او تهذیب نښه شول، په دې توګه وینو چې سېمبولونه له ډېر پخوا څخه له انسانانو سره مل دي او انسانان د هغو له رامنځته کولو، پرې پوهېدلو او ورڅخه د ګټې اخیستنې له منطق سره اشنا دي.

آنیه‌لا یا فه د خپلې لیکنې (په لیدنیو هنرونو کې سېمبولیزم) په پېل کې لیکي:

« د سېمبولیزم تاریخ ښیي، چې هر څه سېمبولیک ارزښت موندلای شي...

انسان د هغه تمایل له مخې چې سېمبول جوړوني ته یې لري، اشیا او شکلونه په سېمبولونو بدلوي (او هغوی ته زښت ډېر اروایوهنیز ارزښت وربښي) انسان سېمبولونه هم په مذهب او هم په لیدنیو هنرونو کې کاروي». (انسان و سېمبولهایش ۳۲۴)

په دې توګه سېمبول او سېمبول جوړونې یوازې په لیدني (بصري) هنروونو کې نه بلکې وروسته په شعر او ادبي اثارو کې هم خپل د پام وړ ځای وموند ه.

د یوه انتزاعی قرارداد په توګه سېمبول تر وګړنیز (فردي) ارزښته دېریو ټولیز (جمعي) ارزښت دی نو د همدې لپاره له نورو ټولیزو پوهنو سره اړیکي لري.

پخوانیو یونانیانو به د ختو یا ګچو یوه لیکلې لوحه ټوټې ټوټې کړه او پخپلو منځونو کې به یې وویشله چې بیا وروسته یو بل سره د همدغو ټوټو د بېرته سره یو ځای کولو له لارې وپېژندلای شي او یا هم د خپل ګډون د نښې په توګه به یې له ځانه سره ساتله یونانیانو همدغې لوحې ته سوم بولون (Sumbolon) ویل. او د سېمبول (Symbol) اوسمهالې نوم هم له همدغې یوناني ریښې څخه اخېستل شوی دی. په دې توګه وینو چې دغه اصطلاح لا له جوړښت او پیدا ایښت څخه ټولیز ارزښت لري، په یوه بل روایت کې داسې هم شته چې پخوانیو یونانیانو به خپلو مېلمنو ته د سوم بولون د لوحو ټوټې ور ویشلې او په دې توګه

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

له هغو سره د مېلمه پالنې او مينې نښې شريکولې، له ځانګړتيا څخه عموميت ته د ورتلو همدغه نښه د سېمبول په تاريخي پېژندنه کې مرسته کوي. خو د مهال په تېرېدو سره د سېمبول له کلېمې څخه د مانا اخيستل پيچلې شول او بېلا بېلې پېژندنې يې رامنځته شوې. په ادبياتو کې د سېمبول ځانګړې اهميت هغه وخت ډېر د پام وړ شو چې په نولسمه ميلادي پېړۍ کې د سېمبوليزم ادبي مکتب رامنځته شو.

دغه مکتب د نولسمې پېړۍ د پای په لسيزو کې د درېيو سترو شاعرانو هر يو ه شارل بودلر (Charles Baudelaire)(۱۸۲۱ـ ۱۸۶۷)، آرتور رمبو (Arthur Rimbaud) (۱۸۵۴ـ ۱۸۹۱) او ستفان مالارمه (Stephan Mallarme) (۱۸۴۲ـ ۱۸۹۸) له خوا مطرح شو، دغو درېيو واړو شاعرانو د اروپا په معاصره شاعرۍ کې يو د پام وړ بدلون راوست. همدوی د (نوي شعر) د پېلوونکو په توګه هم ګڼل کېږي، که څه هم تر دوی وړاندې نامتو امريکايي شاعر ادګار الن پو (Edgar Allan Poe) (۱۸۰۹ـ ۱۸۴۹) په شعر کې د نويو سېمبولونو کارونه لوړې څوکې (اوج) ته ورسوله، تردې بريده چې د اروپايي سېمبوليزم پلار شارل بودلر د هغه (پو) له اثارو سره د بې کچې مينې له امله د هغه يو شمېر شعرونه او کيسې فرانسوي ته وژباړلې.

د سېمبوليزم مخکښان په پيل کې په ابهام تورن وو ، ځينو ويل: هغوی هغه څه چې غواړي ويې وايي نه يې شي ويلی او هغه څه چې نه يې غواړي ويې وايي داسې يې وايي چې نور پرې نه پوهېږي. خو د دوی د اثارو په اړه قضاوتونه ژر بدل شول ډېر ژر هغوی مينه وال ومونده او ډېرو هڅه وکړه چې د هغوی شعرونه تفسير او تعبير کړي.

د مالارمه په اړه لولو :

« په پيل کې يې تمسخر او غوسه راوپاروله، شعر يې بې مانا وګڼل شو خو ژر د هنر پوهانو لکه ژيد ، کلوول، والري، ګوګن او د بوسي دده شعرونه خوښ کړل او نور يې هم وهڅول چې ځانونه يې په قدر وپوهوي. وايي د مالارمه پر لاره څوک نه ولاړل خو مينه وال يې ډېر وو ، داسې هم شو ، چې ګوستاوکان، ويله ګريفن، سن پل رو ، هانري دورنيه، ورنه ګېل او وروسته نامتو آندره ژيد ، پل والري او پي يرلويي د هغه شاګردان شول.»

(مکتب های ادبي ۵۲۱)

په دې توګه وينو چې سېمبوليزم او سېمبوليستانو ورو – ورو د لويديځ پر ادبياتو خپل اغېز زيات کړ، ژر ددغه مکتب لاروي له فرانسې څخه انګلستان، روسيې او جرمني ته ورسېدل، په انګلستان کې جرج مور سېمبوليک آثار وژباړل او وروسته ځوانو شاعرانو

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ریچارد لوګایي ین، ویلیام باتلریتیز، آرنست داونسن او لیونل جانسن په لندن کې سره را غونډېدل او د سېمبولېستانو هغسې مجالس یې جوړول لکه په فرانسه کې به چې د مالارمه په کور کې جوړېدل.

په روسیه کې والربریوسف د سېمبولیزم د نهضت مشري کوله تردې بریده چې دیمیتري مرژکوفسکي (D. Merejkovski) په ۱۸۹۲کې (د سېمبولونه) په نامه یو کتاب هم خپور کړ. په جرمني او اوتریش کې هوفمانشتال (Hofmennsthal) (۱۸۷۴ـ ۱۹۲۹) ځان د بودلر او ورلن د لارې لاروی اعلان کړ او په هغه وخت کې یې جرمني ادبیات دنچرلیزم او رومانتیزم په وړاندې ودرول، ویل کېږي چې د هغه دغه هڅه وروسته راینرماریاریلکه (Rainer Maria Rilke) بشپړه کړه.

ختیځ ته هم د شلمې پېړۍ په پېل کې د سېمبولیزم اغېزې راورسیدې ترکي احمد هاشم (۱۸۸۵ـ ۱۹۳۳) په ترکي ادبیاتو کې لویدیځ سېمبولیزم دود کړ، دغه شاعر ته د سره رنګ او لمر لویدو (غروب) شاعر هم ویل شوي دي.

استاد محمد صدیق روهي په خپل کتاب (ادبي څېړنې) کې لیکي:

«د سېمبولونو (رمزونو) استعمال د پښتو ژبې د خیال پالونکي او نکته سنج شاعر (کاظم شیدا) په لاندې بیتونو کې ګورو:

د افتاب په کمند نه خیژم اسمان ته
نه ږدم بار لکه شبنم پر دوش د ګلو
همېشه یې پېچ و تاب لکه جوهر دی
چې شیدا راغی تر دا حیرت آباده

په لومړي بیت کې د شاعر مقصد دادی، چې زه نه غواړم په واسطه اودبل په مرسته لوړ مقام ته ځان ورسوم او یا د نورو د اوږو پیټی شم، شیدا دغه مطلب په څومره ښکلیو او زړه وړونکو الفاظو افاده کړی دی.

دلته (د افتاب کمند) د (واسطې) د لفظ سېمبول دی. په دوهم بیت کې (حیرت آباد) د دنیا سېمبول دی... په پښتو ادبیاتو کې (چنار) ددنګې ونې او د (ګلو ځانګه) د نجلۍ سېمبول دی:

ګوره چې وار دې خطا نه شي
د ګلو څانګه دې په سر ولاړه یمه (ادبي څېړنې ۴۲۳)

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د استاد روهي له دې ثرګندونو ښکاري چې په پښتو کلاسیکه مدونه او شفاهي شاعرۍ کې د سېمبولونو آګاهانه کارونه دود وه او پښتنو شاعرانو سېمبولونه ایجادول، مګر که په معاصره مانا د سېمبولیزم د لویدیځ مکتب نښې د پښتو په اوسمهالې شاعرۍ کې څېړو (او که زه په دې اړه د قضاوت حق ولرم) نو زما په نظر یې راپېلوونکی اروانباد پوهاند بهاالدین مجروح دی، د نوموړي ځانځاني ښامار، د وطن مور او نااشنا سندرې د سېمبولیزم په تول پوره آثار دي.

سېمبولیزم د یوه منظم هنري – ادبي او آن فکري خوځښت بڼه درلوده. لاروي یې معلوم وو، او له یو شمېر ټاکلیو آرونو (اصولو) څخه یې پیروي کوله. د سېمبولیزم اعلامیه په ۱۸۸۶ کال کې خپره شوه او دا یې وښوده چې دوی د ځانګړو فکري منظومو د رامنځته کولو هوډ لري.

« د فکر له پلوه، سېمبولیزم د هغې ایدیالیستي فلسفې تر اغیز لاندې و، چې له میتافیزیک څخه یې ابهام اخیسته او په ۱۸۸۰کلونو کې خپل اوج ته رسیدلې وه، د شوپنهاور عجیبې بدبینۍ پر سېمبولستو شاعرانو اغېز وکړ.» (مکتب های ادبي ۵۴۳)

سېمبولیستان له عجیبې بدبینۍ سره لاس او ګریوان وو، دا ځل د خوشبینۍ (پوزیتوویزم) او ریښتیا پالنې (ریالیزم) له وتلو سره بدبینۍ او تخیېلي ډار، وهم او پر ځان ناباوري له سېمبولیزم سره ادبیاتو ته ننوتله، هغه مهال چې په اروپا کې د منځنیو پېړیو اعتقادي اتکا رنګه شوې وه، اقتصادي ځواک د ګوتشمېر وګړیو یا کورنیو په لاس کې و، او نوې پوهنیزې، فرهنګي او اقتصادي ودې ټولو اروپا مېشتو وګړیو ته هوساینه نه شوه ورکولای، جګړو او سیاسي سیالیو هر څه زمولي وو، له اخلاقي پلوه ښکېلاکګرو حکومتونو، د هیومانیستو غورځنګونو قناعت نه شو برابرولای، په همداسې پېر کې ټولیز اروایي جوړښت له بدبینۍ، ناهیلۍ، ماتې، د اخلاقي کمزورتیا او په ټولیزه توګه د (ګناه) له احساس سره مخامخ و. یو شمېر کره کتونکي فکر کوي چې داسې مانیز بحران سېمبولیزم راوزیږاوه.

امریکایي ادګارالن پو، بودلر، ورلن او رمبو تقریباً ټول له عجیبو رواني وسوسو څخه ځوریدل، په ماشومتوب کې یتیم شوی (پو) په ځوانۍ کې مړ شو، هېڅ څوک ونه پوهیدل چې ولې، د بودلر ژوند هم ډېر (پو) ته ورته و؛ محروم، بې وزلی او یتیم له یوه ښار نه بل ته سرګردانه، د خپل پلندر (اپیک) په وړاندې له عقدو ډک. رمبو او ولرن هم تر دوی په ښه

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

حالت کې نه وو ، رمبو چې خپلو لیکل شویو شعرونو ته یې اور اچولی و ، جامې یې بدلې کړې، اوږده ږیره یې پرېښوده او د وسلو سوداګري یې پیل کړه.
ولرن هومره ډېر شراب څښل چې یوه ورځ یې په بروکسل کې پخپله مینه وال او پلوی شاعر (رمبو) باندې د توپانچې ډزې وکړې او هغه یې ټپي کړ.
(ادبي څېړنې ۴۳۴)
کره کتونکي فکر کوي، هغه سیاسي، ټولنیز او اقتصادي بدلونونه، اختناق او بحران چې په فرانسې کې یې انقلاب راوپاراوه، ددغو شاعرانو په اروااوو کې هم توپانونه را پورته کړي وو.
د شعري سېمبولونو څېړنه یوازې د یوه شعري عنصر په توګه نه، بلکې د یوه فکري خوځښت، ټولنیز بدلون، فرهنګي پېښې او آن کالب ماتوونکي بدلون (انقلاب) په توګه تر بحث لاندې راتلای شي. ځکه سېمبولیستانو نه یوازې په شاعرۍ کې منځپانګیز (محتوایي) بدلون راوست بلکې جولیز(شکلي) کالبونه او د شاعرۍ هندسي جوړښت یې هم بدل کړ.
په فرانسه کې آزاد شعر (Vers Libre) د سېمبولیزم د مکتب همزولی ګڼل کېږي. د فرانسوي آزاد شعر ځانګړنه داوه چې د وزن لرونکو خو نابرابرو کلامي برخو یوه مجموعه به داسې لیکل کېده چې د کالب تر و حدته ډېر د فکر او انځورونو وحدت او جوړښت ته په کې پام کېده. په دې شعر کې کلېماتو پخپله سېمبولیکه مانا ښندله، مانا دا چې وییونه (کلېمات) یوازې د مفاهیمو د رسولو د وسایلو په توګه نه، بلکې په خپله د شاعرانه ارزښت له مخې ټاکل کېدل او دا په شعر کې د شاعرانه ژبې نوې ځانګړنه وه. سېمبولیستانو د خپلو شعرونو کلېمات په ډېر پام او زړه چاودون ټاکل.
« د سېمبولیستانو له اثارو او لیکنو څخه ښکاري، چې ازاد شعر ددې لامل شو، چې په شعر کې (ویی) یا کلمه خپل ریښتونی ارزښت نظر خپل صوري (غږیز او آهنګین) ارزښت ته ډېر د پام وړ وګرځوي او بیا یې مومي ... سېمبولیزم هغه څه چې بودلر « د کلېماتو موسیقي» ګڼله، په شعر کې دود کړ دغو کلېماتو د ځانګړې موسیقۍ تر څنګ د بیان ډېر ځواک درلوده.»
(مکتب های ادبي ۵۴۷)
له سېمبولیکو مفاهیمو سره یو ځای نوی ازاد شعر هم له اروپا څخه ختیځو ژبو ته را ورسید او د بېلا بېلو ژبو په ادبیاتو کې یې ژور مانیز او شکلي بدلونونه رامنځته کړل.

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شلمې پېړۍ د لومړۍ نیمايي په پای او د دوهمې نیمايي له پېله پښتو او دري ادبیاتو ته ازاد شعر د سېمبولیزم له ننښو نښانو سره یو ځای راورسیدل، چې وروسته یې بیا ورو ورو پیاوړي سېمبولست شاعران وروزل. البته تو پېر یې داو، چې وروسته وروسته سېمبولیزم له یو ازې بدبینۍ او نهیلۍ څخه خپله لاره بېله کړه او د ژوند بېلا بېل رنګونه او خیالات یې راونغاړل. دادې هېره نه وې چې سیاسي – ټولنیزو، فرهنګي او اقتصادي بدلونونو سېمبولیزم ته نوی رنګ ورکړ او دلته یې له بډای، لرغوني او په زړه پورې ختیځ فرهنګ څخه ډېر څه ور خپل کړل، عرفان تغزلي غنا او معنویت د سېمبولیک بیان په مرسته په ختیزه شاعرۍ کې داسې نوښتونه رامنځ ته کړل چې هم یې له جولیز (شکلي) او هم له منځپانګیز پلوه د شعر هنري ځېل بډای او له نوښتونو ډک کړ.

دلته به د یادو شویو نامتو سېمبولیستانو د شعرونو د یو څو بېلګو ازاده ژباړه (چې له پارسي څخه راژباړل شوي) وړاندې کړو :

له بودلر څخه:

پیوندونه

طبیعت هغه مزدک دی، چې له ژوندیو ستنو نه یې
کله کله ګونګې ویناوې را بهېږي
انسان په هغه مزدک کې د ننښو له ځنګله څخه تېرېږي
چې هغه ته په اشنا نظرونو ګوري
لکه له لرې نه راغلې څو اوږدې انګازې
په یو پېچلي او ژور یوون کې
د شپې او رڼایي په پراختیا کې سره تاوېږي
وږمې، رنګونه او ځوږونه یو بل تکراروي
لکه د کوچنیو ماشومانو د بدن وږمې
د (اوبوا) په څېر نازک او لکه چمن تک شنه
او نورې داسې وږمې
چې پارونکې او تېر ایستونکې دي
غوسه ناکې او تیزې
ددې ټولو ناپایه څېزونو په پراختیا کې
لکه عنبر، لکه مشک

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه د شاتو او کندرو ګډون
چې د اروا او احساساتو د جذبې نغمه را پورته کړي
او وترنګېږي
(د بودله « د شر ګلان» اثر څخه د مکتب های ادبی ۵۷۷مخ)

له آرتور رمبو څخه
ولړه
که مې په خوله کې کوم خوند وي
نو یوازې د خاورو او تېږو لپاره ده
زه پرلپسې هوا خورم
او تېږې، سکاره او وسپنې
اې ! زما لوږې را وڅرخه
وڅرېږئ اې زما لوږو
د پوپنکونو په چمن کې
او د نیلوفرو زهر پر ښادۍ وروئ
هغه ډبرې وخورئ چې ماتیږي
د کلیساګانو زړې ډبرې
د زړو توپانونو شګې
او هغه ډوډۍ
چې په ګردله پټو درو کې پرتې دي
لیوه تر پاڼو لاندې کولې ایستلې
د یوې چرګې له بدنه یې مړۍ وهلې
او دهغې ښکلې ښکې یې توکولې
زه هم د هغه په څېر او را خلم
کاهو او میوې
د راټولولو په تمه دي
خو د ګوټېپېر غنه
یوازې بنفشه خوري

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کاشکې بېده شم
کاشکې وځو ښېړم
د سلیمان په بلهارځای کې
د زنګار د مخ ښورو ا روانه
او له «کدرون» * سره ګډ ېږي اوځي

(مکتبهای ادبی ۵۹۱)

له ترکي شاعر احمد هاشم څخه:
پوړۍ
په ستړیا به پردې پوړیو وخیژې
په لمن کې به دې پانې وي د لمر په رنګ کې
او یو ځل به اسمان ته په ژړا وګورې:
اوبه زرینې شوې
او ستا څېره
بې رنګه کېږي
له یوې پردې تر بلې پورې
سره افق ته وګوره
بیا لمر پریوځي
ګلونه ټول سرکوزي شول، له سترګو نه یې وینې اوري
او خونړي بلبلان، لکه لمبې پر څانګو غلي ناست دي
مګر اورونه پر اوبو بل شوي؟
ولې مرمر لکه مس دا سې ښکاري
اروا له پټې ژبې رنګ اخلي
سره افق ته وګوره
بیا لمر پریوځي

---

* کدرون دا ورشلیم په ختیځ کې یو پخوانی سیند دی چې بحرالمیت ته ورتوییږي.

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

(مکتب های ادبي ۲۰۹)

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهم څپرکی

سمبول پېژندنه

چې دستار تړي هزار دي
د دستار سړي په شمار دي
خوشال خان خټک

د خوشال خان خټک دا بیت د سېمبول پېژندنې لپاره تر ټولو څرګند بېلګه ده.
دلته د لومړۍ مسرې دستار هغه جامه ده، چې له سره راتاوېږي او پښتانه يې پګړۍ ، پټکی او لونګۍ هم بولي، عیني او فزیکي وجود لري او په دې بیت کې يې لومړۍ شعري ځای یوازې د خپلې حقیقي مانا پر بنسټ په خپل شیئي مفهوم د دلالت له مخې ټاکل شوی دی.
خو د دوهمې نیمبیتۍ دستار بیا په بل مفهوم دی، دا «دستار» یو سمبول دی او مراد ورڅخه د یوه اجتماعي ایډیال شخصیت د ټولو صفاتو، مهارتونو، اخلاقي معیارونو او اتلولیو مجموعه ده، چې شاعر يې غواړي په یوه کلېمه کې تمثیل کړي او لوستونکی او اوریدونکی پرې وپوهوي، چې شاعر «د دستار سړی» له ټولو صفاتو سره ور وپېژني.
خوشال بابا د «دستار سړی» د سېمبولیکي کارونې وروسته د دغه سېمبول د شرحې لپاره یو کتاب (دستارنامه) خبرې کړي او د دستار سړی يې د شلو هنرونو او شلو خصلتونو خاوند بللی دی، چې په دې توګه خپل مخاطب د دستار د سېمبولیکو مفاهیمو په پراخوالي وپوهوي. له دې ځایه ده چې په هنري ادبیاتو، په تېره بیا شعر کې د سېمبول ارزښت او ځای څرګندېږي، کله چې موږ وایو په شعر کې د ژبې لنډون د شعر له جوړښتي ارکانو څخه دی، نو همدا سېمبولونه دي چې د ژبې لنډون ممکنوي او په لږو خبرو کې ډېر او هرا ړخیزه مفاهیم تمثیلوي.

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوس به هڅه وکړو چې د سېمبول لپاره يو جامع تعريف ومومو ، خو ښايي دا هېره نه کړو ، چې سېمبول له خپل عمومي تعريف پرته نورې پېژندنې هم ښايي ولرې ځکه سمبول په ادبياتو کې، سېمبول په اروا پوهنه کې، سېمبول په ښوونيزو چارو کې او سېمبول په ساينس او نورو مواردو کې خپل تعريف او پېژند څه ناڅه بدلوي.

خو دلته به هڅه وکړو چې له عمومي پېژندنې څخه ورو ورو ځانګړې هنري او شعري هغې ته ورننوځو.

ادبي دايرة المعارف سېمبول داسې را پېژني:

(سېمبول د نښې يا علامت په مانا دی او په ادبي اصطلاح کې هغه سبک ته ويل کېږي، چې هر څوک په هغه کې يو څه ويني.)

«ادبي دايرة المعارف – ۵۵۸»

سېمبول (Symbol) په اصل کې له يوناني سوم بولون (Sumbolon) څخه اخېستل شوی چې د دوه سره بېلو ټکو د تړلو او يا سره نښلولو مانا لري. په داسې حالت کې د(رمز) نښې يا علامې مانا لري.

«مکتب های ادبي – Net»

پوهاند ډاکتر مجاور احمد زيار په خپل کتاب « پښتو بدلمېچ، پښتو شعر څنګه جوړېږي» کې د سېمبول داسې پېژندنه لري:

سېمبول (Symbol) يا سېمبل چې عربي انډول يې «علامت» ،پارسی (نماد) او پښتو دا يې (پېلام) دي، په ټوليز ډول هغه څيز يا پديده ده ،چې له ځان پرته د يوه بل څيز يا پديدې څرګندوی اوسي. په ژبه او ادب او بيا شعر کې هغه ويی دی چې د آرې او ټاکلې مانا پر ځای يې يوه بله مانا راخپله کړې وي، لکه په اوسني شعر کې چې له «لمر» څخه آزادي مانا اخيستل کېږي. په بله وينا لمر دا سېمبولوي. په دوديز شعر کې له لمر څخه زياتره د عيني انځورونو (تشبيه، استورې...) په رغاونه کې کار اخيستل کېده لکه: مخ دې لکه لمر او نور.

«بدلمېچ ۲۲۲»

له دې ټولو پېژندنو څخه ښکاري چې سېمبول داسې يوه نښه ده چې په شعر او ادب کې د يوې ذهني مجموعې استازيتوب کوي او کله چې موږ په يوه کليمه يا يوه مفهوم کې ورسره مخامخ کېږو نو له هغه څخه دهغو ماناوو درک اخلو چې دغه کليمه يا مفهوم د هغو د نښې په توګه ټاکل شوی دی.

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په شاعرۍ کې د سېمبول ایجاد او اهمیت:
له لرغونو زمانو را په دې خوا، چې پخوانیو انسانانو خپل مذهبي – حماسي او فوکلوریک نظمونه جوړول پخواني سمبولونه په هغو کې موندل کېدای شي. هغه تشبیهات او استعارې، چې په عامه ذهنیت کې کلیشه کېدل، ورو ورو یې خپل ځای سېمبولونو ته پرېښوده. هغه مهال چې تشبیهات پرته د (مشبه) له یادولو او یا هم استعارې د (مستعار) له یادولو پرته یوازې د مشبه به او مستعار منه په راوړلو سره د تشابه او استعارې استدراک پروسه بشپړه کړې سېمبولونه رامنځ ته کېږي، د همدې لپاره، ده چې یو شمېر ادبپوهان ګومان کوي، چې د سېمبول لویدیځ مفهوم له یادو شویو ختیځو ادبي مفاهیمو سره نږدې دی، خو زه فکر کوم چې سمبول تر ډېره بریده په شعر کې د انځور جوړونې هنر ته ور نږدې دی، که څه هم ډېر ځله د تشبیه او استعارې پرمختللې بڼه ښکاري:
پوهاند زیار په خپل پښتو بدلمېچ کې لیکي:
((تشبیه او استعاره دواړه انځوره که عیني وي یا ذهني، هله پر سمبول (Symbol) اوړي چې له تشبیه نه (مشبه) لرې کړي او (مشبه به) پاتې شي او له استعارې نه چې مستعار له هیسته شي او (مستعار منه) پاتې شي.))
«بدلمېچ ۲۲۷»
په دې توګه وینو چې سېمبول د شاعرانه انځورونو بشپړوونکی دی د یوه شعري تصویر د ټولو جزئیاتو مخامخ یادول د لنډون مخه نیسي او لوستونکي ستومانوي، چې د همدې لپاره شاعران له سېمبولونو څخه کار اخلي او د خپلو انځورونو د بشپړاوي او رانغاړلو لپاره د هرې ذهني مجموعې د نښې په یادولو بسنه کوي.
لرغونې اسطورو، مذهبي او حماسي ارزښتونو، دودونو او ولسي انګېرنو، تاریخي پېښنو، مینو او عاشقانه تجربو د انسانانو لپاره په زړګونو داسې سېمبولونه رامنځ ته کول، چې په شعر کې یې راوستل په زړه پورې هنري هڅه بلل کېده. که څه هم د ډېر تکرار له امله کټ مټ د تشبیه او استعارې په څېر سېمبولونه سولیدل او کلیشه کېدل چې بیا شاعرانو هڅه کوله د زړو، سولیدلو او کلیشه شویو سېمبولونو ځای نویو هغو ته تش کړي، خو یو شمېر سېمبولونو خپل کلاسیک ارزښت داسې خوندي کاوه، چې د اوږدو زمانو په تېرېدو سره یې خوند او رنګ نه بدلېده اسطورې له همداسې سېمبولونو څخه دي، پخپله اسطورې هغه سېمبولونه دي، چې د تاریخي - افسانوي یا عقیدوي ارزښتونو او پېښنو له مخې یې شهرت موندلی وي.

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوهاند زیار فکر کوي ،چې اسطوره په یوه مهال کې سېمبول هم دی خو په دې تو پېر چې پر سېمبول باندې پوهېدل اسانه دي او دا کار د کتنې (مشاهدې) او لوستنې اوریدنې له لارې کېدون موندلای شي، خو اسطوره یې سېمبول د پوهېدنې لپاره ځه غور و ژورتیا ته اړتیا لري.

شعر له اساطیرو ، تاریخ، عقایدو ، رواني انګیزو ، فکر ، ژبې، خوبونو او ترهرڅه وړاندې د انساني پوهې له پراختیا سره کلکې اړیکې لري، او دا ټول له سېمبولونو سره سرو کار لري، ځکه خو سېمبول د شعر یو رغوونکی رکن دی.

په شاعرۍ کې د یادو شویو بشري تجربو په رڼا کې د سېمبول ونډه داسې ارزولی شو.

انساني باورونه، سېمبول او شعر:

له خورا لرغوني زمانې څخه انسانانو عقاید او باورونه خپل کړل. لرغوني بشریت له طبیعیت او ماورای طبیعیت سره داسې فکري اړیکې درلودې، چې د پرلپسې تفکر په پایله کې ځینو باورونو ، پوهې او عقایدو ته ورسېده، انسانانو د همدې فکري بهیر په اوږدو کې ښېلا ښېلو مفاهیمو ته سېمبولونه وټاکل چې په خپل فکري پرمختګ کې ورڅخه ګټه پورته کړای شي.

اریک فون رانیکن پخپل کتاب « د پخوانیو ارباب الانواعو په لټه» کې لیکي :

« نړۍ زرګونه کاله په اسطورو کې ډوبه وه او د یو شمېر نامتو ستوریو نومونه لکه « لوی ابر» ، « کوچنی ابر» ، « هرکول» ، «ګوربت» ، هېدار» او د دو لسګونو مباشتو نومونه او سېمبولنه تر میلاد درې زره کاله پخوا ټاکل شوي دي.»

«درجستجوی خدایان باستان ۴۴»

لرغوني سېمبولونه د انسانانو د اوږده تفکر په پایله کې له هغو باورونو سره اړیکه لري ،چې دوی له خپلو تجربو څخه ترلاسه کړي دي، هر کله چې دغه باورونه متن ته راغلي نو لیکني او هنري سېمبولونه رامنځ ته شوي دي. پخوانیو انسانانو ډېر ځله خپل اعتقادي متون په نظم کړي دي، ادبپوهان ګومان کوي، چې په ګڼو ژبو کې موزون کلام ژر حافظې ته سپارل کېدلای شو ، او ددې لپاره ، چې مذهبي متون وساتل شي ، له یوه نسل څخه بل ته ولېږدیږي او لاسوهنه په کې ونه شي نو دا یې له ژبني پلوه خوندي کول؛ ددې خوندي کېدو یوه لاره داوه چې منظوم شي او بیا یې خلک حافظې ته وسپاري. په پخوانیو حماسو ، مذهبي سرودونو ، دعاګانو او فولکلوریکو ، کیسه یي نظمونو کې بې شمېره سېمبولونه موندلی شو.

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د زاړه مصر یو لرغونی کتاب چې (مړه شوي) نومېږي د پخوانیو مصریانو د مهم رب النوع « حورس» له خولې دا څو منظومې کرښې را ژباړو :

زه «حورس» له میلیونونو کلونو راهیسې یم
زه د پاچاهي د تخت و دریځ خاوند یم
له بدیو ورها خوا ، زه د روزګار مساپر یم
او فضا لایتناهي ده ... «در جستجو ... ۲۳»

دلته « د پاچاهي تخت او دریځ» د ټولې واکمنۍ یا ټولواکۍ سېمبول دی همدلته تاسو وګورئ چې یوازې یو تخت یادریځ (د هغه له فزیکي او مادي هستۍ سره چې له څه لرګي یا بل توکي څخه جوړ شوی دی) څه مانا لري؟

که په دې نظم کې د تخت او دریځ سېمبولیکه مانا مراد نه وای آیا د دومره زورور واکمن لپاره د تخت او دریځ یادول په کار و ؟ ښکاره ده چې «حورس» غواړي، دلته د دریځ او تخت سېمبولونه دده ټوله واکمني او ځواک تمثیل کړي د هندیانو په زاړه مذهبي کتاب « ریګ ویدا» کې یې لولو :

هغه مهال چې نه نیستي وه او نه هستي
نه هوا وه او نه تر ټولو لوړ اسمان
په پیل کې تیاره په تیاره کې نغښتې وه
او د ژوند ځواک په تشه کې پټ و ...
د خلقت سرود ۲.۱ ټوټې «در جستجو ... ۲۴»

دلته کټ مټ د خوشال بابا د شعر په څېر « تیاره» په اصلي مانا «تاریکي» شپه، تروږمۍ په مانا راغلې خو دوهمه تیاره د نیستۍ، تشې، موهوم اونامعلوم حالت لپاره د یوه په زړه پورې سېمبول په توګه کارول شوې ده.

په دې توګه ګورو ، چې سېمبولونه د مذهبي سرودونو په جوړښت کې له ډېر پخوا څخه شعر ته ورننوتي دي.

اسطورې، سېمبول او شعر :

اسطوره له (اسطار، اسطاره، اسطیر، اسطیره اسطور، اسطوره) څخه جوړه شوې ده « سیوطی» فکر کوي چې اسطورې دا سې یو جمع نوم دی، چې مفرد نه لري خو ابوعبیده وايي چې اساطیر د اسطاره جمع ده. په هر صورت ،ادبي دایرة المعارف اسطورې هغه

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

خرافي یا نیمه خرافي افسانې او کیسې بولي چې د مافوق الطبیعیه ځواکونو په اړه نسل په نسل را پاتې وي.
دا په دې مانا چې اسطورې د پخوانیو انسانانو له عقایدو سره اړه لري.
« دایرة المعارف ۴۲۳»

په یوناني ژبه اساطیرو ته (Mythos) ویل کېدل Mythos د خلکو ترمنځ د افسانو هغو منظومو بڼو ته ویل کېدی، چې د مذهبي او دیني مراسمو په لړ کې به د خلکو په منځ کې ویل کېدی.
دا کټ مټ د (Logos) په مخامخ ټکي کې چې د عقل او پوهې مانا یې لرله کارېده، چې تر ډېره بریده یې له وهم او خیال څخه را پنځېدلې ګڼلې.
هم تراژیدي لکه (پاچا ادیپ او پرومته)، هم حماسې لکه(ایلیاډ او اډیسې) او آن غنایي منظومې لکه آشیل او اولیس هغه مشهورې اسطورې دي چې هم په خپل جوړښت کې ګڼ سېمبولونه لري او هم وروسته پخپله په سېمبولونو بدلې شوې دي. د بېلګې په توګه پاچا ادیپ لا تر اوسه په ادبیاتو او راواپوهنه کې د هغې عقدې سېمبول دی ،چې اولادونه یې د والدینو په وړاندې لري. په دې توګه وینو چې په شعرونو کې د سېمبولونو اسطوره یې ونده له پخوا څخه مهمه او د پام وړ وه.

په شعر کې د سېمبول اروایي ریښې:
شعر د شاعر، لوستونکي او د یوې ادبي حوزې له ټولیزې اروا پوهنې سره نږدې اړیکې لري. شعر د شاعر له ځان ناخبري (ناخودآګاه) شعور څخه سرچینه اخلي او الهامي سرچینه یې د هنرمند تحت الشعور دی او هر کله چې د مخاطب له عاطفي او ښکلاییز ذوق سره اړخ ولګوي نو بیا شعر ګڼل کېږي. شعر له خوبونو سره عجیب اړیکي لري، په دې مانا چې د شعر سېمبولونه ډېر ځله د خوبونو له سېمبولونو سره ورته دي. خوب د یو شمېر سېمبولیکو پېښو، اشیاوو او یا کسانو یوه غیر ارادي مجموعه ده چې د انسان په تحت الشعور کې زیرمه شوي دي، شعر بیا د همدغې لاشعوري زیرمې هغه منظم تصورات دي چې په ارادي بڼه سره اوډل کېږي، ددې تصوراتو ظهور هم تر یوه بریده نیمه ارادي وي خو د څنګه ویلو، پیغام ورکولو، ژبني پسول او ښکلاییزو تکتیکونو په مرسته یو هنري اثر

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

رامنځ ته کوي، چې له دې اړخه يې سېمبولونه رغوونکي عناصر دي په خوبونو کې هم سېمبولونه همداسې رغنده ونډه لري.
کارل ګوستاو يونګ له اروايي پلوه سېمبول داسې را پېژني:
هغه څه چې موږ سېمبول بولو، يوه اصطلاح يا نوم حتی يو تصوير دی، چې کېدای شي زموږ په ورځني ژوند کې د يوه مانوس شي ښکارندوی وي، خو له خپلې معمولې او ښکاره مانا څخه پرته يوه تلويحي ځانګړې مانا هم ولري. سېمبول د يوه مبهم، ناپېژندل شوي يا له موږ څخه د کوم پټ څه ښېه ده... نو يوه کلمه يا شکل هغه مهال سېمبوليک ګڼلای شو چې له خپلې ښکاره او مخامخ مانا څخه پرته په بل څه هم دلالت وکړي. سېمبول ناخودآګاهي اړخونه لري، چې هېڅکله په دقيقه توګه تعريف شوی نه دی. «يونګ ۱۴-۲۲»
تاسو وليدل چې د يونګ په نظر د سېمبول د ايجاد او تعميم ځينې عوامل د انسان له اروايي ځانګړتياوو سره اړيکي لري او د هغه پر اند د همدې لپاره د سېمبول دقيق تعريف ستونځمن دی، ځکه تر هغو چې له اروايي پلوه د سېمبول کېدو په ټوله پروسه پوه نه شو، د دغه مهم هنري عنصر پېژندل به ستونځمن وي. سېمبول له شعر سره دقيقاً د انساني اروا په همدغه ځای کې تلاقي کوي.
که څه هم موږ به وروسته د سېمبول پر اروايوهنيزو ځانګړنو تفصيلي بحث وکړو دلته همدومره يادونه کافي ده، چې په شعر کې د سېمبولونو ايجاد تر ډېره بريده د انسان له اروايي پېښنو څخه سرچينه اخلي.
شاعرانه ژبه سېمبوليکه ژبه ده:
د ژبې فلسفي ارزښت له يوې مودې راهيسې د پام وړ ګرځېدلی په تېره بيا د ژبپوهنې او علمي مسايلو په اړه د نوام چامسکي تر نظرياتو وروسته پر ژبه بلځلي غور په هنري ادبياتو کې د ژبې اهميت لا پسې ډېر کړ، تردې بريده چې په معاصرو ادبي بحثونو کې ژبه يوازې د افهام و تفهيم د يوې وسيلې په توګه نه، بلکې په خپله د يوې هنري ښکارندې په توګه مطرح ده.
پوهاند زيار په خپل کتاب «پښتو بدلمېچ» کې ژبه له دوه ګونو اړخو پاموړ ګڼي:
۱-ژب-ښکلاييز اړخ يا ټولې او ۲-ژب-انديز اړخ يا ټولې.
«بدلمېچ ۱۱۲»
په دې دواړو اړخونو کې ژبه سېمبولونو ته اړه ده.

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په جولیز (شکلي) اړخ کې چې پوهاند زیار یې په ژب ښکلاییز اړخ کې راولي سېمبولونه هم د ژبې د لنډون او هم ښکلاییز بډاییینه کې مرسته کوي خو په ژب-اندیز اړخ کې د انځورونو او فکري ارائیه کې سېمبول بنسټیزه ستن (اساسي رکن) ګڼل کېږي.

ژان پل سارتر پخپل نامتو کتاب «ادبیات څه دي» کې د شعر او ژبې پر سېمبولیکه اړیکه په زړه پورې خبرې لري، هغه کاږي:

«... په شعر کې هم لکه نثر وییونه (کلیمات) کارېږي، خو دلته وییونه هماغسې نه کارول کېږي و آن هېڅ نه کارول کېږي یعنې له ویېونو څخه «استفاده» نه کېږي بلکې هغو ته «استفاده» ورکول کېږي... حقیقت دادی چې شاعر له ژبې څخه د وسیلې په توګه کار اخېستل پرېږدي او شاعرانه چلند وسره کوي، شاعر هغه لاره پرېږدي چې له وییونو څخه د یوه شي کار واخلي، ددې پر ځای چې د یوې ښې کار ورڅخه واخلي».

«ادبیات چیست ۱۲-۱۷»

دلته د سارتر هدف دادی چې وییونه په شعر کې یوازې د مفاهیمو د لېږد وسایل نه دي، بلکې په خپله هنري توکي دي. نوموړی بل ځای لیکي چې شاعر وییونو ته داسې ځېر دی او مکث پرې کوي، لکه انځورګر چې په رنګونو مکث کوي. په انځورګرۍ کې هر رنګ د یوه ځانګړي فکري-ذهني یا روحي حالت سېمبولیک استازیتوب کوي او په شعر کې وییونه همدا دنده پر غاړه لري.

په دې توګه موږ پایله اخلو ،چې شاعرانه ژبه سېمبولیکه ژبه ده نه د بیان عادي او ورځنۍ ژبه چې موږ یې په خبرو اترو کې کاروو.

شعر تخییل او سېمبول:

پخوانیو ادبپوهانو شعر مخیل کلام باله. که څه هم او سمهالې ادبپوهان دا لنډ او ساده تعریف د شعر لپاره کافي نه ګڼي، خو هم پخواني او هم اوسني کره کتونکي په شعر کې د خیال (تخیل) او (تخییل) اهمیت او رغیزوال ارزښت مني.

خو راځئ لومړی خیال او د هغه بېلا بېل اړخونه وپېژنو:

خیال: عربي نوم دی، او هغه ځواک ته ویل کېږي، چې د محسوساتو ګڼ تصورات تردې وروسته چې د هغوی مادي هیئت غایب شي، په ذهن کې خوندي کوي. (دهخدا ۷-۱۰۱۸۰)

تخیل: عربي مصدر دی او د خیال فعلي حالت بیانوي، چې کله د یوه څه، چا یا حالت صورت په ذهن کې وتړل شي. دهخدا د قطب الدین په حواله لیکي: «تخیل تجربه صورت

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

منتزع از ماده بود ، تجریدی بیشتر چه خیال او را از ماده فرامیگیرد بر وجهی که محتاج نمیشود به وجود ماده ...» « دهخدا – ۲۵۴۵»

تخییل: تخییل هم عربي مصدر دی او دا د خیال مفعولي حالت دی، په دې مانا چې بل چاته د خیال او تصور ورکولو ته وايي.

دهخدا د جامع الصنایع په حواله لیکي:

« تخییل آنست که لفظ مشترک مشتمل معنی آورده شود ، چنانکه سیاق ترکیب بر یک معنی تام حاکی بود و مراعات نظیر کرده آید و بسبب طوق نظیر گمان بر معنی دوم رود و آن معنی تام نباشد. و این صنعت نزدیک ایهام و خیال است.»

«دهخدا ـ ۵ـ۲۵۴۲»

د شعر لیکلو په بهیر کې د شاعر تخیل هغه ځواک دی چې شاعرانه تصورات او مفاهیم رامنځ ته کوي خو دهغه د انځور جوړونې په ځواک پورې اړه لري چې د تخییل بهیر بشپړ کړي مانا دا چې نورو ته دخپل تخیل منځپانگه څنگه په بریالیتوب سره لیږدوي. په بله مانا د شاعر د تخییل کمال دادی چې موږ ته هماغه تصویرونه راولیږدوي چې دده په تخیل کې شته.

رضابراهني په «طلا در مس» کې لیکي:

« د تصویر جوړونې ځواک د تخیل د ځواک تر ټولو غوره برخه ده، دتخیل ځواک هغه شور او هیجان دی، چې هڅه کوي په یوه ځانگړې شیبه کې ګڼ احساسونه، اشیا او تجربې چې په بېلا بېلو زمانونو او مکانونو پورې اړه لري سره راغونډ کړي، یو له بله سره یې منطبق کړي او په یوه ناپایه زماني شیبه کې یې ارائیه کړي.» «طلا در مس ۷۲»

د براهني همدغه تعریف له موږ سره مرسته کوي چې په دې ټوله پروسه کې د سېمبول مهمه ونډه وپېژنو. په حقیقت کې دا سېمبولونه دي، چې خیال ته خوځښت ښيي. موږ هم د تخیل په بهیر کې (د ځان لپاره) او هم د تخییل په بهیر کې د مخاطب لپاره سېمبولونه کاروو.

براهني په شعري انځورونو کې اشیاوو ته ډېر اهمیت ورکوي، نو موږ ي آن د شعر تعریف له همدې ټکي څخه داسې پیلوي:

شعر د داسې یوه ذهني حالت له رامنځ ته کېدو څخه زیږي، چې انسان ته د طبعیت په یوه محیط کې رامنځ ته کېږي، په دې مانا چې شاعر ته داسې حالت ور په برخه کېږي چې د چاپېریال له اشیاوو او یا انسانانو سره یو ډول ذهني اړیکې مومي، چې دا په خپله یو ډول

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

روحي اړيکې وي او په هغو کې اشيا خپل فزيکي او مادي حالت له لاسه ورکوي. «طلا در مس ۳»

دغه کره کتونکی پرته له دې چې د خيال نوم ياد کړي هماغه د تخيل بهير شرحه کوي، چې مورږ مخکې په تعريفونو کې هم نغوته ورته وکړه لږ وروسته ليکي:

« سېمبول د يوه شي نښه ده او يا هم د اشياوو نښه آن د اشياوو او ژويو تر منځ د انساني حالاتو نښه يې ګڼلای شو.»

«طلا در مس۸۱»

له تخيل، تصور، اشياوو او شعر سره په ټولو اړوندو بحثونو کې سېمبول خپل ټاکونکی ځای لري.

په دې توګه پايله اخلو چې د شعر اصلي رامنځته کوونکی ځواک تخيل دی د تخييل په مرسته نورو ته رسول کېږي، هغه ټول توکي (اجزا) چې د تخيل او تخييل په بهير کې د شعري تصوير جوړوونکي دي خپل سېمبوليک ارزښت لري، سېمبولونه د خيال د ارائيې هنري مرستندويان دي، د همدې لپاره په شعر کې تخيل او سېمبول ټاکنه سره غبرګوني دي.

نړيوالې بېلګې:

له تاريخي پلوه ګڼ نړيوال مشهور ادبي آثار د ګڼو سېمبولونو لرونکي دي.

دنړۍ تر ټولو لرغونې، موندل شوې، حماسه (ګېل ګمېش) چې له لومړنيو راپاتې منظومو څخه ده له ښکليو او نويو سېمبولونو څخه مالامال ده.

ګېل ګمېش د لرغوني (Mesopotamia) (بين النهرين يا نني عراق) په اوروک ښار کې هغه قهار پاچا و، چې د تلپاتې ژوند په لټه يې سفر ته ملا وتړله، هغه چې د خپل نږدې ملګري (انکيدو) مرګ ونه شو زغملای فکريې وکړ، چې ځان له مرګه وژغوري، اسمانونو ته ولاړ، چې له خپل نيکه (اوته نه پيش تم) څخه د تلپاتې ژوند راز وپوښتي. حماسه له انکيدو سره د ګېل ګمېش له ملګرتوبه پېل کېږي، له هوم ببه (ديو) سره په جګړه وړاندې ځي، د اسماني غوايي تر وژلو وروسته د اسمانونو له غضب سره مخامخ کېږي او خپل ملګری له لاسه ورکوي، چې دا پېښه يې د مړينې پر حقيقت پوهوي او د اسمانونو سفر ته يې اړباسي، ګېل ګمېش له اسمانونو څخه ناهيلی او نيمه خوا راګرځي او بالاخره ماته خوري، کيسه له يوه اړخه ټوله سېمبوليکه ده، هغه کره کتونکي چې د اساطيرو رواني اړخ

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته ډېر ارزښت ورکوي فکر کوي چې دا سفر د ګېل ګمېش په ارواپې نړۍ کې ترسره شوی دی.
او په حقیقت کې د داستان ډېرې پېښې سېمبولیکې دي نه واقعي.
په هر صورت دا که هر څه وي، دننه په شعر کې تاسو ګڼ داسې هنري سېمبولونه وینئ چې په ځینو برخو کې تر ننه بې جوړې ښکاري.
د ګېل ګمېش په حماسه کې خوبونه ټاکونکي دي د ګېل ګمېش خوبونه، دهغه د مور خوبونه ټول د راتلونکې وړاندوینه کوي، کله چې ګېل ګمېش او انکیدو له هوم ببه سره د جګړې لپاره سفر پیلوي نو پهلوان ګېل ګمېش درې خوبونه ګوري راځئ ددغې برخې ژباړه وګورو:
«ګېل ګمېش پر غره وخوت
شمش ته یې اوړه فدیه کړل او ویې ویل
غره! ماته یو خوب راوله چې ښاد مې کړي
انکیدو ګېل ګمېش ته له باده پناه ورکړه
او هغه ته یې د خوب بستر ورکړ، لکه دانه چې په غره بیده شي
ګېل ګمېش لاس تر زنې داسې پریوت، چې خوب ورغی
او په خوب کې یې داسې رویا ولیده لکه د نارینه ژوندۍ نطفه چې ښځه بلاربه کړي.
ګېل ګمېش چې را پاڅېد نو خپل ملګري ته یې وویل:
ملګریه! غواړم د خپل خوب کیسه درته وکړم
په کنده کې وړاندې تلو
خو موږ سره الوتلو، هسې چې مچان د پوزي پرنال الوځي.
نو انکیدو چې د دښتې بچی و،
د خوب مانا وویله:
ملګریه !
ستا د خوب مانا ښه ده
ستا خوب ارزښتمند دی
ملګریه!
هغه غر چې خوب دې لیدلی
هوم ببه دی، چې په وینو به یې لژند کړو

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

او جو سه به يې په دښته کې وغورځوو
نو مور، له شمش څخه د نيکو ځواب وا خيست.»

«ګېل ګمېش ۷۶-۷۷»

د ګېل ګمېش درې خوبونه ټول له پېښنه له وړاندې بيانوي خو پېښنه په سېمبولنو تمثيلېږي غر د هوم ببه لپاره، د اسمان غريو او تالنده د آسماني غوايي لپاره، د رسۍ شکيدل د هغه د دوست انکيدو د مرګ لپاره او د زمريو بچي د هغوی د وروري او ملګرتوب لپاره عجيب سېمبولونه دي.

له (او ته نه پيش تم) سره د ګېل ګمېش ديالوګ، د (سي دوري سابيت) وينا، د ګېل ګمېش د مور (نين سون) خوبونه او نصحيت ټول د سېمبولونو په مرسته تمثيلېږي، په خپله د انکيدو وحشي ژوند او بيا د معبد له يوې کنچنۍ سره د هغه له ځملاستلو څخه وروسته انساني ژوند ته را اوښتل ټول په زړه پورې سېمبولونه دي.

تر ګېل ګمېش را وروسته د يونان مشهورې ډرامې که تراژيدي دي يا کوميډي سېمبوليکې ځانګړنې لري.

نامتو حماسي ايلياډ او اوډيسي له سېمبوليک بيانه ډکې منظومې دي. په ايلياډ کې د (آتنه) او (آخيلوس) په يوه ډيالوګ کې د آتنې دا سېمبوليک بيان را ژباړم:

«آتنې چې نيم رنګه ستر ګې يې درلودې ځواب ورکړ:
زه له آسمانه راغلې يم چې ستا غوسه را کمه کړم، غواړې چې فرمان مې ومنې؟ هغه واکمنه چې سپينې متې لري او په زړه کې تاسو دواړه پرې ګران ياست زه يې رالېږلې يم ...»

«ايلياډ ۵۴لومړی سرود»

د واکمني سپينې متې د برابرۍ او پاکۍ نښې دي، آتنه غواړي په دې هنرمندانه بيان وښيي چې واکمنه لا له خپل قهر، جبر او زوره کار نه اخلي او ګواکې دا يې رالېږلې ده چې اخيلوس ته د سپينو متو، مهربانۍ او برابرۍ پيغام راوړي.

د هومر بل مشهور شهکار اوډيسه چې د ټراې تر جګړې وروسته پېښې ښيي هم له سېمبولونو ډک دی، راځئ يوه بېلګه يې وګورو:

يو ځل اوليس پهلوان (اومه) ته وايي:

«اې اومه، چې ماته ډېر ګران يې زئيوس ته هم ګران يې... دا د بنيادمانو نس دی چې هغوی ته لانجې رامنځ ته کوي، د ژوند له سرګردانيو سره يې مخامخ کوي، رنځونه او پريشانۍ ورته پېښوي...» «اوډيسه ۳۴۳»

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سرکوزیو د ساتونکي او مه خبرې اترې له اولیس سره یو څه فلسفي بڼه لري، اولیس غواړي وښیي چې انسان د خوړو، شهوت او عیاشۍ غلام دی، دلته نس د ټولو نفسي خواهشاتو سېمبول دی، اولیس هڅه کوي او مه وپوهوي چې انسان د نس او حرص له لاسه ځان تباهۍ ته سپاري، کټ مټ د صوفیانو د باور په څېر.

هغه نښې چې اوډیسه یې د داستان په پای کې کاروي، چې میرمن او درباریان یې وپېژني ټول سېمبولونه دي او په دې توګه ګورو چې په لرغونیو حماسي شعرونو کې سېمبول څومره مهم ځای لري.

له تراژیدیو څخه پاچا ادیپ د والدینو په وړاندې د پټې عقدې د سېمبول په توګه پېژندل شوی دی. کله چې ابوالهول (Sphinx) له اودیپوس څخه پوښتي چې هغه کوم حیوان دی چې په سهار کې په څلورو پښو، په غرمې کې په دوو پښو او په ماښام کې په درو پښو حرکت کوي؟

او پاچا ادویپ ځواب ورکوي چې دا د انسان ماشومتوب، ځواني او زړښت دی. همدا معما پخپله د ګڼو کره کتونکیو په نظر یو سېمبولیک دیالوګ دی.

د زاړه هند یوه مشهوره ډارمه (شاکونتالا) ښیي چې په ختیځ کې ډراماتیکو آثارو سېمبولیک جوړښت درلوده، په دې ډرامه کې شاکونتالا د مینې او وفا سېمبول دی، هغه وخت چې د دوشانتیه پاچا د یوې اوږدې مودې لپاره خپله مینه (شاکونتالا) هېره کړه د پاچا او ملکې مینه، په باغ کې د دوی اشنا کېدل، اسمان ته د شاکونتالا ختل او بیا د دوشانتیه هغه درودنه چې په بېلتون کې یې وزغمل ټول سېمبولیک هنري جوړښت لري ،راځئ له دې ډرامې څخه یې ولولو:

«... پاچا: کله چې ما ګرانه شاکونتالا پرېښوده او پلازمینې ته راوګرځېدم هغې په ژړا و پوښتل: کله به ما خپلې ماڼۍ ته بوځې او خپله ملکه به مې کړې؟

ماتاویا: نو بیا تاسو څه ځواب ورکړ؟

پاچا: ما خپله ګوتمۍ ورکړه او ورته ومې ویل: هره ورځ د دې پرغمې لیکل شوی یو حرف ولوله او چې تا یې د سیلاوونو راز پیدا کړ نو زما وزیر به راشي او تا به د خپل مېړه کور ته راولي.

آه چې څومره کلک زړه مې درلوده چې خپله وعده مې هېره کړه دا زما له ساده ګۍ څخه و ...

ماتاویا: مګر څنګه دا ګوتمۍ راولویده او د کب په خېټه کې پټه شوه چې بیا کب نیونکي وموندله؟

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پاچا : ښايي زما شاکونتالا عبادت کاوه او په دې وخت کې ګوتمۍ ورځخه د ګنګا سیند ته لویدلې ده ... « شاکونتالا۴۲».
دا «ګوتمۍ» د دوشانتیه او شاکونتالا د ګډ ژوند سېمبول ده او بالاخره دهغوی په بېرته سره یو ځای کېدو کې مرسته کوي.
په منځنیو پېړیو کې د دانته الهی کومیډي د پام وړ سېمبولیک اثر دی د دانته قهرمان جنت، دوزخ او برزخ ته سفر کوي او هلته له بېلا بېلو خلکو سره ګوري، یو شمېر کره کتونکي فکر کوي چې د دانته دا سفر د انساني روح بېلا بېلو برخو ته د سفر کیسه بیانوي.
دا اثر له ګڼو په زړه پورې سېمبولونو او سېمبولیکو پېښو ځخه ډک دی.
د دوزخ د سفر د پېل څو کرښې را ژباړم:
د ژوند په نیملاره کې مې ځان په یوه تیاره ځنګل کې ولیده
ما سمه لاره ورکه کړې وه
او څومره ویروونکی دی هغه وحشي، ګڼ او سخت ځنګل
دومره تریخ چې مرګ لږ ورځخه تریخ دی خو ...
نه پوهېږم څنګه ورننوتم خو کله چې له لارې ووتم ډېر خوبوړی وم. «دوزخ کمدی الهی ۸۱»
شاعر دانته له همدې پېله تر پایه سېمبولیک سفر ته دوام ورکوي هغه له پیله وايي چې له سمې لارې وتل سړی دوزخ ته بیايي او انسان په دې نه پوهېږي چې له سمې لارې ځخه وتلی دی، دانته وايي چې له سمې لارې ځخه وتل داسې دي لکه خوب خو هغه وخت چې انسان د ژوند لاره په یوه وحشي او ویرونکي ځنګل کې ورکه کړي نو را په خود شي او ایله پوه شي چې دوزخ ته روان دی.
د دوزخ، برزخ او جنت هر او سیدونکی، هره پېښه او هره نتیجه یو سېمبول دی او د دانتې دغه ستر اثر یو کامل سېمبولیک شعر ګڼلای شو.
استاد روهي ددغه اثر په اړه لیکي:
((په دې مشهور اثر کې دانتې د ایتالیې اوضاع درمزونو او سېمبولونو په واسطه د خوب او خیال په جهان کې شرح کوي)) (ادبي څېړنې ۱۰۸)
د ګویټه (ولنګانګ ګوته آلمانی شاعر او فیلسوف) د فاوست تراژیدي په خپله یو سېمبولیک شهکار دی. په دې تراژیدۍ کې، فاوست د تلپاتې ژوند یا لږ تر لږ اوږدې ځوانۍ لپاره خپله اروا په شیطان (مفیستو) پلوري او په دې توګه یې غمجن برخلیک

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پېلېږي. د فاوست معشوقه مارګريت هغه ماشوم وژني چې له فاوست څخه يې د مينې يادګار و، فاوست د هوسبازۍ په لټه کې خپل هر څه بايلي، کره کتونکي فکر کوي چې د ګويټه فاوست په انسان کې د (ايډ) يا اماره نفس سېمبول دی. مفيستو فلس شيطان په پېل کې فاوست ته وايي:
« ته به دې ځواني، شهرت او ثروت بيا مومې خو لومړی بايد دغه سند په خپله وينه لاسليک کړې چې تر ټاکلې مودې وروسته به خپله اروا او جسم ماته سپارې چې د دوزخ په ابدي اور کې يې خپله جزا ووينې» «دايرة المعارف ادبي **۸۴۳**»
په نړۍ کې له سېمبوليستانو پرته هم ګڼو معاصرو شاعرانو په خپلو شعرونو کې نوي او په زړه پورې سېمبولونه کارولي دي.
زه غواړم دلته د ټولې معاصرې شاعرۍ په استازيتوب د Frank Sinarra او Barbara Streisand دوه شعرونه چې زموږ د زمانې پياوړي شاعر عبدالباري جهاني را ژباړلي دي راوړم. په «نوح» شعر کې تاسو د دې نړۍ سېمبوليک هنري انځور وينئ، چې شاعر يې په څو مره ښکلا بيانوي:

د پښتو په سُر او تال کې د غربي سندور شرنګ

د سرې زرغونې ها خواته

چې نړۍ تپه تياره وي پاته نه وي اميدونه
لپې لپې چې را اوري له آسمانه بارانونه
تور وريځو تياره کړې د شينکي آسمان لمن وي
په آسمان کې يوه لار ده پرې کېدای سي چې مزلونه
هغه سره زرغونه لار ده د آسمان په کناره کې
له کړکيه دي پېل کېږي نور ور خلاص دي واټنونه
ځي په وړاندې د لمر شاته يوه ځای ته غځېدلې
يو قدم د باران شته بل جهان ته رسېدلې
هغه سره زرغونه لار کې د بوډۍ ټال چې نومېږي

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوه ځای کې ډېر ور پورته شنه آسمان ته چې رسېږي
یوه مځکه ده آباده شنه پټي يې معلومېږي
یو وخت ما ته مور ویلي په للو کې مې یادېږي
وایي لوړ د بوډۍ ټال کې آسمانونه شنه ښکارېږي
چې څوک ورسېږي هلته ټول خوبونه ریښتیا کېږي
هره ورځ را سره مله وي دا رنګین رنګین خوبونه
چې تر وریځو یم لوړ تللی او لا لوړ اخلم ګامونه
دا سې ځای ته یمه تللی چې نور نه وي ارمانونه
مځکه ټوله تر ما لاندې زه وهمه وزرونه
ته به هلته ما پیدا کې د بوډۍ د ټال لمن کې
چې مرغه غوندې آزاد یم د خوبونو په وطن کې
که مرغان سي تر آسمانه د بوډۍ ټال ته ختلای
زه هم زور لرم په ځان کې زه هم ځان سم رسولای

Barbara Streisand
Over the Rain vow
When all the world is a hop less Jumble
And the raindrops tumble all around
Heaven opens a magic lane
When all the clouds darken up the skyway
There’s a rainbow highway to be found
Leading from your window pane
To a place behind the sun
Just a step beyond the rain
Some where over the rainbow
Way up high
There’s a land that l heard of once
In a lullaby
Some where over the rainbow
Skies are bleu
And the dreams that you dare to dream
Really do come true
Someday I’ll wish upon a star
And wake up where the clouds are far behind me…
Where troubles melt like lemon drops
Way above the chimney tops

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

That’s where you’ll fine me
Some where
Over the rainbow
Bluebirds fly
Birds fly over the rainbow
Why then of why can’t it?
If all those little bluebirds fly
Beyond the rainbow …
Why…oh…why…can’t I?

نوح
دا نړۍ وړه ببړۍ ده په رنګ شنه او زرغونه ده
په فضا کې ده روانه شاوخوا تپه تیاره ده
هم پر غرونو هم رغونو مخلوقات دي چې هستېږي
هر یوه ته ځای معلوم دی په خپل خپل مقام پوهېږي
زموږ په ټول کې هر یو نوح دی د هغه ځای یې نیولی
هر یوه ته یو ژوندون دي په قسمت کې رسېدلی
چې خوندي دغه ژوندون کړو د فضاتپو تیارو کې
د سپلیو په څپو کې په ناپایه توپانو کې
موږ مجبور یو چې رهي سو په ګامونو د زمریانو
د آسمان غېږې ته ولاړ سو په شهپر د عقابانو
د سندور ږغ کو پورته په آهنګ د بلبلانو
ژوند په مینه سوله وکړو پر نړۍ د انسانانو
موږ دوخت ظالم څپېړو کړولي ببرولي
او زموږ وېرې مو په مخ دي رڼې اوښکې بهولي
چې څه شپې د تنهایي دې په تیارو کې چې تېرېږي
چې کلونه باندې اوړي لا سختېږي لا تریخېږي
مګر ګورو چې مومخته یو روښانه نور ځلېږي
ماشومان هغه نور ویني هغوی ټولو ته ښکارېږي
ها نړۍ چې موږ په ژوند کې د یاد ونو ده ایستلې
ها نړۍ چې دوی یې غواړي د دوی لاره ورغلې
چې روان سو چې رهي سو په ګامونو د زمریانو

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د آسمان غېږې ته ولاړ سو په شهپر د عقابانو
د سندرو ږغ کو پورته په آهنګ د بلبلانو
ژوند په مینه سوله وکړو پر نړۍ د انسانانو
دا ببړۍ له مخلوقاتو ورا په ورا داده ډکېږي
په دې سر باید خبر سي چې هر څوک دلته اوسېږي
که ددې بېړۍ له منځه هر څه ځي هر څه ختمېږي
بل د سیالي ځای مو نسته بل کور نه راته رسېږي
برکت مو د ژوندون دی دا چې دلته حیوانان دي
له وفا یې ډکې سترګې زموږ پر لار دوی هم روان دی
موږ کولای سو پیدا کو شنه باغونه جنتونه
نو به ګورو سپین سهار ته چې پرانیزي وزرونه
موږ کولای سو رهي سو په ګامونو د زمریانو
د آسمان غېږې ته ولاړ سو په شهپر د عقابانو
د سندرو ږغ کو پورته په آهنګ د بلبلانو
ژوند په مینه سوله وکړو پر نړۍ د انسانانو
موږ مجبور یو چې روان سو په ګامونو د زمریانو
د آسمان غېږې ته ولاړ سو په شهپر د عقابانو
د سندو ږغ کړو پورته په آهنګ د بلبلانو
ژوند په مینه سوله وکړو پر نړۍ د انسانانو

Frank Sinatra
NOAH
The world's a tiny blue – green ark
Afloat in darkest space
And every creature lives his time
And knows his special place
And each of us in Noah
Whit al life all in our care
To keep against the darkness
That's flooding every where
We've got to walk with the lion
Soar with the eagle
Sing with the nightingale

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

And live in love and pace
The times have made us fearful
And our fears have brought the tears
The loneliness and darkness
Have grown bitter with the years
But a light is just beyond see
And the children almost see
A world the we’ve forgotten
And the world they want to be
We’ve got to walk with the lion
Soar with the eagle
Sing with the nightingale
And live in love and pace
The dark is getting crowded now
And each of us must know
When everything is finished here
There’s no where else to go
The beasts are here to bless us
And the faith is in their eyes
That we can find the garden
And see that sweet dawn rise
And we can walk with the lion
Soar with the eagle
Sing with the nightingale
And live in love and pace
We’ve got to walk with the lion
Soar with the eagle
Sing with the nightingale
And live in love and pace

د سېمبول اروا پوهنیز ارزښت:

... له دې کلېمو څخه ځینې کلېمې د شاعرانه ښکلا خاوند مفاهیم و چې نجلۍ یې له فکري بوختیاوو او ناوړه حالت (ناورغي) څخه وژغورله ...

« فروید روانشناسی ۲۰»

د او سمهالې اروا پوهنې یو نامتو پوه زیګموند فروید، په خپله لومړۍ خطابه کې د یوې ځوانۍ نجلۍ کیسه کوي، چې رواني ناروغي یې درلوده، فروید وایي چې د اغماض او نیمه بې هوښۍ په حالت کې یې له نجلۍ څخه ځینې کلېمات او مفاهیم راټول کړل

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

او وروسته یې د خبرو اترو په مرسته د درملنې دا سې یو بهیر پیل کړ، چې د نجلۍ د نا خود آګاه رازونه یې ور څخه وموندلای شوای. د غه مهم کلمات څه دي؟
او ولې د نجلۍ د رنځ استازیتوب کوي. د فروید په نظر د دغې ناروغې د لاشعور په ساحه کې ډېر داسې څه شته، چې د څو کلېماتو او یا هم ځانګړیو مفاهیمو په مرسته پېژندل کېدای شي، هغه څه چې د نجلۍ د روان په پټو سمڅو کې شته د دغو سېمبولونو په وسیله پېژندل کېدای شي د سېمبول اصلي زېږنځای همد غلته دی. د رواني تداوۍ یوه برخه وسایل هم سېمبولونه دي.
تر فروید وروسته کارل ګوستاو یونګ په دې برخه کې ډېر پرمختګ وکړ او دغه تیوري یې د یوه علمي اصل په توګه زباد کړه.
هغه د خپلو تجربو علمي لاسته راوړنې په یوه کتاب کې ولیکلې چې دغه کتاب « انسان او د هغه سېمبولونه» نوموېږي.
کله هم چې د سېمبول په اړه خبرې کېږي د دغې جالبې بشري پدیدې په اړه بنایي د هغې اروایي اړخ هېر نه کړو. سېمبول ډېر ځله د یوه رواني قرارداد په توګه د انسانانو ترمنځ د تداعي ګډه وسیله ده.
په شعر او هنر کې یې هم ونډه له همدې ګډې سرچینې څخه ترلاسه کړې ده ځکه هنرمن او شاعر کله چې سېمبول کاروي، په یو ډول ډاډه دی ،چې د هغه مخاطب هم د دغه سېمبول ټول مانیز چاپېریال او مدلول پېژندای شي، دا ډاډ د همغه رواني قرارداد پایله ده، چې د انسانانو ګډ تاریخي، قومي او فردي اروایي ژوند رامنځ ته کړی دی.
یونګ په انساني اروا کې د شاته وهل شویو غوښتنو، احساساتو، عواطفو او عقدو پر رسوب غږېږي او بیا په دې رڼا اچوي چې څنګه د بېلا بېلو رواني انګیزو له مخې او په ځانګړیو حالتونو کې دغه هر څه بیا د شعور ساحې ته راځي. هنر او شعر په دې پېښو کې ژورې ریښې لري. د انسان په شعور او لاشعور کې د ټولو زیرمه شویو عواطفو او عقدو تداعي د سېمبولونو په وسیله ترسره کېږي او په حقیقت کې شعر او هنر ته هم سېمبولونه له همدې لارې ورننوځي. نږدې ده ووایم چې شعر او هنر ته سېمبولونه د شاعر له اجازې او ارادې پرته لاره مومي، شاعر او هنرمند یوازې د دې سېمبولونو د ښکلي کولو او د جالبې ارائیې هڅه کوي.
یونګ لیکي:

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

« موږ د سېمبول د پېژندلو لپاره نه یوازې دا چې په خپله له سېمبول سره مخامخ یو بلکې د سېمبول د رامنځ ته کوونکي وګړي له ټول تمامیت سره سرو کار لرو چې د هغه فرهنګي شالید څه ډول دی.» « یونګ ۱۳۷»

او بیا لږ وړاندې لیکي:

« د تخیل او شهود ځواکونه زموږ د پوهاوې لپاره خورا مهم دي. که څه هم خلک فکر کوي چې دا دواړه ډېر د شاعرانو او هنرمندانو لپاره مهم دي، خو دا په ټولو علومو کې په همدې اندازه اهمیت لري. » « یونګ ۱۳۷»

سېمبولونه یوازې په فردي ناخودآګاه کې نه رامنځ ته کېږي ډېر ځله په ټولیزه ځان ناخبرۍ (ناخودآګاه جمعي) کې هم داسې تلپاتې سېمبولونه سر را پورته کوي چې د بشر په ګډه تاریخ کې د ډېرو انسانانو لپاره ګډه مفهوم تداعي کولای شي.

د یونګ نږدې همکار جوزف ال. هندرسن په یاد شوي کتاب « انسان او د هغه سېمبولونه» کې په دې اړه په زړه پورې بحث لري، نوموړی لیکي:

« ... یو شمېر سېمبولونه په هغه څه کې چې ډاکتر یونګ یې جمعي ناخودآګاه ګڼي، رامنځ ته کېږي او دا هغه برخه ده چې د بني نوع بشر په ګډه رواني میراث کې خوندي شوې دی. دا سېمبولونه د نوي انسان لپاره زاړه او نامانوسه دي او ده ته یې مخامخ درک او جذب ستونزمن دی...

موږ له یوه اړخه د همدغو سېمبولونو له هغو پیغامونو سره تړاو لرو چې ډېر پرې نه پوهېږو خو زموږ کړه وړه یې تر مخامخ اغېز لاندې دي، مثلاً د جګړې پر مهال زموږ مینه او علاقه د هومر، شکسپیر او یا تولستوی له آثارو سره زیاتېږي.»

«یونګ ۱۲۲- ۱۲۳»

هغه څه چې موږ یې قراردادي سېمبولونه بولو د همدغې ټولیزې ځان ناخبرۍ په ګډه مېراث کې ریښې لري.

نوي او فردي سېمبولونه د فردي ځان ناخبرۍ زېږنده دي چې د یوه وګړي په رواني تجربو کې ریښه لري، خو که دغه سېمبول بیا او بیا کارول کېږي نو د ګډو قراردادي سېمبولونو بڼه خپلوي.

د انسانانو ګډه رواني میراث او د جمعي ناخودآګاه ارثي مشترکات د یوه وګړي (فرد) له رواني تجربو ، دهغه په فردي ناخودآګاه کې زیرمه شوې عقدې، غوښتنې، غریزې شاته وهل شوي او ځپل شوي عواطف، احساسات او فکرونه همدا راز له قومي شعور څخه په

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

میراث ورل شوي ارزښتونه او باورونه د یوه انسان د تحت الشعور منځپانګه جوړوي، دا ټول د انسان پر رواني کړو وړو، تخیلاتو، افکارو، باورونو، عقایدو، استعدادونو او شخصیت باندې ژور اغېز لري او په حقیقت کې د انسان رواني ماهیت ټاکي. رواني سېمبولونه ددې ټولو استازیتوب کوي او له تحت الشعور څخه شعور ته د لېږد او تداعي دنده پر غاړه لري. په شعر، هنر او پوهه کې د سېمبولونو رواني ریښې له همدې ځایه سرچینه اخلي، نوې اروا پوهنې له پوهانو او څېړونکو سره مرسته وکړه چې په دغه انساني حقیقت پوه شي. په دې برخه کې د اروا پوهنې له نویو موندنو څخه وروسته د هنر، ښکلا خوښوونې او شاعرانه تخیلاتو په پېژندنه کې د پام وړ پرمختګونه رامنځ ته شول د همدې لپاره هم د شعر د شهودي او الهامي سرچینې په هکله ګڼو پوښتنو تر یوه برید ځواب وموند، چې پخوانیو ادبي څېړونکو به یې په بېلا بېلو نومونو تعبیر کاوه.

خو اوس د شعر او هنر ډېره برخه الهامي او شهودي سرچینه د انسان په تحت الشعور کې پټ زیرمه شوي عواطف او غریزي ګڼل کېږي، چې د رواني سېمبولونو په مرسته په ځانګړو حالتونو کې شعوري بیا څرګندېدل یا تداعي هم ورته وایي.

په ګډ شعور کې د سېمبول د قرارداد ي بڼې په اړه راځئ د خوشال بابا دا بیت وشنو:

ولاړل و جنت ته چې په پوهه خبر نه وو

ولاړل و دوزخ ته چې یې لافې د فرهنګ کړې

په دې بیت کې «دوزخ» څه دی؟ آیا دا هماغه دانسان دننه پټ پروت دوزخ نه دی، چې ځینې خلک یې د پېژندلو هڅه په ارادي بڼه کوي.

زرګونه کاله مخکې کله چې پاچا ادیپ خبر شو چې په ناپامۍ یې خپل پلار وژلی او له خپلې مور سره یې واده کړی دی نو چیغه یې کړه: «بدبختي په پوهېدو کې ده» هغه چې ناخبره و، جنتي ژوند یې درلوده او کله چې په حقیقت خبر شو ژوند ورته سور اور وګرځېد او ځان یې ړوند کړ.

خوشال بابا څه وایي؟ ولې هغه څوک چې خبر نه دي جنت ته تلونکي ګڼي؟

دوزخ دغه د باخبرۍ سېمبول ولې دومره ویروونکی دی؟ د خوشال بابا او پاچا ادیپ ګډ رواني ځانګړي حالت دواړه دې پایلې ته رسولي دي، چې «بدمرغي په پوهېدلو کې ده!» یا «ولاړل و دوزخ ته چې یې لافې د فرهنګ کړې».

ایا دا دوزخ د انسان په روح کې پټ نه دی، چې د استاد مجروح په «ځانځاني ښامار» کې یې لاروی د موندلو لپاره خپل روح ته ننوځي او دا ننه یې د بېلا بېلو شخصیتونو په هیئت کې

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیا مومي، ستر عارف ابوالمجد مجدود سنايي غزنوي يې په سیر العباد کې په لټون وځي او اورفیوس د خپلې معشوقی «اورید یسه» د موندلو لپاره د هغه له ځنډو ځخه تېرېږي آیا دا دوزخ «نفس» نه دی، چې د هغه لپاره د ګویته (فاوست) خپل روح په شیطان پلوري؟
د روحي دوزخ، نفس، ګناه او په حقیقت د پوهېدو لپاره د غه ګډ سېمبول ولې د دې ټولو شاعرانو لپاره یو شان دی؟
له یوروپیدس ځخه را نیولې تر خوشال بابا، له سنايي را نیولې تر استاد مجروح او دانته وګویته پورې ټول له یوه دوزخه کړېږي.
مهمه داده چې دا ټول «دوزخ» د یوې رواني سېمبول په توګه کاروي.
مګر د یوې رواني تجربې په توګه د فردي سېمبول ټاکنې یوه ښه بېلګه به زموږ د زمانې نامتو سېمبولیست اروابناد اسحق ننګیال په دې شعر کې وګورو:

خوب
پرېږده یوه بله پیاله هم په سر واړومه
***
بیګاه مې خوب لیدلی
له سرو ګلابو پرښتو راته جامې اودلې
ستورې مې زانګې د ګریوان په لیکو
د لاسو غل مې رانه ورک دی
ستا د زلفو تورو شپو نه راته شپې راوړې
او د غنمو نارنجي فصل کرې راته په سترګو کې
د وربو نارنجي خوبونه
***
پرېږده یوه بله پیاله هم په سر واړومه «ننګیال **۲۵۹**»
شاعر په خپل دې شعر کې د «پیالې» او «خوب» په مرسته خپل روح ته ننوځي، هلته (د پرښتو په لاس د ګلابو جامې)، (د لاسو غل)، (د غنمو نارنجي فصل) او نورو سېمبولونه بیا مومي، شاعر له سېمبولیکو رنګونو ځخه کار اخلي.
(سور)، (تور) او (نارنجي) دا د شاعر خپله روحي تجربه ده، له شعرسره زموږ د درک اړیکه هم پر هماغو مشترکاتو ولاړه ده چې موږ یې د فکر په مرسته د موندلو هڅه کوو، خو له دې

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

شعر څخه ریښتنی خوند هغه مهال اخیستلای شو ، چې زموږ په لاشعوري سابقه یا د یونګ په ژبه فرهنګي تاریخ کې له دې سېمبولونو او رنګونو سره غوټه کوم څه را تداعي کړای شي.
رضابراهني په شعر کې ځانګړي روحي حالت ته ځانګړی اهمیت ورکوي، هغه فکر کوي ،چې په یوه شعر کې شاعر ځینې اشیا په خپل روح کې جذبوي، د براهني په نظر د اشیاو د انتخاب دغه پروسه په ناخودآګاه بڼه ترسره کېږي، چې دده په نظر دا یوه عارفانه هڅه ده. دی لیکي:
« په شعر ویلو کې یو عارفانه حالت وجود لري او یو ډول له ځانه د وتلو (بېخود) کېدو حالت دی، چې په اشیاوو کې ورکېږو ، شاعر د معبود پر ځای له اشیاوو سره سرو کار لري...»
«طلا در مس ۵»
له اشیاوو سره د شاعر روحي اړیکه د سېمبولونو په مرسته رامنځ ته کېږي موږ په خپل ذهن کې د هر څه لپاره یو سېمبول لرو ، زموږ په ځان ناخبري شعور کې همدا سېمبولونه یوازې د ساکنو نښو په توګه نه، بلکې د متحرکو او ان غیر ارادي مفاهیمو په څېر ځانګړي معنوي حالتونه رامنځ ته کوي خوبونه او شعرونه د همدې حالتونو زېږنده وي.
سېمبول اروا پوهنیزه سرچینه لري، دا زموږ رواني فعالیت دی، چې سېمبولونه زېږوي او شعر چې د انسان د رواني حالت او فعالیتونو هنري تمثیل دی آن په خپله سرچینه کې له سېمبولونو سره همزولې اړیکه ټینګوي. که له دې بحث څخه پایله واخلو نو ویلای شو چې د انسان په رواني دنیا کې هنر له سېمبولونو سره همزولی دی. بلکې هنر د سېمبولونو په مرسته له انساني اروا سره د اړیکو پول جوړوي.
کمزوري او سرسري شعرونه هغه دي چې دغه اړیکه په کې کمزوري وي او سېمبولونه یې د رامنځ ته کوونکي او مخاطب ترمنځ یو ډول روحي اړیکه ټېنګه نشي کړای.

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

درېيم څپرکی
په پښتو شاعرۍ کې د سېمبولونو ایجاد

دا لا دقیقه نه ده ښکاره، چې د پښتو شاعرۍ لرغونتیا کومې زمانې ته رسېږي زما په نظر تردې مخکې چې د غزل، قصیدې، رباعی، منثوي او نوور فورمونو څرک پښتو ته را ورسېږي دغه قوم خپل بومي شاعرانه کالبونه درلودل، چې د مشهورو ولسي فورمونو (لنډیو، سروکو، نارو، غاړو ...) تر څنګ یې شاعرانو خپل عواطف او احساسات په کې بیانول زما لپاره یې یوه ښېلګه بدلې دي، چې یو څو لرغونې ښېلګې یې د پټې خزانې له برکته را پاتې دي.

غواړم په پټه خزانه کې د راغلي لومړي ترلاسه شوي شعر څخه یې پېل کړم. د سوري امیر کروړ ویاړنه په سېمبول پېل کېږي.

زه یم زمری په دې نړۍ له ما اتل نسته...   (پټه خزانه)

د مېړانې، زړه ورتیا، ځواک او و اک لپاره زمری یو نامتو سېمبول دی لرغونیو ولسونو ډېر ځله زمری د زړورتیا او ان هوښیارۍ او پاچاهي لپاره د سېمبول په توګه کاراوه، عربو حضرت علي (رض) ته د اسد الله لقب ورکړی و او د لرغوني روم د ګلادیاتورانو د ستدیوم په درشل کې دوه زمري ودرول شوي وو.

سوري امیر کروړ غواړي له پېله دا زباد کړي چې ترده بل زړور او د واکمنۍ وړ کس نشته. ددغه مدبر په ویاړنه کې نور سېمبولونه هم شته:

خول، هسک، ستایوال، دریځ، لوی غرونه او نور ټول هغه سېمبولونه دي، چې کروړ یې په خپله لنډه ویاړنه کې د ډېرو مفاهیمو د رسولو لپاره کاروي.

په پټه خزانه کې راغلي بدلې ،چې زما په نظر د پښتو لرغونی لیکنی شعري کالب دی، هم ښکلا ییز سېمبولونه لري.

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بېلګې په توګه د ملا باز توخي د بدلې دا دوه سېمبولونه وګورې:
په کار مې نه دی ستا بې مخه د جنت زېړی ګل
راسه پر څنګ، راسه لیلې چې سره وکړو خواله
زه د غرو «باز» وم تا بندي کړمه قفس کې پر څه
یو وار مې خلاص که، چې بیا زده کړم د وزر خپرول (پټه خزانه)
د جنت زېړی ګل د ژوند دټولو ښو شرایطولپاره په زړه پورې او نوی سېمبول دی اودوهم «باز» ددې تر څنګ چې د شاعر نوم هم دی خو دلته د آزادۍ، لوړپرواز او فارغباله ژوند سېمبول دی. ملا باز توخي خپل نوم د خپل ایډیال ژوند لپاره د یوه په زړه پورې سېمبول په توګه کارولی چې د الوتونکي تصور هم تداعي کوي.
په ولسي شاعرۍ کې لنډۍ تر ټولو غوره سېمبولیک فورم دی، په لنډیو کې د ګودر، کټ، منګې، دیوال، شمله، ټیکری، پیغلتوب، موزیګې او سلګونو نور مفاهیم په زړه پورې سېمبولونه دي چې شرحې ته اړتیا نه لري.
په کلاسیکه شاعرۍ کې خوشال بابا، کاظم خان شیدا او حمید موشګاف هغه شاعران دي، چې کلاسیک سېمبولستان یې بللی شو، تردوی ور هاخوا رحمن بابا، دولت خان لواڼي او د روښاني غورځنګ متصوف شاعران د ګڼو سېمبولونو کاروونکي دي چې په خپل ځای به بحث پرې وشي.
موږ په دې فصل کې په کلاسیکه شاعرۍ کې د بېلا بېلو سبکونو او مکتبونو پر بنسټ د منځپانګې له مخې د سېمبولونو یو ویش معرفي کوو، چې د اور څخه زباد یږي، چې زموږ کلاسیکو شاعرانو څومره سېمبول کارونې ته ارزښت ورکاوه.

حماسي سېمبولونه:
د منځپانګې له نظره زاړه سېمبولونه حماسي سېمبولونه دي هغه اساطیر چې د قومونو له اتلولیو څخه سرچینه اخلي هممهاله حماسي سېمبولونه هم دي.
راځئ لومړی وګورو چې په ادبیاتو کې حماسه څه ته وایي:
سرمحقق زلمي هېواد مل په خپله یوه لیکنه کې، چې د پښتو په ادب کې د حماسو په اړه یې د ادبیاتو د ماسترۍ کورس ته د درسي لکچر نوټ په بڼه لیکلې ده د حماسې د تعریف په برخه کې لیکي:

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

« حماسه د ادبیاتو په موضوعي یا معنوي ډولونو کې یو ډول دی، چې د یو ملت، قوم، قبیلې او یا شخص د مېړانې او تورې کیسې او جنګي کارنامې په حکایتي ډول بیانوي ... که په حماسه کې اتل یو شخص یوه قبیله او یا یو ملت وي اما شرط په کې دادی چې د شخص، قبیلی، قوم او ملت کارنامې، تورې او مېړانې به یې په داستاني شکل بیان کړی وي.»

ډېر ځله په شعرونو کې د حماسو ذکر راځي، یوې حماسې ته اشاره کېږي او یا د یوې حماسي مشهورې شوې څېرې، پېښې، سیمې یا اشیأ د سېمبول په توګه کارېږي حماس شاعر خوشال بابا لیکي:

شور او شر به د (رانجا) په جهان نه و
که د (هېر) صورت پیدا نه وای په شور کې
که خبر د (درخانۍ) له مخه نه وای
(آدم خان) به ځنې څه غوښتل په کور کې

خوشال بابا دوه عشقي حماسو ته اشاره کوي او د هېرو رانجا او آدم خان و درخانۍ په سېمبولیکه یادونه غواړي دواړه افساني زموږ مخې ته ودروي.

خو حماسي سېمبولونه یوازې د نامتو حماسو تر یادونې پورې نه وي محدود په خپله د تداعي له نظره هم له اشیاوو سره د شاعر رواني اړیکه حماسي کېدلای شي.

نامتو کره کتونکی رضا براهني په دې اړه لیکي:

« دا وینا، چې یوازې یو ډول حماسي شعر شته او هغه داسې شعر دی، چې د پهلوانانو، اتلانو او د پهلوانۍ د پېښو په اړه خبرې کوي، ډېره بې مانا ښکاري؛ ځکه ځینې شاعران هېڅکله د پهلوانانو او اتلولیو په اړه څه نه وای خو شعرونه یې حماسي دي.

کله حماسي شعر د انبساط پر لور شعر دی او دا د عارفانو له مفهوم سره په یوه مانا راځي ... حماسي شعر یعنې په اشیاوو کې انبساطي او زورور حلول چې هر څه په کې مستانه او خوځنده ښېره ولري.» (طلا در مس ۱۳۶)

د براهني له دې پېژندنې سره تر ټولو حماس شاعران خوشال بابا، احمد شاه نیکه او حمید دي.

د خوشال بابا دا بیتونه څومره حماسي روح لري:

مست یم، می پرست یم، رندي کړمه کړم
واوره محتسبه، باده خورمه خورم

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نور شراب مې واړه نور عالم وته بخښلي
لام و بې مې مې دي پسې مرمه، مرمه، مرم
خلک راته وايي رنګ دې بيا زيړ شو عاشق شوې
هېڅ منکري نه کړم خلکه شومه، شومه، شوم (کليات ۹۳)
او يا
زه خوشال کمزوری نه يم چې به ډار کړم
په ښکاره ناري وهم چې خوله يې راکړه
په هر صورت په داسې شاعرۍ کې راځو ځينو حماسي سېمبولونو ته.
پس له بنده دی دا عزم
د خوشال د خاطر جزم
يا نيولی مخ مکې ته
يا مغولو سره رزم
د خوشال بابا لپاره تر بند وروسته ټول ژوند په دوو سېمبوليکو تړنګونو کې را لنډېږي (يا نيولی مخ مکې ته) د يو عرفاني او معنوي ارام ژوندون په استازيتوب او بل (يا مغلو سره رزم) د يوې سياسي – فعالې، حماسي دورې پېلول. خوشال په کلاسيکو شاعرانو کې هغه شاعر دی چې د ژوند د هرې برخې لپاره په خپلو شعرونو کې بريالي سېمبوليک موقعيتونه رامنځ ته کوي. د خوشال لپاره (باز)، (توره)، (مردي)، (سمند)، (شاهين)، (دستار)، (غشی)، او نور ګڼ حماسي سېمبولونه يوازې کلېمات نه دي، بلکې د يوه پراخ سېمبوليک چاپېريال استازي دي، چې شاعر يې له موږ څخه د بشپړې تداعۍ تمه لري.
هغه څه چې رضا براهني ورته په شعر کې (يو ډول حماسي روح) وايي د همدغو سېمبولونو په مرسته د تشخيص او پېژندلو وړ ده.
د حماسي سېمبولونو په مرسته د حميد او رحمان بابا او نورو فورماليستو شاعرانو په شاعرۍ کې هم حماسي روح موندلای شو.
د حميد موشګاف دا څو بيتونه عجيب حماسي روح لري:
څوک چې ما د يار له مينې اړوي
غر د ماشي په وزرو نړوي
چې په ما د صبر دم لولي چف چف کا
ګويا تندر په پوکلو سړوي

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې اثر د یار په زړه نه کا څوک څه کا
که مې آه له بیخه غرونه نړوي
بیا د دهر خزانه ده تشه شوې
چې «حمید» په درو لعلو ژړوي (حمید ۲۵۵)
یا:
سر زما سر کوزي نه مني د تاج
ګنه تاج زما و سرو ته دې محتاج
تاج و تخت چې ګدایان شړي له دره
پادشاهانو څخه اوسي لا علاج
زه یې خر د ډېرانه ګڼم په حال کې
دا چې ناست دي بې پروا په تخت و راج (حمید ۴۵)
صوفي عبدالرحمن بابا هم کله کله حماسي چاپېریال په شعر کې داسې تمثیلوي:
زغره واغونده ملا وتړه په جنګ
دغه پسه معرکه کوه د ننګ
و بې ننګ و ته د ننګ خبرې مه کړه
یا ځان وګڼه په خپلو وینو رنګ
ننګیالي چې یو ځل مخ په هغه لور کا
نور هېڅ نه ویني کوهی وي که ګړنګ
هېڅ له ځانه له جهانه خبر نه وي
چې چراغ په نظر کښیوځي د پتنګ
د بلبلو و چمن و ته پروازوي
د اورپښتي و اتش وته غورځنګ
اسمان زمکه دواړه ژامې د نهنګ دي
څه به زیست کا څوک په خوله کې د نهنګ (رحمان بابا ۲۱۸)
د رحمن بابا په عرفاني او آرامه شاعري کې دا ډول انبساطي پاڅون له شاعرانه اشیاوو سره نوی چلند دی، دا په لاشعور کې د حماسو احساساتو فوران دی، چې دغه ملنګ شاعر مستوي او تورې و زغر ته لاس اوږدوي.

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوښتنه داده چې د رحمن بابا له نورو صوفيانه او عاشقانه غزلونو څخه ددې غزل توپير په څه کې دی، چې ددغه ملنګ د حماسي روح استازيتوب کوي؟
ځواب ښکاره دی: يو شمېر سېمبولونه، دا سېمبولونه د شاعر د شعر له يوه نوي او متفاوت لاشعوري، شهودي او الهامي چاپېريال څخه استازيتوب کوي. په دې توګه موږ وينو چې حماسي سېمبولونه د انساني روح يوه لرغونې برخه ده او د هر شاعر په شعرونو کې را څرګندېږي، د رضا براهني خبره: دا ضرور نه ده چې خامخا دې د پهلوانيو او اتلوليو کيسې بيان کړي. شاعرانه بغاوت او سرکشي په خپله د حماسي روح هغه څپې دي چې، موږ يې په ډېرو شاعرانو کې موندلی شو.
د بغاوت دغه څپې د سېمبولونو په مرسته تمثيلېږي او موږ د پښتنو شاعرانو په شعرونو کې داسې بې شمېره سېمبولونه موندلای شو.
عرفاني سېمبولونه:
که له تاريخي مخينې يې تېر شو د څومره والي له نظره د پښتو ادبياتو د منځنۍ دورې په شاعرۍ کې تر ټولو ډېر له عرفاني سېمبولونو سره مخامخ کېږو.
عرفان د پېژندنې له ريښې څخه اخېستل شوی دی او په اصطلاح کې د خدای(ج) د پېژندنې لپاره د انسان معنوي او روحي هڅه ده.
تصوف د وړينو جامو د اغوستونکيو (صوفيانو) له نامه سر ته رسېدلی مسلک ګڼل شوی دا چې صوفيانو ته د هغوی د وړينو جامو يا اهل الصفه (اصحاب صفه) پر صفه ناست کسان يا د غارونو (صوفونو) اوسېدونکو له امله دغه نوم ورکړل شوی په دې ډېر نه تم کېږو، په اسلامي تاريخ کې صوفيان د عرفان، زهد او عبادت هغه لارويان وو، چې پر ادبياتو يې د پام وړ اغېز درلودلای دی. عرفاني ادبيات هغه ليکل شوي را پاتې اثار دي، چې د عرفان او تصوف مسايل يې بيان کړي وي. صوفيانه يا عرفاني ادبيات په دوو برخو وېشل شوي: يوه برخه آثار هغه دي چې د تصوف، صوفيانو، د تصوف مدارجو او احوالاتو بيان کوي، دوهمه برخه اثار د نظم او نثر هغه مجموعه ده چې عرفاني افکار او تمايلات په کې په نثري ژبه بيان شوي وي.
د پښتو ادبياتو په تاريخ کې يوه لويه برخه عرفاني اوصوفيانه ادبيات دي، چې په منځنۍ او نوې دورو کې د پام وړ ځای لري.
صوفيانو، چې له هستۍ، انسان، عاقبت او نفس څخه ځانګړې تعبيرونه درلودل د خپلو افکارو د دودولو او نورو ته د رسولو لپاره ادبياتو او شعر ته مراجعه کوله.

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

صوفیانو ادعا کوله چې لوی خدای(ج) ته عبادت یوازې د دوزخ له ویرې یا جنت ته د وررسېدو لپاره نه کوي، بلکې له خدای(ج) سره د مینې لپاره او په آخرت کې د خپل خالق د دیدار لپاره سعي کوي. ددوی عادتونه، ویناوې، فکرونه او باورونه کله کله د عامو خلکو یا هم د وخت د علماوو له نظره متفاوت او په ځینو مواردو کې د زغم وړ نه وو، نو د همدې لپاره دوی په خپل کلام کې ابهام، سېمبول او استعاري ویناوو ته پناه وړله، دا چې په عرفاني ادبیاتو کې سېمبولونه ډېر، ببلا ببل، په زړه پورې او د پام وړ دي دلیل یې همدا دی چې صوفیانو به د خپلو زړونو ټولې خبرې مخامخ او څرګندې نه شوې ویلای، دوی به مجازي دنیا د حقیقي دنیا د تمثیل لپاره جوړوله، کله کله به یې مجازي معشوقه یادوله خو مراد به ورڅخه حقیقي محبوب و.

عارفو شاعرانو به د حقیقي دنیا د تمثیل لپاره مجازي دنیا جوړوله، معشوقه، شراب، ساقي، زاهد، میخانه، وصال، هجران، های وهوی، قیل و قال او داسې نورو سېمبولونو به د رمز په ژبه د دوی فکرونه او غوښتنې ښکارولې.

د روښاني مکتب پلوي شاعرانو د پښتو ادبیاتو لویه برخه عرفاني شاعري کړې ده، خو تر هغو پرته رحمن بابا او نور شاعران هم شته چې ګڼ عرفاني سېمبولونه یې په شعرونو کې موندلای شو.

په پښتو شاعرۍ کې د یو شمېر عرفاني سېمبولونو بېلګې به د ببلا بېلو شاعرانو له کلام سره وڅېړو.

د رحمن بابا په یوه غزل کې څو عرفاني سمېبولونه:

دجنت تر حورو تېر شه که یار غواړې
خدای دې نقده د چا نه کاندي نسیا
د ساقي له لاسه هسې باده نوش کړه
چې دې غوځ کړه له زړه خیرې د ریا
چې یې کسب عاشقي شي د دلبرو
نظر نه کاندي په کسب د کیمیا
عشق هنر د مخلصانو دی رحمانه
نه حصلېږي مخلصي په روریا
یو ګفتار در لره بس کاندي رحمانه

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

څه په هر ساعت پوښتنه کړې بیا بیا (رحمان بابا ۵۰)

یار : حقیقي محبوب دی، شاعر غواړي ووایي چې د هغه مقصد حقیقي محبوب دی نه د جنت حورې هغه غواړي خپل حاضر و دایم و قدیم محبوب ته ورسېږي چې نقده حضور لري حال دا چې د جنت حورې نسیا وعده ده.

ساقي او د بادې نوش کول د طریقت سېمبول دی، چې د ریا په وړاندې د شاعر د عرفاني پروتست سېمبول یې هم ګڼلي شو ، هغه څوک چې له حقیقي محبوب سره د عشق کارو بار کوي هغه د دنیا په کاروبار څه غرض نه لري او د (کیمیا) کار چې یو دنیوي کار دی نه خوښوي. رحمن بابا د عرفان او تصوف وجودي منطق او ټول هدف په همدې څو سېمبولونو کې بیانوي، چې نورو ګڼو عارفو شاعرانو هم تکرار کړی دی.

د میرزا خان انصاري دا سېمبولیک غزل ولولئ:

زه څرګند د محبت په ښه بنیاد یم
له نیستۍ هم په دا هستۍ آباد یم
په ازل مې د اقرار په ژبه ووې
تر ابده وفادار په خپل معیاد یم
امانت چې اسمان ځمکې وړای نه شو
اوس یې زه په دا عاجز صورت عماد یم
په اختیار مې هسې ظلم په ځان وکړ
له دې قصده د جهول په نامه یاد یم
که د جهل بار مې لرې شي له سره
بې ګومانه د صفي آدم اولاد یم (میرزا خان دیوان ۸۹)

انصاري د څو سېمبولونو په مرسته د عهد الست ټوله کیسه تمثیلوي دا له خالق ذات سره د بنده (انسان) د عشق او مینې جوهر او صفت و ، چې د هستۍ باعث شو ، خدای پاک انسان د دې لپاره هست کړ چې خپل خالق یکتا و پېژني او عبادت یې وکړي. (څرګند د محبت په ښه بنیاد) او له نیستۍ څخه هستۍ ته راتلل. انسان په ازل کې له خپل رب سره تعهد کوي چې د خپلې هستۍ تر پایه به د بنده ګۍ سعي کوي، او د لوی الله(ج) حکمت، د هغه کلام او د هغه احکام چې زمکې او اسمان، غرونو او دښتو یې د ساتلو او زغملو وس نه درلوده انسان (د حضرت آدم اولادې) د هغه د منلو ژمنه وکړه او دا ژمنه یې په خپل اختیار وکړه،

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګواکې نه پوهېده چې دومره ستر مسؤلیت پر غاړه اخلي دلته د جبر او اختیار پېچلې فلسفې ته اشاره کوي.

زموږ متصوف شاعر میرزا خان انصاري وايي چې د صفي الله (حضرت آدم ع) اولاد کله دومره جهول شي چې خپل ازلي عهد او پیمان هیروې هغه عهد ، چې په خپل اختیار يې کړی او د خدای(ج) د بنده ګۍ لوی مسؤلیت پر ځان منلی دی. د انصاري (زه) د ټول بشریت سېمبول دی دا (زه) یوازې میرزا خان نه دی، بلکې له بابا آدمه تردې دمه له ټول بشریت څخه استازیتوب کوي دا د هماغه ګډ بشري ناخودآګاه ضمیر غږ دی چې په سېمبولیکه بڼه د میرزا خان انصاري په شعر کې ځان څرګندوي.

د عهدالست کیسه اوږده ده خو زموږ عارف شاعر يې د یو شمېر روښانه سېمبولونو او سېمبولیکو شاعرانه اشارو سره ټوله او بشپړه را تداعي کوي.

پر همدې زمکه د خوشال بابا دا درې سېمبولیک بیتونه وګورئ؛خان هم هستي د محبت او عشق له برکته بولي:

د مجاز عاشقي عین حقیقت ده
و معنو ته زینه ایښې د صورت ده
تر ثرا تر ثریا که فهم وکړې
په څلور کونجه غوغا د محبت ده
په جهان به هېڅوک نه و که عشق نه وای
د بدبه د عشق قایمه تر قیامت ده (خوشال ۱۸۵)

شیرازي خواجه حافظ په خپل یو مشهور غزل کې کټ مټ د عهدالست او عشق کیسه په همداسې سېمبولونو ارائیه کوي:

در ازل پرتو حسنت زتجلی دم زد
عشق پیدا شد و آتش بر همه عالم زد
جلوه ای کرد رخت دید ملک عشق نداشت
عین آتش شد از این عزت و بر آدم زد
عقل میخواست کزاین شعله چراغ افروزد
برق غیرت بدرخشید و جهان بر هم زد
مدعي خواست که آید بتما شاګه راز
دست غیب آمد و بر سینه نامحرم زد

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دیگران قرعه قسمت همه بر عیش زدند
دل غمدیده ما بود که هم بر غم زد
جان علوی هوس چاه زنخدان تو داشت
دست در حلقه آن زلف خم اندرخم زد
حافظ آن روز طرب نامه عشق تو نوشت
که قلم بر سر اسباب دل خرم زد (حافظ ۱۵۲)

د شیخ عیسي مشواني لاندنیو دریو بیتونو د دریو بېلا بېلو حالتونو د بشپړ تمثیل لپاره عجیب عرفاني سېمبولونه رانغاړلي دي، د جبر او اختیار په اړه د انسان ډیالیکتیکي وسوسه، د هګل له تیزسونو سره سم د (بادار و غلام دیالیکتیک) چې انسان یا بادار دی یا غلام یا حاکم دی یا محکوم او د همدې تنازع څخه د یوې ناپېژندل شوې خپلواکۍ په خوا ورڅکېږي، هېڅکله هم نه ور رسېږي ځکه مرګ تر ایډیالي خپلواکۍ لنډ دی او بل انسان بیا په همدې آزمویل شوې لاره مزل کوي.

انسان که له نفس سره مبارزه وکړي (نور) ته (الله نور السموات والارض) ور نږدې کېږي او که د نفس ومني، نو شیطان الرجیم ته چې له اور (نار) څخه جوړ شوی دی، میلان مومي، خاورین (خاکي) انسان د خپل ایمان، علم او اعمالو د څرنګوالي او څومره والي له نظره د نور او نار ترمنځ په نوسان کې دی.

حقیقي محبوب ته نږدېوالی یا لرېوالی د انسان په خپلو اعمالو پورې تړلی دی، دا ټول څه چې که وغواړئ مدلل یې کړئ کتابونه پرې کښلای شئ خو زموږ شاعر شیخ یې د خو عرفاني سېمبولونو په مرسته داسې بیانوي:

په خپله کار کړې په خپل انکار کړې
کله بادار یم، کله مې خوار کړې
ته خو قادر یې په صفتونو
کله مې نور کړې، کله مې نار کړې
عیسې حیران دی په دې شیونو
کله مې یار کړې، کله اغیار کړې (پټه خزانه ۷۲)

عرفاني سېمبولونه هومره رنګین، بېلا بېل او په زړه پورې دي، چې د ټولو څېړل او سپړل یوه ځانګړې څېړنه غواړي، ځکه زما په فکر عارفو او صوفي شاعرانو تر ټولو ډېره سېمبولیکه وینا کړې ده او ددې لپاره، چې د درباري مفتیانو، زهادو، واکمنو او عامو

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

وګړيو له ګوابښ څخه په امان پاتې شي خپله مدعا يې په ښکليو ، شاعرانه سېمبولونو کې نغاړلې ده، د همدې لپاره د شعري سېمبولونو ډېرې غوره بېلګې عرفاني سېمبولونه ګڼلای شو.

لېريک او ښکلاييز سېمبولونه:

ښکلا خوښونه انساني غريزه ده او له بشريت سره يو ځای زېږېدلې، وده يې کړې او له طبيعي، کولتوري او فردي شرايطو سره يې بدلون موندلی، د طبيعت، هنري آثارو او بل انسان ښکلا تل د انساني روان پر وسوسو ، عواطفو او انګيزو باندې ژور اغېز درلودلای دی.

چخوف فکر کوي چې په انسان کې د ښکلا حسن هېڅ پوله نه پېژني د ښکلا پېژندنې يو څېړونکی ويکتور روماتکو د انسان په ذهن و روان کې د ښکلا خوښوونې د لرغونتوب او ودې په اړه ليکي:

« د واقعيت ښکلا ، د طبيعت ښکلا داسې څه ده، چې ذاتاً بدلېږي، هماغه ډول چې د زمان او شرايطو له ملتيا سره د ښکلا په اړه زموږ تصور بدلېږي. تردې ور پورته د ښکلا مفهوم تل پراختيا مومي او نوې څېزونه هم را نغاړي، چې تردې مخکې نه تر سترګو کېدل، دا د انساني تاريخ په ټول بهير کې رامنځته کېږي. » (زيبايي شناسي ۱۱۲)

له هنر سره د ښکلا د اړيکو په بحثونو کې د ښکلا همدغه ځانګړتيا دا اند پياوړی کوي چې په هنر کې ښکلا تل د سېمبولونو په مرسته تمثيلېږي او څرنګه چې د ښکلا پېژندنې او ښکلا خوښوونې اشيا، مفاهيم او تصورات پراختيا او بدلون مومي د هغه تداعي کوونکي سېمبولونه هم زياتېږي، پراختيا مومي او په ټوليزه توګه نوي کېږي، په هنر په تېره بيا شعر کې نوښت له يوه اړخه د همدغو سېمبولونو له نوي کېدو سره اړيکه لري.

مثلاً د طبيعت هغه برخه چې د انسان ارادې او لاس په کې بدلون نه وي راوستی اوس زموږ لپاره ښکلې ښکاري، خو زرګونه کاله پخوا چې د ځمکې لويه برخه لاس ناخوړلې پاتې وه ښايي د طبيعت له يوې داسې منظرې سره د انسانانو عاطفي اړيکه داسې نه وه لکه نن چې ده.

وايي دهند مرتازان ، مينان او حقيقت پلټونکي ځنګلونو ته ننوتل، هلته ځنګل په ډېرو شعرونو کې خپل سېمبوليک ارزښت لري خو مجنون بيديا ته تللی و ، او د کهف ياران د غره يوې مغارې ته ننوتلي وو.

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د چاپېريال توپېر د انسانانو د روحي سکون لپاره يو ايډيال طبيعي امن ځای خامخا مومي، د انسان روحي سکون له ښکلا خوښوونکې غريزې سره اړيکې لري، دا يو ازې ويره نه ده، چې موږ تالندې و برېښنا ته متوجه کوي، د برېښنا شيبه ښکلې ده، د انسان د روح لپاره : ځنګل، شرک باران، سپينه سپوږمۍ، پراخه دښته، د سمندر آرامه خو پراخه سينه او د غرونو ويروونکي ګړنګونه د ښکلا، ويرې، آرامۍ، سکون او تفکر ګډ طبيعي سوغاتونه دي، خو تردې هاخوا د ښکلا نور مظاهر (بل انسان) او يا د بل انسان په لاس رامنځته شوې ښکلا (هنر) هم د ښکلا سرچينې دي، چې يو شمېر څېړونکي دا هم د طبيعت د ښکلاوو برخه يا لږ تر لږه د طبيعي ښکلا د وهم انعکاس بولي دا ټول د سېمبولونو په مرسته زموږ ذهن ته را لېږدي او دا سېمبولونه دي چې د انسان لپاره له يوې پراخې ښکلا څخه د خوند اخېستلو او د غريزې د اوبولو امکان ور کوي، د همدې لپاره شعر د هنر د يوه غوره استازي په توګه د ښکلاييزو سېمبولونو ګڼ شمېر په ځان کې رانغاړي، بلکې دا شعرونه دي چې د انسان اروا د ښکلا خوښوونکو ځواکونو تمثيل د سېمبولونو په مرسته کوي.

يوه بېلګه :

سپوږمۍ (په تېره بيا د څوارلسم پوره سپوږمۍ) د ښکلا سېمبول ده خو څه ډول يو سېمبول. شاعران د خپلې معشوقې مخ له سپوږمۍ سره تشبيه کوي دا يو تشبيهي حالت دی، خو که انځورګر سپينه سپوږمۍ په تابلو کې انځور کړي بيا هم غواړي ښکلا وپنځوي دلته نو سپوږمۍ د محبوبې له مخ سره نه ده تشبيه شوې، بلکې پخپله د سپوږمۍ طبيعي ښکلا مقصد ده، کټ مټ دا کار په شعر کې هم کيدای شي، که شاعر وغواړي چې د سپينې سپوږمۍ د ځلا يوه شيبه د وييونو په مرسته انځور کړي، غواړي يوه طبيعي ښکلا وپنځوي. خو په دربېيم حالت کې سپينه سپوږمۍ د مين او محبوبې ترمنځ د خبر رسوونکې (قاصدې) رول لوبوي:

سپينې سپوږمۍ اشنا ته وايه سلامونه

ګونګۍ شې ولې

وه ګونګۍ شې ولې نه وايې حالونه...

اوس نو پوښتنه رامنځ ته کېږي، چې دا سپوږمۍ ولې په بېلا بېلو هنري چاپېريالونو کې دومره مهمه ده؟

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ځينو کره کتونکو (لکه رضا براهني) په نظر سپوږمۍ يو «شی» دی او دا د انسان هنرمند ذهن دی، چې له دغه «شي» سره داسې عاطفي اړيکه ټينګوي او موږ ته داسې ښکلا تمثيلوي، چې زموږ خوښېږي.

په دې ټولو حالتونو کې سپوږمۍ د ښکلا ، رڼا ، سپين والي، وچتوالي او يا طبيعي حالت لپاره د يوه منل شوي سېمبول په توګه زموږ په ذهن کې منل شوې ده.

راځئ يوې کيسه ګۍ ته ځير شو :

وايي کوم ماشوم په اسمان کې سپوږمۍ وليده، نو په ژړا يې پېل وکړ چې هغه ماته راکړئ، پلار و مور حيران وو، چې څه وکړي، له ډېر کړاوه وروسته کوم هوښيار په يوه لوښي کې اوبه کېښودې چې ماشوم په کې د سپوږمۍ تصوير وليده نو غلی شو او له لوښي او اوبو سره يې لوبې پېل کړې. ماشوم سپوږمۍ ترلاسه نه کړه ،بلکې د سپوږمۍ تصوير يې ترلاسه کړ.

زموږ ذهن هم د همدې ماشوم په څېر دی، د سپوږمۍ ښکلا ته ترې ذهن د هغې په تصوير هم خپله تنده ماتوي او که نه د سپوږمۍ حقيقي نما داسې نده، لکه موږ ته چې ښکاري ، سپوږمۍ يوه تياره ګردی (کره) ده ، چې له تورو خاورو او ډبرو جوړه ده او هيڅ ښکلا نلري ، دا له لمره د رڼا اخيستلو په حال کې د هغې يو ډير لرې تصوير دی ، چې موږ ته ښکلې ښکاري او د هغه ماشوم په څير يې موږ هم له يو ډول سېمبوليکې ښکلا څخه خوند اخلو. په مجموع کې ښکلا ته ترې ذهن غواړي د سېمبولونو په مرسته ځان مشبوع کړي.

په تغزلي شاعري کې سېمبولونه ډېر ځله د انساني ښکلا پر مدار را څرخي.

په تغزلي شاعري کې د ښکلا ييزو سېمبولونو نوښتګر شاعران هغه دي، چې په شعرونو کې تصوير پنځونې ته اهميت ورکوي. د ليريکو (غنايي) شعرونو شاعران فکر کوي، چې د ښکلا مخامخ ستاينه وچه او بې خونده ده.

سېمبولونه مرسته کوي، چې لوستونکي په تدريج سره د ښکلا ټول اړخونه په خپل ذهن کې تمثيل کړي او ورو ورو يې له لمس څخه خوند واخلي.

رضا براهني د نامتو سېمبوليست (مالارمه) له خولې ليکي:

« د يو څه د نوم اخېستل د شعر درې پر څلورمه برخه خوند له منځه وړي، ددې په وړاندې د يوه شي تدريجي انګېرل ډېر خوند لري».   (طلا در مس ۲۴۳)

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په کلاسيکو شاعرانو کې بيا هم خوشال بابا د ښکلاييزو سېمبولونو هغه لوی پنځوونکی دی، چې د تغزلي ښکلا ډېر نوي سېمبولونه يې هست کړي او يا يې هم قراردادي سېمبولونه د تخييل په ځواک نوي کړي دي.

که د ما د ږيرې يو ويښته تور نشته
لا د ما و تورو زلفوو ته زړه شته
تږي ولې تشنه لب بې ځايه ګرځي
چې نژدې ورته خوږې سرې اوبه شته (کليات ۲۱۰)

موږ په زړبوډی کې د عشق او له مينې څخه د ټول خوند اخېستل په سترګو وينو خو خان دا هر څه په سېمبولونو کې نغاړلي دي.

تور ويښته، تورو زلفو ته زړه کېدل، تنده، خوږې سرې اوبه هغه ښکاره سېمبولونه دي چې د خوشال بابا په زمانه کې يې نوي او فردي ګڼلای شو، چې زموږ سترګور شاعر ايجاد کړي.

د بابا دا غزل هم لولو:

که د يار پسې څوک سپينې جامې رنګ کا
اواره دې د نيمګړې دنيا ننګ کا
شپه او ورځ دې پسې ژاړي يار دې غواړي
که مين وي په رېښتيا ځان دې ملنګ کا
و اشنای و ته د يار مينه څرګنده
لکه قصد چې له ډيوې سره پتنګ کا
دا دغم کښتۍ چې ګرځي په درياب کې
يوه ورځ به يې ذرې ذرې نهنګ کا
ښايسته بلا دې وليده خوشاله
اوس که زړه منع کوې سترګې دې جنګ کا (کليات ۲۴)

د شعر په يوه ټوټه فکري زمکه (سپينې جامې رنګول، ملنګ، قصد کول، د غم کښتۍ، درياب، نهنګ، ښايسته بلا، د سترګو جنګ او نور) هغه په زړه پورې سېمبولونه دي، چې په کلاسيک پېر کې يې د خوشال په څېر يو شاعر رامنځ ته کولای شي. البته هېره دې نه وي، هغه مهال چې د غزل د پېژندګلوي او جوړښت له مخې هر بيت بيل مانيز يوون (واحد) ګڼل کېده، د ټول غزل مانيز تړون نه خو اسانه و او نه هم د پام وړ، د يوې سېمبوليکي او

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

انځورېزي اړتيا له مخې خوشال خټک دې چارې ته پام اړولی، چې ياد غزل يې يوه بېلګه ده.

د يو بل نازکخيال شاعر (حنان بارکزي)يو غزل به ولولو چې له لېريکو سېمبولونومالا مال دی:

بنفشه چې دې پيدا پرنسترين شو
له غصې دې غم مېلمه زما حزين شو
حيران کښېناست و تصوير ته د رخسار ستا
چې ناظر ورته نقاش د چين ما چين شو
له ما مه پټوه حال زه در خبر يم
د زړګي مرآت مې هسې رنګ دوربين شو
له دې غمه ولې نه ژاړم سرې سترګې
چې آشنای مې له رقيبه همنشين شو
ستا له غمه نه يم څه يم چې دا هسې
لا د دېرشو کالو نه يم موی مې سپين شو
پښه په لار کې د عشق مه ږده بوالهوسه
پر دا لار باندې مانده روح الامين شو
پر ګلشن د مخ دې عيش رقيبان کا
دا «حنان» دې د غمونو اباسين شو (حنان ديوان ۹۷)

د حنان په زړه پورې سېمبولونه (اباسين)، (روح الامين)، (د عشق لاره)، (سپين موی)، (د چين ماچين نقاش)، (بنفشه)، (نسترين) او نور ښيي چې دغه شاعر د غنايي په زړه پورې تجربو او د ښکلا پنځونې له تصويري څواکه برخمن شاعر دی.

کله کله يو ځانګړی سېمبول د يو شاعر په شعر کې رنګارنګ حضور لري، د يوه شاعر لپاره ځينې سېمبولونه پر ځان ناخبرې (ناخودآګاه) شعور کې د ډېرو خاطراتو تداعي کوونکي وي، چې داسې سېمبولونه پر تخيل او تخييل څواکمن اغېز ښندي.

له دې امله په شعر کې پراخ او له نوښته ډک حضور بيامومي. د کاظم خان شيدا په شعرونو کې (آئينه) همداسې يو سېمبول دی، راځئ د دې سېمبول څو جلوې وګورو:

هر ناظر چې نداره ستا د رخسار کا
ستا صورت به زړه کې ځای آئينه وار کا

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

یا:

و آئین ته دې حیرانه آئینه شوه
تا چې هېره کړه له نازه خودبیني هم

او:

ستا د مخ پسې یې هسې بې تابي ده
چې پیدا دآئینې په خاطر زنګ و

په خپل ادبي عصر کې د نازکخېال حمید دا څو بیتونه هم په زړه پورې، فردي اونوي سېمبولونه لري:

چې په خیال ستا د سرو شونډو نسکور پروت یم
د ایرو غوندې سپک شوی په اور پروت یم
را له را همساد قد د زړه په لاس کې
په کوڅه کې ستا د زلفو شب کور پروت یم
زه که کک وای د پیغور باد به وم وړی
ولې خاورې یم په در ستا په زور پروت یم

(حمید دیوان ۱۳۰ـ۱۳۱)

په شعر کې د سېمبول مجرد ذکر د ابهام لامل ګرځي او په شعر کې شاعرانه صمیمت او ښکلا ته زیان اړوي، نو دهمدې لپاره په یوه مانیز رکن کې دهر سېمبول لپاره د یوه عاطفي بستر رامنځته کول اړین کار دی، په کلاسیکو شاعرانو کې حمید موشګاف، کاظم خان شیدا او خوشال بابا په دې چاره کې برلاسي شاعران ګڼلی شو او پورته شعر د حمید مومند همداسې یوه هڅه له ورایه ښیي.

په غنایي او تغزلي سېمبولونو کې مهمه داده، چې یو سېمبول اوریدونکي اولوستونکي ته د یوه ښکلي انځور بشپړ تصور تداعي کړای شي.

د سېمبول ځواک (قوت) دهغه د تداعي له بشپړتوب سره تړلی دی، دا په تېره بیا په یوه داسې ذهني چاپېریال کې مهمه ده ، چې د یوه ټاکلي او مطلق مدلول ننبه نه وي. د بېلګې په توګه په اساطیري او حماسي سېمبولونو کې تاسو له یوې ټاکلې او واضح پېښې، څېرې، کیسې او یا خاطرې سره مخامخ یاست چې د دوهم ځلې ذهني تمثیل لپاره لنډه او مخامخ پروسه بشپړوي، په عرفاني مسایلو کې هم سېمبول تر یوه بریده د تصوف له هغو فلسفي مفاهیمو سره اړه لري، چې لوستونکي یې ژر درکولای شي ، خو په ښکلاییزو او

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

غنايي مسايلو کې لوستونکی هر ځل د ښکلا خوښوونې له يوې نوې تجربې سره مخامخ دی، که څه هم په کلاسيکو متونو کې د ښکلا په اړه د شاعرانو ذوقونه څه ناڅه کليشه شوي وو: سرې شونډې، د ويښته په څېر نری ملا ، تورې اوږدې زلفې، لوړه ونه، سپين رخسار ، تورې سترګې... تا به ويل ګرد سره شاعران ديوې معشوقې په ستاينه لګيا دي، خو په نوي معاصر شعر کې ښکلا يوازې د ميناتورۍ له ځانګړتيا څخه راوتلې ده او په ښکلا پورې اړونده تجربې تر ډېره بريده فردي شوې دي، ځکه د ښکلا خوښوونې له فردي تجربو څخه په رامنځ ته شوي هنر کې سېمبولونه يو څه ډېر مناسب چاپېريال ته اړتيا لري، چې ټوله هغه ښکلا او عاطفی ځواک تمثيل کړای شي چې شاعر او هنرمند يې غواړي خپل مخاطب ته ور ولېږدوي.

غنايي او لېريک سېمبولونه ډېر ځله د حالت او حسي انځورونو په رامنځته کولو کې مرسته کوي.

د براهني د استدلال له مخې له اشياوو سره د عاطفي اړيکې له ټينګېدو سره مرسته کوي. اشيا زموږ په ذهن کې را ژوندۍ کوي او داسې وړتيا ور ببښي، چې زموږ د ښکلا خوښوونې تنده خړوبه کړای شي دلته سېمبول يوه واحده او مجرده ښکارنده (پديده) نه ده، بلکې د اشياوو د يوه غونډ (مجموعې) استازيتوب کوي.

د حنان بارکزي دا څو بيتونه ګورو :

دا شبنم پر مخ د ګل دی قطرات
که عرق دی پر رخسار باندې نقات
دا يې تار د زلفو کوږ و خوله تر پريوت
که افعي حلقه و هلې پر حيات
په اول بازي د مينې په شطرنج کې
تا په رخ کړ زما د زړه بادشاه را مات (حنان ديوان ۱۲)

لومړی بيت ټول ددې لپاره يو تصويري غونډ جوړوي چې موږ ته پر يوه ښکلي مخ د خولو څاڅکي ترسيم کړي، « رخسار» د يوې داسې ښکلا سېمبول دی چې شاعر يې د تشبيهي توصيف په مرسته انځوروي خو په خپله رخسا وروستۍ موخه نه ده، د شاعر د معشوقې ټوله ښکلا داده، چې په دوهم بيت کې لا پسې ښکلې انځور شوې ده. خو درېيم بيت بيا د حالت په ترسيم کې مرسته کوي چې د معشوقې مخ يا رخ (په دواړو مانا وو)څنګه د شاعر د زړه بادشاه ماتوي. په درې واړه بيتونو کې موږ له يوه سېمبوليک غونډ سره مخامخ يو نه

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

له څو مجردو سېمبولونو سره چې وکړای شوبو په یو ورته اشاره وکړو، یا یې د تفسیر او تعبیر لپاره له خپل تخیل څخه کار واخلو.
ځکه نو پایله اخلو؛ په غنایي اشعارو کې، چې آر موخه یې د ښکلا پنځول دي سېمبولونه له خپلو شالیدونو سره ډېر تړاو لري او ښایي د اشیاوو له یوې مجموعې سره د احساسي اړیکو په یوه ځانګړي چاپېریال کې وځېږل شي. په دې توګه موږ وینو چې په شعري تصویرونو کې له تشبیهاتو او استعارو سره د سېمبول توپېر هم جوتېږي او دا زباتېږي، چې سمبول یوازې له یوې تشبیه یا استعارې سره نه، بلکې له یوې تشبیهي او استعاري مجموعې سره سرو کار لري او دا مجموعه هغه څه ده، چې که له خپلو ټولو تکتیکونو سره سمه رامنځته شي یو بریالی شاعرانه انځور جوړوي.

څلورم څپرکی

په معاصرې پښتو شاعرۍ کې د سېمبولونو نوښتونه

په اوسمهالې پښتو شاعرۍ کې د سېمبولونو (په تېره بیا د نویو سېمبولونو) د کارونې یوه نوې څپه هغه مهال له ورایه را څرګنده شوه چې پښتو شاعرانو د نړۍ له نویو ادبیاتو سره مخامخ اړیکه ومونده.
ښایي همدلته یې څرګنده کړم، چې دا سېمبولونو ته یوازې د ځانګړي او آګاهانه پام اوښتلو تر بریده نه، بلکې په شعري زمکه کې له سېمبولونو څخه د ګټې اخیستلو د تاکتیکونو تر زده کړې پورې د پرمختګ څپه وه.
پښتو شعر ته د سېمبول له نوې زمانې څخه یې که را پېل کړو نو د افغانستان په ادبي حوزه کې استاد بېنوا، سلیمان لایق، استاد الفت، بهاالدین مجروح او نور نیو کلاسیکان یې

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پیلوونکي دي اوپه پښتونخواه کې بیا دا لومړیتوب د غني خان او امیر حمزه شینواري نومونو ته وررسېږي. یاد شویو شاعرانو د خپل مهال په داسې یوه هنري – سیاسي او ټولنیز پېر کې شاعري کوله، چې د ښکلا او هنر تر څنګ یې په شاعرۍ کې تعهد او ژمنتیا هم پالله، له غني خان پرته نورو یادو شاعرانو ډېر ځله سېمبولونو ته دنامخامخ ارائیې لپاره پناه وړله.

د بېلګې په توګه نامتو ریفورمیست اروابناد الفت د خپلو خبرو د رسولو لپاره له سېمبولونو څخه مرسته اخېسته، استاد روهي د هغه د یو شعر په اړه لیکي:

« په پښتو ادبیاتو کې هم (غني) او (الفت) کله کله خوبونه ویني، د الفت (زما خوب) د پښتو شعر مشهور شاهکار دی. په دې خوب کې شاعر د خپل وخت پر استبداد، استثمار او فجایعو باندې رڼا اچوي او داسې پېشګویي کوي، چې د ظالمانو ماڼۍ به نسکورې شي او د عدالت لمر به راوخېژي.

دادی (زما خوب) څخه یو څو بیتونه:

اوربل یې ما په خوب کې پریشان لیدلی دی
ستا بخت خو مې رقیبه دغه شان لیدلی دی
د ګلو هار په غاړه محبوبا شوه را حضوره
بلبله دا وطن مې ګلستان لیدلی دی
کارغان به په کې نه وي بلبلان به په کې وي
باغونه به سمسور وي ما باغبان لیدلی دی
تعبیر یې کړې ما په ظالمانو به چپه شي
چپه کاکل مې خوب کې د جانان لیدلی دی
مهار به دې په پوزه شي د سرو زرو خاونده
په سرو شونډو د پاسه ما پېزوان لیدلی دی
زه پټې سترګې نه یمه په هر څه اوس پوهېږم
په خلاصو سترګو باندې ما جهان لیدلی دی»

(ادبي څېړنې ۱۰۹)

استاد روهي ادعا کوي چې استاد الفت په دې شعر کې پر استبداد، استثمار او فجایعو باندې غږېږي. مګر په شعر کې دا یو هم نه دي یاد شوي.

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

استاد الفت نه د (استثمار)، نه د (استبداد) نه د (فجايعو) نوم اخيستی بلکې هغه (اوربل)، (رقيب)، د (ګلو هار)، (بلبل)، (ګلستان)، (کارغان)، (چپه کاکل)، (باغبان)، (سرې شونډې)، (پېزوان)، (پتې سترګې) او نور سېمبوليک مفاهيم ياد کړي دي، نو استاد روهي ولې له دې شعر څخه داسې تعبير کړی دی؟

دا ځکه چې استاد الفت د خپلو سېمبولونو، سېمبوليک کلام او هغو قرينو، چې په شعر کې يې شته همدغسې يو پيغام ارائيه کوي.

استاد روهي د استاد الفت خوب همداسې تعبير کړی دی، ځکه د شاعر په خوب کې سېمبولونه په ښکاره نارې وهي چې:

تعبير مې کړی ما په ظالمانو به چپه شي
چپه کاکل مې خوب کې د جانان ليدلی دی

ښه خوب او ښه تعبير. شاعر مرسته کوي او کره کتونکی ټول مفهوم را اخلي. که استاد الفت په خپل شعر کې د استثمار په وړاندې شعار ور کړي وای مثلاً ليکلي وای:

مړدې وي استبداد
ژوندی دې وی عدل وداد
ظالمان به ټول نابود شي
زه يې وايم په فرياد ...

نو آيا استاد روهي به داسې شعر هم شاهکار ګڼلی وای؟ فکر نه کوم. استاد الفت د سېمبولونو په کارولو سره نه يوازې هنر پنځولی، ښکلا يې هسته کړې، د مينې، ښايست او بدلون خبرې يې کړي.

د استاد روهي په څېر څېړمن کره کتونکی يې دې ته اړ کړی، چې د هغه شعر شاهکار وګڼي او داسې شعر رامنځ ته کړي، چې زه او ته يې نن هم له لوستلو خوند و پند واخلو.

د افغاني ادب په معاصره دوره کې دناقراردادي،نويو اوابتکاري سمبولونو کارول د شلمې پيړۍ له دوهمې نيمايي څخه را په دې خوا ډېر دود شول، چې په پښتو ادب کې يې له سر لارو څخه يو هم اروانباد استاد بېنوا دی.

داستاد بېنوا په ګڼو شعرونو کې د نويو سمبولونو بېلګې موندلای شو، چې په شعوري توګه د پيژندل شوي (سمبوليک) ارزښت له مخې کارول شوي دي،خو زه يې په دې ليکنه کې هغه مشهور تمثيلي شعر را اخلم ،چې د هماغه وخت او عصر په تاريخي بستر کې د

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوه ګمنانیز اثر په توګه د ډېرې خبرې او شننې وړ دی. دا شعر (دکلورنځور) نومېږي او داسې پېلېږي:

د کلورنځور

هاخوا، دې خوا
غځیدلي هسک دنګ غرونه، ښکلوي د اسمان شونډې
پر سرويې تکې سپينې د سپينو واورو، او:
پټ په زړو کې يې لعلونه
شنې تالې، شنې لمنې وې د سروغاټو لوډ کې
پښې يې رونو چينو ور وورو ورمينځلې ځليدلې
(په)نڅا ګډ د تنځرو کټکټې،ا خندا د زوکو، وې سندرې د بلبلو
خو په دې خيالي جنت کې خپه سوې انګازه هم خپريدله، تيتېدله
په ژړانده، وير لړلې لړزيدلی اسويلو يې دا ويله،
ورو ورو ناڅې؟!
ورو ورو خاندې؟!
هو، ددې غرو په لمنو د دښتونو په بستر کې،
(يو) ناروغ پروت، له کلو کلو راهيسې،
مړلانه و، خو مړ ژواندی، پروت بې حاله او بې توانه
«خيرات خور» يې ناست و سرته،
«دمګر» وې ګونډې وهلې، د رنځورجيب ته يې کتله ناست يې
پښو ته، او:
ژر ژر يې خوځولې پنډې شونډې
«خان» ښې خواته وه وهلې، خپله ډډه ورته پروت يو غټ چلم و
ناست «ملک» يې و کيڼ لورته، پړسيدلی خېټور
د هغه ناروغې دوی ته وه، اختر
«خيرات خور» ډيرې ته لاس کئ ويې واهه دا هسې شخوند،
دخيرات فکرونه بويه د رنځور حال دې بې خوند،
خان چلم کش کئ خپل خواته، بيا تازه يې کړله غاړه، ويې ټوخله سخت په زوره ويې ويله:

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

« دا چې ساه په کې چلېږي دا هم ګوره برکت ستا د دعا دی
«دمګر غوڅه کړه لکۍ، د خان د ګپ تر چف چف وروسته
دا سې د خپل ځان شو په ستاینه:
«ما هم پوخ دم پر «چو کړی»
«ملک» وغړومبید په زوره وېې ویل:
« هو ملنګ بابا ! دا هم ستا د دم اثر دی چې آرام پروت دی
بې واکه بې دوا او بې غذا لا دی ژوندی په دا دنیا
«خیرات خور تسپې شمېرلې ویې ویلې:
بیا هم بو یه خیراتونه
د مګر ونو ړل په زوره، وې چې
«حق ده صدقه رد بلا»
خان ملک شول وارخطا خو «خان» سرو ښوراونه
«ښه مو وویل مګر؟»
«خیرات خور» پر غړمبوهله
« نه غواړې اګر مګر دا هم تاسې خان یاست چې تړې د خیرور،
«ملک» د «خان» ملاتړ شو خوله یې پریکړه په وینا،
تاسې ښه وایاست، خو ښایي چې د خان دا فکر وینه، څه چې پاتې ورنځور ته موږ لا وخته دي ځټلي، نور څه پاتې نه دي ده ته، چې خیرات پرې وکوینه:
«دمګر» شاوخوا کړه چف بیا یې دا سې کړله پف
« ته بیا کړې څه عجايبې؟ که یې څه نه درلودلی، مونږ ترې غوښته څه، بیا پرده څله چاپېرو و؟!!»
«خان» په کټ کټ وخندله، «خیرات خور ته» یې وویله
«ودې کړه پخه خبره ته وا څه به وي را پاتې؟
«خیرات خور» کړه شمله شاته وي کتل د غوجل خواته
وی ویل په خوشالي:
« هغه هغه ده غواګۍ شي خیرات دې دا ګړی، چې بلاوې وتښتینه»
«ملک» وخښمید: څه وایې؟
دا غوا زما په وښو پایي

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

بل د چا په مله تله نه ده
ځوک یې زما ځخه به بیایي
دا زماده د چا نه ده»

دا وخت ، له بې تابیه، رنځور لاس وغورځاونه، ونښتې د «خان» له مخه خان په خښم وغږومبله.

«اوه» په لاس کې لا توان شته؟ دا عجیبه رنځور مار دی چې لاسونه غورځوینه، زما په خیال چې رنځور نه دی، هسې خوشې یو ټګمار دی، ژرېې وتړئ لاسونه»

«دمګر» بیا چف چف شروع کئ وې چې « بیا پیری پې راغی» ټوټکه غواړي پیریان رایې غلل ترغاړې» شکرانی ورلره بویه»

خان پټکی له سره خلاص کئ، ټینګ یې وتړل لاسونه، د رنځور وچ مړوندونه، ودرید رنځور له درده، رونې لړ کړې سترګې سرې.

جوړې د وینو سرې کاسې
«د مګر و ترهیدنه» فضل فضل» یې کړه نارې بیا یې داسې کړې چغارې
«ټنیګوه یې خان کاکا، د رنځور سترګې پیریانې شوې
خیرات خور هم وارخطا شو
وې: «راوړي یې کتاب کې، د پیریانو په دې باب کې
وتړئ د رنځور سترګې، وینې تورې بلاګانې
«ملک» وغږمبل چې:
« هو کې: په کتاب عمل ضرور دی، درنځور کاته بې باک دي
هوسا یې ورلره بویه وینښول یې خطرناک دي»
ټولوویل په ګډه:
«وتړئ د رنځور سترګې، باڼوګان یې لکه ژرګې
چې له شره په امان شو»
«خیرات خور» شمله کړه څېرې، ټینګې وتړلې، سترګې، د رنځور
رنځور بیا له ډېره درده پر هوښ راغی
«رانه څه غواړئ ظالمو !
لا مو زړونه ساړه نه دي؟
تاسې زما هر څه کړه غصب

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لانسو نه ماړه نه دي؟
زما د ځمکې سرې غلې، زما د باغ خوږې میوې ټولې تاسې وخټلې،
زه مو پرېښوو م بې وا که ، بې
اسرې،
لا نور څه غواړئ له مانه
دغه تش کاته مو هم لا پیرزونه دي ظالمانو
چې مې سترګې راتړئ ستمګرانو
«خیرات خور» په توبو ګډ شو وې: اخره زمانه ده توبې وباسئ یارانو:
د رنځور حال مو بتر شو پرتې وايي، ګډې وډې، په چټیاتو خوشې سر شو
ما ویل چې خیرات وکئ، خو دا تاسې نه منله
رنځور بیا په زګیروي سر شو خوله یې ورو ، ورو پرانیستله:
«چټیات نه دي رښتیا وایم، زما لاس به وتړاکې زما پښې به پړسیدلې په سترګیا به مې ګټلې
زما د لاس او د پښتو ګټې، بیا به تاسې وخټلې
تاسې هر څه خورئ خو نه خورئ زما رښتیا غم.
«دمګر» لاس په خوله ورکیښود په چف یې کړه خوله وازه
دا خبرې شیطاني دي، بدشګون دي بدشګون، اوس پیریان یې راغلل خولې ته
ژر یې وتړئ دا خوله، چې فساد ترې ولاړېږي»
وټوخله ملک ، خان، خیرات خور هم ورسره مل شو ، ټولو وویل په ګډه:
« هو په کار نه دي رنځور ته غړېدل ډېر
ژر یې خوله ورپټوئ !»
د رنځور خوله ترل کېږي خو دې وخت کې
د درو له لرې منځه د زلمو پیغلو سندره
د رنځور غوږ ته رسېږي
« غلي شانته اوښتون دی بدلوي د زمانې رنګ»
سره وخوځید رنځور بیا ، خو بې واکه بېرته ولوید
«خیرات خور په نارو سر شو :
«خیر ، خیر ، دا څه زوږ دی، ناآشنا غوندې ښکارېږي، د رنځور حالت یې بد کا»
«دمګر» چف کړه بیا یې ووې:

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوي نوي پيريانان دي، راوتلي له درونه
بدهېبته يې غېږونه، د رنځور حال به بتر کا ژر يې وتړئ غوږونه
د زلمو ناره نژدې شوه داسې شان اوريده کېږي !
«دړې وړې زوړ رباب دی
زړو مطرب خانه خراب دی
زوړ آهنګ د روح عذاب دی
نوی ساز نوی آواز دی
هم شو نوی د نغمې رنګ
غلې شانته اوښتون دی
بد لوې د زمانې رنګ
ملک وغړمبيد چې « دا بيا څوک مستان دي، ناخبره ناپوهان دي،
په دې پوه نه دي چې دلته بې له دې څلور قوتو بې له دې څلور طاقتو بل هېڅ واک نه منل کېږي نه ځايېږي»
خان بريتونه تاو را تاو کړل او په ډډ ږغ يې وويله:
« مستان نه دي ليونيان دي پربږدئ تاسې چې دوی راشي بيا به وګوري يارانو ،
چې سرونه يې داسې وکوټل شي لکه سرونه د مارانو
په دې وخت کې ډله راغله د زلميانو ودريدله د رنځور سرته نږدې داسې يې وکړه له پوښتنه ګرو پېړنه
«دا رنځور دی ستاسې مخکې که دلو بوده نانځکه ستاسې لاس کې ؟»
خان ملک وقاريدله له پوښتنې د زلميانو په غضب يې وپوښتله،
ويې ويله
تاسې څوک ياست؟ څه مو حق دی، د رنځور په حقله هېڅوک نه پېژنئ څوک»
خيرات خور کتاب پرانيست حکم يې داسې کئ بيان
چپ شئ چپ شئ، کشرانو حق دی حق د مشرانو
دې کتاب کې دي راغلي ما په دې سترګو ليدلي
واک اختيار دی د خانانو څه چې کړينه ښه کوينه
يا د غټو ملکانو ، نور حق څوک نه لرينه»
ملک وغړمبل له قصده

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

«زموږ توري توري ږيرې په دې کار کې شولې سپينې خو تر اوسه زموږ مخ ته، داسې ونه دريدل څوک»
له کوم غاره ياست راوتي بيا په دې اټن کښيوتي
ځئ، ځئ ځئ په خپله لاره زمونږ رنځور موکئ بې واره
ناقراره شو تپېږي
زلمو ناره باندې کړه چې
د رنځور حال چا بد کړی؟
چا دې حال ته رسولی؟
لاس يې بند سترګې يې بندې خوله يې بنده،
په غوږو کې يې ټوکرې،
دده هر څه تاسې يووړه که څاروي
مځکې ټغرې
ده ګټل تاسې څټل دی بې واک پروت بې اسرې تاسې وکړلې چړچې،
دا کوم انسانيت دي؟»
«دمګر» چف کړ له کرار، تف يې کړه د خولې نسوار
بيا يې وکړ دا ګفتار:
«مګر موږ انسانان نه يو چې را ښايست انسانيت؟»
زلمو وويل «ياست خو انسانانو کې توپير دی
څوک بلا رنځور ته، څوک دوا رنځور ته
تاسې هغه انسانان ياست چې رنځور و؟
هر څه هر څه ځنې اخلئ بيا يې متهې ورتړئ
نه يې پرېږدې چې څه ويني يا څه و اوري، څه ووايي
خو د خپل غرض دپاره، هر څه به کوئ
دا نو څه انسانيت دی؟»
خان په کټ وخندله ويې ويله
که وار ستاسې شي زلميانو
څه به وکړئ مغرورانو!
دا يې ګزدا يې ميدان، دا رنځور انسان

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

زلمو وکتل یو بل ته، سم شوه تړوله وتکل ته
خان، ملک یې کړله لړې «خیرات خور» جوړ شو وځغل ته
«دمګر» پټ شو کودړي کې،
زلمو پرانستلې سترګې د رنځور، هم لاسونه، هم غوږونه،
هم یې خوله، بیا یې پاڅوه رنځور،
له کټه پر اوږو کې کړ اوچت
خان ورته حیران حیران کتل
وای زما خاني؟!
ملک بیا په حسرت، حسرت ویل:
وای زما ملکي؟!
خیرات خور رټ رټ ژړل!
وای زما خیرات؟!»
دمګر له خواشینۍ شین شین کیده:
وای زما شکرانه؟!»
خو زلمو سرکړه هغه خپله ترانه
«غلی شانته اوښتون دی بدلوي د زمانې رنګ»

ددې شعر اصلي کرکټر (رنځور)یوګڼمانیزسمبولیک شخصیت دی. رنځور افغانستان دی، رنځور زموږ ملت دی، رنځور هغه ولس دی، چې د تراژیدۍ او کومیډۍ ترمنځ زانګي او خان وملک و دمګرو میراث خور یې په رنځورو اوږو سپاره دي. د سبمولیکو آثارو یوه ځانګړنه داده، چې له بېلا بېلو سمبولونو څخه ، له هر عصرو زمان سره سم، نوي نوي تعبیرونه اخیستل کیدای شي. دا ضرور نه ده، چې خان و ملک دې دهماغه وخت خان و ملک وي ، چې استاد بېنوا پېژندل. دا نومونه د هر زورور لپاره مناسب سمبولونه دي .کیدای شي اوس هم ددې ملت اوږې نه وي سپکې او رنځور لا رنځور شوی وي. موږ اوس هم د دمګرو د تزویرونو په جال کې راګېرېو او لا هم یوه ځوان خوځون ته اړتیا لرو، چې را غږ کړي « غلی شانته اوښتون دی بدلوي د زمانې رنګ»
استاد بېنوا دا شعر لسیزې پخوا الیکلی دی، خو زموږ رنځور لا نه دی رغیدلی، عجیبه ده چې رنځور لاهم له هماغه رنځه رنځېږي، د بې خبرۍ له رنځه، استاد بېنوا د خپل رنځور

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

سترګي، غوربونه، خوله او لاس تړلي بللي دي. يو چا ورتړلي دي، زورورو ، مکارو ، د تزوير او ريا خاوندانو ،د دوستۍ په جامه کې دښمنانو ، رنځور لاهم د زورور په يرغمل کې دی فقط يرغمل نيونکي بدل شوي يرغمل نه دی خلاص شوی، انقلابونه راغلل خو د ملک او خان پر ځای يو بل ډول زورور او بيا يو بل ډول، پردي او خپل هر چا رنځور لا پسې وتاړه ،ويې زبېښه، ويې واهه، زخمي يې کړ ،خو رنځور خلاص نه شو. دعدالت، دموکراسۍ، بشري حقونو ، سمون، ويښتيا ، روښانتيا او اوښتون غږ لاهم له لرې درو ځخه راځي، دا د نړيوال کېدو بهير دی، خو د زلميو آزادي ښونکو، شعور ورکوونکو ډله لاهم نه ده رارسيدلې چې ووايي:

غلی شانته اوښتون دی بدلوي د زمانې رنګ

مونږ لا د خپل رنځور سترګي، غوږونه، خوله او لاسونه نه دي ور پرانيستي، ويښتيا ، روښانتيا او اوښتون ته لاهم د آب حيات غوندې اړتيا شته.

استاد بېنوا د خپل شعر سمبوليک جوړښت ،تمثيلي زمينه او بستر داسې طرح کړي ،چې هر سمبول په کې په خپل هنري چاپېريال کې د بشپړ ذهني حرکت ځای لري. استاد بېنوا له يوه «کُل» څخه ګڼ اجزا را معرفي کوي او همدا ده د انتزاعي اوعيني پديدو او مفاهيمو ترمنځ دا استدراکي پول جوړول.

استاد بېنوا که لومړنی نه وي نو الحق چې د پښتو معاصر شعر له لومړنيو سمبوليستو شاعرانو څخه دی. په تغزلي شعرونو کې دمجردو سمبولونو کاروونکو ته په معاصر مفهوم سمبوليست شاعران نه شو ويلی، سمبوليست شاعران هغه دي چې په خپلو شعرونو کې يوه سبموليکه پروسه د تصويرونو په مرسته داسې بشپړه کړي، چې لوستونکی د خپل فکر په مرسته د ټولو کلماتو او انځورونو تر شا پراته مفاهيم درک کړي او له دې استدراکي پروسې څخه يې هنري تنده خړوبه شي.

د کلورنځور شعر همداسې يو شعر دی، په ښکلې انځوريزه وينا پيل شوی دی ،بيا وروسته په غير مستقيمه بڼه د سمبولونو معرفي ته راځو او بيا د شعر پېښې وينو.

استاد بېنوا په شعر کې د سمبولونو د درک لپاره جالبې قرينې وړاندې کوي. دهسکو دنګو غرونو په لمن کې، چې په سر يې سپينې واورې دي او په زړه کې لعلونه، يو ناروغ پروت دی، ناروغ افغان ولس يا افغان وطن دی او ددې لپاره (دهسکو دنګو غرونو لمن) هم ښکلا ييز او تصويري ارزښت دی او هم د سمبول د پېژندلو لپاره په زړه پورې زمينه.

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

له همدې ځایه بیاد شعر تر پایه ټول تصویرونه، پېښې، کلمات، د وړو انځورونو عمودي اوافقي اوډون، کرکټرونه، اصطلاحات او ترکیبونه له خپلو لومړینو او ښکاره مفاهیمو څخه ورهاخوا پټ خو ډېر په زړه پورې او منطقي نور مفاهیم هم څرګندوي اوزیرک لوستونکی خبروي، چې رنځور ځوک او په څه حال کې دی، چا یرغمل کړی او د خلاصون لپاره یې څه کول په کاره دي؟ دا رنځور لانه دی خلاص خو له لرې درو څخه د زلمو او پېغلو غږ راځي، چې:

غلی شانته اوښتون دی بدلوی د زمانې رنګ

***

سلیمان لایق د هغې دورې یو بل شاعر دی چې په شعرونو کې یې د سېمبولونو او سېمبولیک شالید منظم حضور وینو. راځئ له دې لید لوري د هغه یو شعر وشنو:

د شګو کور

څه ده د ژوند د ماشومانو آواز
چې سپېرو خاورو کې خوسی وهي
له تشو شګو نه مانۍ جوړوي
ګټې را باسي او ستمی وهي
اې د کوڅو خورو ورور ملګرو
راځئ چې نوې لوبه سازه کړو
دغه شګلن کورونه ونړوو
ځان له دې خاورو بې نیازه کړو
دغه د شګو ناتمام کورونه
زور د سیلاو او زلزلو نه لري
دا تورې خاورې، دا فاني باغونه
ارزښت د جنګ او د دعوو نلري
راځئ چې هیلې څه رنګینې کړو
راځئ چې نوې ترانې ووایو
د زمانې په دې زړو غوږو کې
د ژوندون نوې افسانې ووایو
ملګرو اې خورو ورو ملګرو
له دې ویر بېږم چې ناښاد به شئ

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د زمانې د توپانو مخې ته
که سره یو نشئ برباد به شئ (کیږدۍ ۳۲-۳۴)

څوک خبر لایق څه وایي؟ (د شګو کور) ریښتیا هم هغه کوډله ده چې ماشومان یې د سیند پر غاړه جوړوي؟ آیا دا د شګو کور (افغانستان) نه شي کېدای؟ آیا کوم سیاسي اند دود یا لاره نه ده؟ هر څه کېدای شي.

او س نو اصلي سېمبول و پېژندل شو نور ټول سېمبولونه او سېمبولیک شاعرانه تړنګونه او جوړښتونه همدې ته ورته مرستیال تعبیرونه درلودلای شي؛ (ملګرې)، (ژوند)، (نوې لوبه)، (سیندونه) او (زلزلې)، (فاني باغونه) او نور سېمبولونه د شاعر هغه مرستیال شاعرانه لوازم دي چې د هغه د آرموخې د څرګندولو لپاره شعر رامنځ ته شوي.

په پورته شعر کې شاعر قراردادي سېمبولونه نه کاروي، هغه نوي سېمبولونه جوړ کړي دي او په نوي شاعرانه موقعیت کې یې داسې لوبولې چې د هغه ګرد سره مدعا تمثیلوي.

د سلیمان لایق دغه تمثیلي شعر سېمبولونو ته اړ دی، په تمثیلي شعر کې سېمبولونه هغه لوبغاړي دي چې د ستیج پر مخ د کرکټرونو په څېر، یوازې (فردي) حضور نه لري، بلکې غواړي یو څه ووایي یا یې وکړي، چې دغه (وینا) یا (عمل) آرموخه ده، په تمثیلي شعر کې سېمبولونه کارتوکي دي، په خپله موخه (غایه) نه ده بلکې د یوې بلې مانا استازیتوب کوي. د اړتیا خبره هم ځکه رامنځ ته کېږي چې بې سېمبوله تمثیلي شعر د ننداړې تش او بې کرکټره ستیج ته ورته دی.

د سېمبولونو د رنسانس د دورې تر ټولو پیاوړې څېره اروانباد پوهاند بهاالدین مجروح دی. دده شاهکار اثر (ځانځاني ښامار) ټول یو سېمبولیک او له نوښته ډک اثر دی. د استاد مجروح په ځانځاني ښامار کې د سېمبولونو شرح ما په خپل یو بل کتاب (اروایي ښامار) کې په پوره تفصیل سره کړې او هلته مې د (ښار)،
(بیابان)، (د ورک سمندر غاړې)، (لاروی)، (ښامار)، (سمڅه)، (غرڅنۍ)، (شالیلی)، د (اژدها ستاینځای)، (دوزخیان)، (پرښته د ترورمیو) او نور څېرلې دي. د ځانځاني ښامار سېمبولونه د خپلو شاعرانه موقعیتونو له مخې نوي او ابتکاري دي.

په دې اثر کې اصلي سېمبول (ښامار) د انسان د نفس، خودۍ، انانیت او ایګو لپاره عجیب تمثیلي ارزښت لري، ښار د انساني وجود یوه برخه ده لاروی د حقیقت هغه پلټونکی دی، چې غواړي د هستۍ په راز و پوهېږي هغه د مینې (شالیلا) په مرسته سفر ته ملا تړي او د

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

انساني روح تياره سمځو ته سر ورښکاروي. لاروی ويني چې ښامار په (زه) کې زېږي، وده کوي او يو مهال خپل زيږنځای نابودوي.
په دې کتاب کې د اروابناد مجروح پر ځانځاني ښامار ډېر نه تم کېږم، ځکه يو خو د بحث له تکراره ويره لرم او دوهم دا چې ددغه ستر سېمبوليک اثر شرح ددې اثر تر حوصلې وتلې ده، ښه به وي چې د اروابناد مجروح يو بل سېمبوليک شعر د بېلګې په توګه راوړم، چې يو خو يې سېمبولونه ټولو ته د پېژندنې وړ دي او بل دا چې په شعر کې (په تېره بيا تمثيلي هغه کې) د هر سېمبول لپاره ذهني انځورونې ځانګړې موقعيت جوړونه له ورايه په کې ښکاره ده او د ځوانو شاعرانو لپاره د سېمبول کارونې روزنيزه بېلګه ګڼل کېدای شي. دا شعر «د وطن مور» نومېږي ويې لولئ:

د وطن مور

زمانه شوله آخره
عجيبه خبرې اورم
دوطن مورته چا داسې وويلې
***

لاروی

ای دوطن مورې !
په ما ګرانی په زړه پورې
زار قربان دی د ميرو شه
د سپيرو شړو دشتو شه
خو لعنت دی په بچو شه !
***
ای دوطن موری په ما ګرانې
نن اختر دی، بختور دی

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا کمیس دی پرون تور وو
نن هم تور دی
خړ پرتوک دی ځیری ځیری
نوی نه شو
خو اختر دی مبارک شه
ګرانی موری !
***
ای دوطن موری
ښه دی ښه دی
چی پرتوک دی خړبخن دی
ځیری، ځیری
دهیچا نه په کاریږی
نه خرځیږی
ځکه ستا بچی دیر زښته نارینه دي
خرڅوی دمور پرتوک هم
***
ای دوطن موری
ستا بچی څنګه بچی دی؟
انسان نه دی
دی پخپله هم هیڅکله
ځانته نه وایی "انسان" یم
کله وایی "زه مرغه یم"
بیا پیښی کړی در مرغانو
کله وایی "ځناور" یم
په څلورو شی روان بیا
***

اې دوطن موری

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستا بچی خو انسان نه دی
راته ووایه خپل راز اوس
تاراوړی دی له کومه؟
له کوم اصله، له کوم ذاته، له کوم نسله؟؟؟
***

ای دوطن موری
راته ووایه خپل راز اوس
ته چی پیغله ښایسته وې
څه پسات درباندې وشو؟
دانګړ ترشا بیدیا کې
ستا کوم غل دلاری مل شو؟
یا دشپی په توروږمی کې
څه بلا وه؟
په پالنګ دروختله
***

ستا بچی وایي
"ځناوریم" خو باچا د ځناورو
زه یم زمری په دې نړی ترما اتل نشته
بل په کابل نشت، بل په زابل نشته

په رښتیا چی ځناور دی
خو، باچا د ځناور
بی کسانو، بی وزلانو ته شین پړانګ دی
غوښی خوری دکونډو رونډو یتیمانو
ماتوی ورور او تربور خپل
چی زور زیات وربانندی برشي

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو، ګیدړ شي
چل وتې کړي
ځغلوي درکور چرګان بیا
***

دا عجیبه ځناور دی
ځکه هیڅ ځناور داسې کاتې نه کا
چې قوي وي خپل خپلوان خوري
خپل همنوعې ناتوان خوري
بیا چې زور ورباندې برشي
ثور غوړونه لکه خرشي
ملا یې ماته
ظلم او زور ته تسلیمیږي
استبداد ته غاړه کیږدي
هم دده له برکته
استبداد راپیدا کیږي
ساتل کیږي
هم بیداره، وفاداره
دقدرت درګاه ستاتینه
درزړو جامو خاوند ته غاپي لاپي
***
ای دطن موری
راته ووایه خپل راز اوس
انسانان خو داسې نه وي
***
کله وایي
زه مارغه یم
جګ پروازې، لوړ همتې

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډرنیکه زما عقاب دآریانا دی

***

ای دوطن موری خدای ته ګوره کیسه دی راته وکه

چی مارغه ته څنګه واده شوی؟

څه دروشو؟

انسانان خو داسی نه کړی

هګی نشی اچولای

***

خو دا څرنګه عقاب دی؟

بی غیرته؟

چی شاهین پری رابنکاره شي

له اوچته

دا سرکوزی

ووښو لاندی پټیږی

سرپه خاورو کې دننه

لکی پورته

دی عقاب نه دی، تپوس دی

لټوی په دیرانونو کې مرداري

ګنده یی کړې شودیاري

***

ای دوطن موری

په ما ګرانی

په زړه پورې

دابچی که ستا بچی وي

تف لعنت دی په داهسی زیږیدوشه

***

مور

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاړويه، زما زويه
ځواني مرګ شې
ګډې وډې نورې بس کړه
تپوس نه را نه مه کړه
پېغله مسته بې خبره د دنياوم
په هوا به ګرځېدمه
ترڅو نا څاپه لينګي مې په هوا شول
خبر نشوم څه را وشو
اې زما نا اهله زويه !
څه تپوس کړې؟
دا زړې خبرې ولې يادوې ته؟
په پرهار باندې مې مالګې دوړوې ته
تير وختونه خو تيرشوې
اوس ما بنام دی
شپه نږدی ده
تيرې شوې زمانې څه پکارېږي؟
دا نن شپه راته بلا ده
د سبا ورځې ډاريږم
***
په ما هر پسات چې کيږي
د شپې کيږي
وهل کيږم، تړل کيږم
په تورتم کې
چې سبا شي بيا خبرشم
چې بچو ، خپلې بچو يمه تړلې
يوه بل نوی ميړه ته يې واده کړې
***
يو تربور يې وی شړلې

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

بل تربورته یې ورکړې
په دی شانی خرڅوی ما
په ظالمو ، مستبدو ، زورورو
په بار ، بارې ودوې ما
عمرتیرشو
ناویتوب می نه ختمیږی
داچی وایی ته ورته تاریخ وای
څه بیان کړی؟
داسی وایې ،
"یوه ناوی وه چی سل کرت واده شوه "
هغه زه یم.
***
اوس نو وایه
چې په زور ظلم واده شي
څو څو واره
په جبری نکاح پالنګ ته راښکل کیږی
په رڼا ورځ سره دولی که راوړل کیږی
بیا چی شپه شي توره شپه شي
په زور کټ کې ترل کیږی
وهل کیږی
چی تا ولی بکارت نه دی ساتلی

اوس نو وایه
ددی هسی مور اولاد به څه اولاد وی؟
زما لږ غوندی امید وو
دا بچی به خدای رالوی کړی
سړیتوب به له چا زده کړی
دروند نظر به راته وکړی

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ظالمان به رانه وشړی هرخواته
په خپل مینځ کی به سره کیني
دانصاف او عدالت تږی به کیږدی
خو لا اوس هم
دوی بچی دی، سړی نه شول
مور یې یوه بیل بیل پلرونه
یو له بل سره دښمنی کړي، تربګنی کړي
دوی په خپله را ولاړ شي
یو میړه راته پیدا کړی زورور
واک اختیار په لاس کې ورکړي
بیا ژړا کړی واویلا کړي
ماته ناست وي
راته وایي
چی دا پلار مو پلندر دی
په مونږ ظلم او ناروا کړی

لارویه، زما زویه!
ښه په یاد مې هغه شپه ده
زه بیده وم
نا څاپی په ما خورې شوی منګولې
څو له ځانه خبریدمه
لاس و پښی می وې تړلې
خوله می بنده
دقرنونو تجربه تکراریدله
شومه غلې
ماوې، وکړی بچو وکړی هرڅه وکړی
لږ لږ ورو ورو
چی سبا سهار رڼا شوه

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو کتل مې
یو میړه په کور کې ناست و
بدهیبتی
بد آشنا د تیر کلونو
دا خو هغه لیونی زما سردار و
چې له خدایه مرور و ، تل بندګانو ته په قارو
یوه شیبه یې ماته شاکړو مرور شو
لاړو کیناست چیرته غلی
په کلو کلونو وروسته اوس و بیا یو ځل راغلی
زړه می ووی، څه خبرېږ، دغه زوړ آشنا چې بیا پټ پټ راغلی
کوم آفت، کوم مصیبت یې دی لکی پورې تړلې
خو بچو بدذاتو ووې
دا سړی نوی سړی دی
هغه نه دی
زمانه ده نوي شوي
پخوانی زمانې لاړی
بیا به هیڅکله رانشي
تیروختونه، زور ظلمونه
نوی باب، نوی کتاب دی
نوی ژوند دی
انقلاب دی
د سبا دنیا رڼا ده
تروږمی به نوری نه وی
***
څو چې شپه شوله تورتم شو
بیا هم هغه ټکول وو راښکول وو
د قرنونو تجربه تکراریدله
شومه غلی

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

څه موده لا تیره نه وه
چې زما بچی بدذاتی
راته راغلل
په ژړا په واویلا شول
چې دا نوی پلار ترنورو هم ظالم دی
هم وهل، هم ټکول کړي
هم وژل کړي
***
ای زما کمبخته زویه، لارویه !
دا زړې خبری ولی یادوی ته
په پرهارباندی مې مالګې دوړوی ته
د تیر وخت را یادول څه پکاریږی
دانن شپه راته بلا ده
له سبا ورځې داریږم
چې به کله ما تړی څوک
دبل چا لاس ته سپاری څوک

تاسو ولیدل چې «د وطن مور» باندې څه راغلل. مور د افغانستان سېمبول ده، بچې یې خلک (یا لږ تر لږه سیاستوال) دي ددې تمثیلي شعر هر کرکټر د یوه تاریخي وضعیت، شخصیت، موقعیت او پېښې سېمبول دی، هېڅ سېمبول تصادفي او پردی نه دي. کمیس او پرتوګ (خړبخن رنګ) او بیا یې خرڅول !آیا دا مو په سترګو ونه لیدل ایا په تېرو جګړو کې ددې هېواد موزیمونه، شتمنۍ او (پرتوګ) ونه پلورل شول؟ ایا د همدې مور بچې د (انسان) پر وژلو، خیرلو ،داړلو او لوټلو ځان اتل نه ګڼي، د زمري او یا بل ځناور کمال څه دی؟
او کله چې پر همدې اتلانو زور راغی، آیا ګیدړان ترې جوړ نه شول؟
عجیبه ده، زموږ سېمبولیک شاعر په خپل دې شعر کې د خپلې هېوادنۍ مور د راتلونکې یوه په زړه پورې وړاندوینه کړې ده هر څه دهمدغو بچو له لاسه او بیا شکایت هم همدوی کوي. استاد مجروح په خپل دې سېمبولیک شعر کې د تاریخ پر دروغجنو ویاړونو پورې

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

خاندي او دا زبادوي چې مورږ هومره هم د ویاړلو وړ نه یو. په دې شعر کې د استاد مجروح ځیني سېمبولونه قراردادي او ځینې نوي دي، خو د سېمبولونو شاعرانه زمکه (زمینه) او موقعیتونه ټول نوي دي. د انځورونو اوډون (عمودي او افقي اوبدنه) یې دومره دقیقه ده چې هر سېمبول د بیا بیا تداعي توان لري، د همدې لپاره یې وایم چې دا شعر د تمثیلي شاعرۍ د زده کړې لپاره یو خورا جالبه روزنیزه بېلګه ده.

په پښتونخوا کې ستر سېمبولت او د ځانګړي سبک خاوند شاعر غني خان دی، د غني خان ګڼ سېمبولونه سنت ماتوونکي او نوي دي. دغه فلسفي شاعر د خپلو افکارو د تمثیل لپاره په ځینو داسې سېمبولونو اتکا کوي چې ترده وړاندې نه دي کارول شوي. راځئ وګورو د غني په دې شعر کې ځینې نوي سېمبولونه کوم دي:

یو ښار یې روان کړی د نرو نرو کوڅو دی
یو خیال یې روان کړی د زړګي د تلوسو دی
یو سر یې روان کړی ټکی سوز او ټکی ساز
یو عشق د حقیقت جوړ د عشقونو د مجاز
یو کور یې روان کړی د خوبونو د رنګونو
د تورو تهترینو ګړنګبدونکو سرنګونو
او خاندي لیونۍ سترګې یې ډکې د مستونه
وحدت یې روان کړی د لکهابت پرستو نه
او کله لیونتوب فلسفه ګل او صنم وایي
او کله د مستۍ خبرې ډېرې په غم وایي
سرې پاڼې ګل غوړېې مخ د شبنم پرې پټوي
او ربل مست خوروي د سترګو غم پرې پټوي   (کلیات غني ۲۱۰)

د دې شعر پټ فاعل (د ټولو خوځښتو تر شا ورک فاعل) پخپله سېمبول دی غني څه غواړي ووایي دا هر څه چا روان کړي؟ معشوق؟ څه ډول معشوق؟ او بیا ښار، خیال، سر، عشق، کور، لیونۍ، وحدت، ګل، صنم، د ګل سرې پاڼې، شبنم او ... نور سېمبولونه د غني خان د شاعرۍ ځانګړتیا همداسې ده، د ډېرو تعبیرونو او څو اړخیزو تفسیرونو شتون د سېمبولیک هنر یوه ځانګړتیا ده.

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږ مخکې هم وویل ، چې شاعران ډېر ځله د اساطیرو له بیا را ژوندي کولو څخه د خپلو فکرونو د تمثیل لپاره کار اخلي، د اساطیرو دا ډول ګومارل هغوی په سېمبولونو بدلوي، دلته اسطورې خپل تاریخي روایتونه ساتي خو د شاعر په سېمبولیکه کارونه کې نه یوازې دا چې په خپله په سېمبولونو بدلېږي، بلکې خپل تاریخي روایتونه هم له ځانه سره کاروي، غني خان له اسطورو سره دا ډول سېمبولیک چلند کوي:

څوک د عیسی په شان
مستي د دار اخلي
څوک د غرور کاله کې
د موسی لار اخلي
څوک د رقیب په محل
نوم د دلدار اخلي
څوک ټول جهان غورځوي
سترګې د یار اخلي
غماز لړو پېژنه
ایاز لړو پېژنه
اې د کنهو وطنه
اې د رندو وطنه (کلیات غني ۲۲۲)

که څوک وغواړي د غني خان پر ټولو سېمبولونو، سېمبول جوړونو، او په شاعرۍ کې د سېمبولیکو موقعیتونو پر ایجاد کار وکړي، زه باور لرم چې یوه ځانګړې رساله پرې کښلی شي.

په اوسمهالې بڼه خو په کلاسیکو فورمونو کې د سېمبولونو د کارونې او ایجاد بل نوښتګر امیر حمزه شینواری دی. د غزل بابا د پښتونولی، تصوف او غنایي موضوعاتو ګڼ سېمبولونه په سره ګډو شاعرانه موقعیتونه کې وکارول چې له خپل دې نوښت سره یې په پښتو شاعرۍ کې یو نوی پېر (عصر) را پېل کړ:

نرګسي کاته پیدا شول د وختونو په لېمو کې
پلوشې د ستنو خوی کړي په لېچنو پسرلو کې
ستاد ښکلیو ککو فیض دی دا داغونه ښکلي ښکلي
ګرځېده د زړه غرځه چې ستا د سترګو په ورشو کې

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

آینه د خپل جمال مې مخ ته ونیوه حیران شوم
دا خو ما رڼا کوله د اشنا په اننګو کې
ارمانونه به په ضد وي ضبطه ګوره چې لاړ نه شي
څه وي کار د ماشومانو دپې مخیو په جرګو کې
لیونتوبه خود دې کم شول د زولنو پرهرونه
جوړ خرد راوړی دام و په صورت د زولنو کې
د پښتو څنې وربل کې حمزه ! برخه زما هم شته
دا احساس به تل ژوندی وي په راتلونکو پښتنو کې

(د غزل په اننګو کې ۵۷)

دا غزل ډېر په زړه پورې سېمبولونه لري خو راځئ یوه بیت ته یې یو څه تم شو :

آینه د خپل جمال مې مخ ته ونیوه حیران شوم
دا خو ما رڼا کوله د اشنا په اننګو کې

(اینه)، (خودبینۍ) او (ځانولۍ) لپاره یو قراردادي سېمبول دی، ډېرو شاعرانو کارولی خو د حمزه شینواري په دې بیت کې یو ځانګړی ځای لري، د معشوق د ښکلا راز د عاشق په مینه کې دی، شاعر غواړي ووایي چې دا خو زما د عشق ځل دی، چې د معشوقې اننګو ته رڼا ورکوي. د بیت تفسیر بېلا بېل اړخونه درلودلای شي، خو زه غواړم آیینې، خپل جمال، مخ، حیرانتیا، ما (زه ، خودي)، رڼا، د آشنا اننګي سېمبولونه وسپړم آیینه د (زه) انځورونکې ده، دا ځل (په دې شاعرانه موقعیت کې) یوازې د (زه) ښېګنې، مینه او عاطفه پکې ښکاري او ددې ټول تصویر لپاره (خپل جمال) سېمبول دی، (مخ) لیدل دي له ځانه سره مخامختیا ، رضایت او بیا (حیرانتیا) دا ټول د شاعر په برخه دي، مګر د معشوق د برخې سېمبولونه رڼا او اننګي دي، هر سېمبول په عرفاني، فلسفي او غنایي تفسیر کې خپل خپل ځای لري، له عرفاني پلوه دا د انسان د هستۍ او خلقت راز ته اشاره ده ، چې د پېژند (معرفت) آر (اصل) دی. د انساني اشتیاق انعکاس دی د خدای پېژندنې لپاره، چې له حیرت او نږدې والي څخه حکایت کوي. له فلسفي پلوه د مینې یو عجیب تعریف دی، له ښکلا سره د مینې اړیکه همداسې ده، دا د انسان عاطفي اړیکه ده ، چې د ښکلا څومره والی ټاکي، شاعر غواړي ووایي چې دا دده د عواطفو رڼا ده، چې د معشوقې اننګي ځلوي، د ښکلا پېژندنې له ټولو پېچلو مقولو څخه استازیتوب د څو سېمبولونو پر غاړه دی. له غنایي پلوه هم دا بیت د ښکلیو سېمبولونو خاوند دی، ګورئ شاعر وایي د اشنا په

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

اننګو کې (ما) رڼا کوله، له نږدې والي او مخامختیا سره سره یو په بل کې ګډون، آیا د یوې شیبې مینې یو په زړه پورې تصویر نه دی؟
که یوه کلمه ،په څو ډوله فکري او ذهني موقعیتونو کې خپله ونډه ترسره کړای شي، تر ټولو بریالی شاعرانه سېمبول یې ګڼلی شو ؛ لکه د امیر حمزه شینواري په همدې بیت کې مو چې ولیدل.
د ښکلېو سېمبولونو د کارولو څو بېلګې به د حمزه شینواري په بېلا بېلو بیتونو کې وګورو :

ګوره چې خندا کوي په سترګو کې
کار د مسیحا کوي په سترګو کې

عقله بس لار مې د صحرا ولیده
مخ کې به نور د بوړبوکو سره ځم

چې هره لاره اشنا ستا لاره ده
ستا کومه لار له غلچکو ډکه ده

فانوس مې تخیل شي ستا د مخ په تصور
هر څو که خیال د زلفو مې شبخون ګڼلی دی

ښایست چې ملتفت شي لا سوا کړي اشتیاق
افسوس چې دا کریم خلکو قارون ګڼلی دی

سپینې مې مړې شولې د تندې په یاد
ډک چې سراب د بړبوکو ښکاري

حمزه بهار لا د خیبره نه نه ځي
ډبرې غوټۍ په غوړېدو ښکاري

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دغو بېلګه يي بيتونو کې تاسو په زړه پورې قراردادي او نوي سېمبولونه ګورئ، لکه: مسيحا، صحرا، بوربوکۍ، لاره، فانوس، شبخون، قارون، سپينې، سراب، بهار، غوټۍ او نور. په اوسمهالې غزليزه شاعرۍ کې د اروابناد حمزه شينواري سېمبول کارونه ځکه ډېره د پام وړ ده چې د ازادې شاعرۍ په څېر يې هڅه کړې د معاصر ژوند انددود او نوی تخييل په خورا سېمبوليکه او خوږه ژبه شاعرانه کړي.

حمزه شينواري يوازې د منځپانګې له پلوه نه، بلکې د شاعرانه توکيو او تکتيکونو له اړخه هم د معاصر غزل پيلوونکی دی.

قراردادي سېمبولونه:

سېمبولونه د نوښت له نظره دوه ډوله دي قراردادي او فردي يا ابتکاري.

قراردادي سېمبولونه هغه دي چې پخوا کارول شوي دي او اوسني شاعران يې بيا په نوي شاعرانه موقعيت کې کاروي، خو فردي يا ابتکاري سېمبولونه هغه ځانګړي سېمبولونه دي چې د يوه شاعر له خوا وړانديزېږي او د لومړي ځل لپاره د سېمبول په توګه پر ادبي زيرمې ور اضافه کېږي. رضا براهني دغه ويش داسې تعريفوي:

« سېمبول، معمولاً دوه ډوله دی. قراردادي سېمبول چې د عمومي سېمبولونو په توګه يې ټول مني، دا ډول سېمبولونه د پخوانيو خلکو ذهنونو جوړ کړي او موږ ته را رسيدلي دي او د پېړيو په اوږدو کې زموږ د فرهنګ، شعر او تمدن برخه ګرځېدلي دي. خو ځينې داسې سېمبولونه هم شته چې د يوه شاعر له خوا رامنځته شوي دي. يعنې يو شاعر يو څه له يوې دنيا څخه د هغې دنيا د استازي په توګه ټاکي او نورو ته يې ورکوي او په تمه پاتې کېږي چې نور هغه ټوليز کړي او د سېمبول په توګه يې تر ټولو ورسوي، يا هم په خپله شاعر دا کار کوي.

لومړی ډول سېمبولونه لکه زموږ د عرفان سېمبولونه دي، عالم کثرت يا وحدت چې يوه شاعر جوړ کړي، دوهم پاللي، دربېم او څلورم تثبيت کړي دي، چې زموږ د فرهنګ يوه برخه ګرځېدلي دي. خو دوهم ډول سېمبولونه هم ډېر دي. ننني شاعر په خپله خپل سېمبولونه رامنځته کوي. يو سېمبول کړای شي تشبيهی او يا استعاري اړخونه هم ولري.» (طلا در مس ۸۲).

د معاصر شاعر درويش دراني د لانديني ښکلي غزل په هر بيت کې تاسو يو شمېر قراردادي سېمبولونه موندلی شئ:

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په کومه خوله به دعوه کاندې چې فایده دې راوړه
لمر دې له ځانه سره وړی و او شپه دې راوړه
قاتل به نه یې خو زه دومره ګواهي ورکوم
توره دې تکه سپینه یووړه، تکه سره دې راوړه
په داسې خلکو پسې کور ته ښاماران هم راځي
خوشالي مه کوه په دې چې خزانه دې راوړه
دا چې هر چاته څرګند یږي د هغه په شکل
دلته ښښنه د چا په کار نه ده، څهره دې راوړه
په سمندر کې یو درویش په ډوبېدو و خدایه
ته یې د مرستې په نیت راغلې کناره دې راوړه

(ستوري په لمن کې ۲۰۸)

لمر، شپه، توره (سپینه او سره)، ښامار، خزانه، ښښنه (ایینه) سمندر او کناره هغه قراردادي سېمبولونه دي چې موږ له واره پوهېدای شو چې د شاعر مراد له هغو ذهني ټولګو څخه څه دی، چې دغه سېمبولونه یې په استازیتوب دلته یاد شوي دي.
د بېلګې په توګه لمر له پخوا څخه د ورځې، رڼا، نېکمرغۍ، خپلواکي، ښېګڼې، تودوخې، آن ښکلا او ښه حالت لپاره د سېمبول په توګه کارول شوی او شپه یې پر عکس.
زموږ او سمهالې شاعر درویش دراني همدا سېمبولونه په نوي لحن یو ځل بیا کارولي دي.
راځئ د قراردادي سېمبولونه څو ښکلي شاعرانه موقعیتونه د ځوان شاعر مصطفی سالک په یو غزل کې هم وګورو :
بتکده ښه ده، حرم را سره ښه دی
ستا تصویر رقم رقم را سره ښه دی
زمانې ! دا معما خو را ته حل کړه
توره ښه ده، که قلم را سره ښه دی
د سنګسار په تورو کاڼو باندې خوښ یم
حجابونو کې صنم را سره ښه دی
تر ابده زما تنده ماته مه شه
د وصال تړون یې کم را سره ښه دی
څه نسبت خو له لمر مخې سره جوړ شي

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګلابي سترګو کې نم را سره ښه دی (سندريزې چينې ۷۸)
سالک، بتکده، حرم، توره، قلم، صنم، تنده او نور هغه قراردادي سېمبولونه چې پخوانيو هم دهمداسې يوې تداعۍ لپاره کارولي و، يو ځل بيا په نويو شاعرانه شاليدونه کې ښکلې کارولې دي، ښايي ياده يې کړو چې د قراردادي سېمبولونو کارول، که په نويو شاعرانه موقعيتونه کې وي، لکه په تېرو دوو غزلونو کې، په زړه پورې او خوندوره تداعي درلودلای شي.
قراردادي سېمبولونه هم په مشهورو او لږ معمولو ويشلای شو ځينې سېمبولونه خورا سوليدلي او کليشه شوي دي، ځينې يې لا يو څه نوښت درلودلای شي، مګر سېمبول هېڅکله هم هومره نه زړېږي چې له کارولو څخه ووځي. د قراردادي سېمبولونو په اړه مهمه داده، چې له نوې استعاري زمکې څخه را پاڅېږي او د ذهني موقعيتونو له عيني کولو سره په يوه نوي بهير (پروسې) کې خپل رول ادا کړي.
فردي (ځانګړي) سېمبولونه:
لکه مخکې چې يادونه وشوه فردي يا ځانګړي سېمبولونه هغه دي، چې د يوه شاعر يا هنرمند له خوا د لومړي ځل لپاره کارول کېږي، د داسې سېمبولونو د تداعۍ او يا پوهېدلو اسانتيا لپاره کله کله شاعر هڅه کوي ور قرينې هم راولي.
رضا براهني د طلا در مس کتاب په حاشيه کې د نويو سېمبولونو په اړه ليکي: « ځانګړي سېمبولونه د وړانديځ، تداعي او تلقين پر بنسټ په يو څو شعرونو کې د بيا بيا کارولو په مرسته له ځانګړتيا څخه د ټوليز کېدو په لور ځي. سېمبول تل القايي اړخ لري ... شاعر هڅه کوي د علامتونو په مرسته هغه مرموزه نړۍ را وښيي چې ددغو علامتونو تر شا پټه ده.» (طلا در مس ۸۲)
ځانګړي سېمبولونه په لومړي ځل کارولو يو څه ابهام له ځانه سره لري خو بريالي شاعران يې په داسې يوه بستر کې روزي چې لوستونکي ته يې کشفول يو بل هنري کيفيت وربښي.
د اروابناد اسحق ننګيال په « بيديا» شعر کې يو شمېر ځانګړي سېمبولونه څېړو، خو لومړۍ شعر:

بيديا

سپېره بيديا ده په کې پل د بنيادم نشته
يو څو پېريان دي له پرديو غرو را غلي
بربنډ بېږي، ناڅي، ناڅي

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې تیاره شي بیا سینې پر خپلو میندو سړوي
پر خواږه خوب پریوځي
***
د زهرو ونه ده ولاړه
پر بیزو ادې یې سیوری کړی
بیزو د زهرو پر ګې خوري هره ګړۍ ورځنې حمل اخلي
د ورځې د پرش، څلویښت بچیان زیږوي
د ورځې د پرش، څلویښت ځوانان شي
بیا قتلیږي
خو بیزو ادې پرګې خوري
او لګیا ده هره ورځ نوي بچیان زیږوي
پیریان ګډېږي
د بیزو ادې په ویره او پر خواریو خاندي
چې شپه تیاره شي
بیا سینې پر خپلو میندو سړوي
پر خواږه خوب پریوځي
سپیره بیدیا ده په کې پل د بنیادم نشته
(سیندونه هم مري ۱۵۸)

دا شعر پخپل جوړښت کې له موجودو بېلا بېلو ځانګړیو سېمبولونو پرته، د یوې ځانګړې سېمبولیکې زمکې (زمینې) خاوند شعر دی. دا څه ډول بیدیا ده، چېرته ده، عیني حضور لري که ذهني، ټولیز انځور یې یو ځانګړي جوړښت لري، چې په کې دننه دغه ځانګړې سېمبولونه ګورو :

په سپېره بیدیا کې د بنیادم د پل نشتوالی، پېریان، پردي غرونه، بربنډه شي تر سینو سړولو وروسته خوږ خوب، د زهرو ونه، بېزو ادې او د هغې حمل اخیستل هغه هم د زهرو له پرګو څخه (د پرش څلویښت بچیان زیږول) او بیا د هغو قتلیدل.

د څو شیبو لپاره فکر وکړئ چې دا شعر له کومې پټې پېښې یا بلې ذهني نړۍ څخه استازیتوب نه کوي، نو پوښتنه رامنځته کېږي، چې بیا نو دا هر څه مانا ؟

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

آیا شاعر یو بې مانا انځور ترسیم کړی دی؟ نه، شاعر له لومړي سره غواړي د یوې ځانګړې پېښې، نړۍ ، (د اشیاوو د مجموعې) او فکر تمثیل د بېلا بېلو ځانګړیو (فردي) سېمبولونو په مرسته وکړي.
له پردیو غرونو څخه د پېریانو راتلل سیاسي سېمبول ګڼلای شو، په دې توګه دا شعر یو سیاسي پیغام لري، کېدای شي شاعر غواړي د خپل رواني تیاتر کومه صحنه انځور کړي، (د بنیادم له پلونو تشه سپېره بیدیا) د همداسې صحنې ستېیج دی، چې ډېر د اروابناد مجروح د ځانځاني ښامار زېږنځای ته ورته دی، هلته واړه چینجي یو بل خوري او بالاخره یو یې دومره غټېږي چې په ښامار بدلېږي، دا ښامار په پای کې د ځان په خوړلو پېل کوي.
د اسحق ننګیال په شعر کې هم پېریان پر خپلو میندو سینې سړوي. کېدای شي ننګیال غوښتل د خپل چاپېریال یوه پېښه تمثیل کړي، که تاسو د هغه اروابناد د «سیوري» ناول لوستی وي، نو درسره مرسته به وکړي، چې ددې شعر سېمبولونه هم وپېژنئ، دا شعر د وژلو، قتلولو او تیري د کلونو شعر دی. اروابناد شاعر ددې شعر په اړه له ما (لېوال) سره اوږدې خبرې کړې وې، زه نه غواړم هغه خبرې سند راوړم، دا به ښه وي چې په خپله شعر په خبرو راولو او خپل خپل تعبیرونه ترې ولرو، د داسې انځوریزو او د نویو سېمبولونود خاوند شعر کمال او ښکلا په همدې کې ده.
موږ په دې لیکنه کې د شعرونو د تفسیر هوډ نه لرو، خو غواړم د ځانګړیو (فردي) تصویرونو یو په زړه پورې شعر در وپېژنم.
بیدیا یوه ذهني زمکه (زمینه) ده، دا ستاسو پام په لومړي سر کې دی ته را اړوي چې وپوهېږئ له څه ډول یوه عیني شوي ذهني چاپېریال سره مخامخ یاست وروسته خوځند سېمبولونه چې په سېمبولیکو کړنو بوخت دي پخپلو منځونو کې یوه ارګانیکه اړیکه لري، یوه پېښه بله رامنځ ته کوي او په دې توګه تاسو د پېښو بهیر هغه ډول تعقیبوئ، چې شاعر غواړي دا چې وروستي شاعران به څومره وکړای شي دغه نوي سېمبولونه تکرار او تولیز کړي، وخت به یې ځواب ووایي، خو وګڼه چې ځینې سېمبولونه هماغسې ځانګړي پاتې کېږي.
څومره چې ما څېړلې اروابناد اسحق ننګیال په اوسمهالیو پښتنو شاعرانو کې د فردي سېمبولونو د ایجاد تر ټولو مخکښ او بریالی شاعر دی، راځئ د هغه یو بل شعر هم را اخلو چې د فردي سېمبولونو بېلګې په کې ومومو:
کب

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیند لا همغسې
څپاند روان دی
او دا سپین ږیری جاله وان
خدایزده
پر کومې دې شګلنې غاړې
خوب وړی دی، نه ویښېږي
سترګه مې ورپېده
او ستا د کور کوتره راغله
ستا راکړی ګل یې
زما شملې نه یووړ
زه پوهېدم چې
نن به داسې وشي
او نور به هېڅکله
درونه رسمه!
بېګا مې خوب کې
له لاسونه څنې
کب لویدلی (سیندونه هم مري ۱۴۵)

له لاسونو لویدلی کب په داسې یوه رواني چاپېریال کې ځانګړی سېمبول دی، چې په دې شعر کې آن د یو شمېر قراردادي سېمبولونو (لکه: راکړی ګل، شمله، سیند او نور) هم په نوي او ځانګړي شاعرانه چاپېریال کې له ځانه سره نوي کوي. سپینږیری جاله وان او د ورکړي ګل وړل د کور د کوترې په وسیله هغه ځانګړې سېمبولیکې پېښې دي، چې دغه شعر ته یو فردي هنري کیفیت ببښي.
راځئ د ځوان شاعر ښاغلي نور محمد لاهو په دې شعر کې د «سپي» خورا ځانګړي سېمبولیک کرکټر وګورو:

درې پوښتنې

سپیه! له څه نه زیات ځورېږې؟

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

وې: د خپل قام له ځانځانۍ نه
موږ کې دې شته ده؟
هو خو اوس مې پېژني هم نه
او پلار دې څوک و؟
د خپل مطلب يو مسافرو
زما د ښکلې نطفې تخم يې
وکرلو په کوڅو کې
او خپله لاړو (بلال په وينو کې ۲۲)

د نويو سېمبولونو د ايجاد څرنګوالی:
د نويو سېمبولونو په رامنځ ته کولو کې ښايي هڅه وشي مناسب چاپېريال ورته جوړ کړای شي د همداسې يوه چاپېريال په مرسته کولای شو سېمبول ته عموميت او د قراردادي کېدو توان وروبښو. د فرانسې د نامتو سېمبولست شاعر ما لارمه په اړه ويل کېدل، چې په شعرونو کې يې سېمبولونه تعقيدي دي او يوازې دده او دده د شعرونو ترمنځ پاتې شوي دي، په شعر کې هغه فضا او چاپېريال نشته، چې د سېمبول له بشپړې تداعې کوونکې پاڼې (وظيفې) سره مرسته وکړای شي.
ژان پل سارتر د «هنرمند او د هغه مهال» په کتاب کې په راغلې مقالې (کلېمات) کې ليکي ، چې بېشکه ما لارمه د فرانسې لوی شاعر دی خو ما هم خپل د ېر وخت د هغه پر شعرونو د پوهېدو لپاره تېر کړی دی، ګواکې هغه په (Hermentisme) (د کلام عمدي تعقيد) باندې اخته دی. د داسې يوه تعقيد (غوټه اچولو) يوه بېلګه تاسو مخکې د اروانباد اسحق ننګيال په «بيديا» شعر کې وليده.
د نوي سېمبول ايجاد د شعر او شاعرۍ يو تخنيکي کار دی خو د سېمبول مانا د شعر په منځپانګه او ټوليزې مانا پورې اړه لري.
بريالي شاعران هڅه کوي د انځور جوړونې يا لږ تر لږه روښانه قرينو په مرسته نوي سېمبولونه معرفي کړي او ځان له تعقيد څه وژغوري.
موږ به په دې اړه د پښتو د نوي پېر د شاعرۍ يو شمېر بېلګې هم وڅېړو خو تر هغه مخکې راځئ د وړ شاعرانه چاپېريال په اړه د پياوړي کره کتونکي رضا براهني څرګندونې ولولو:

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

« یو عاشقانه سېمبول، کېدای شي د مینې د عاطفې د یوه ځانګړي اکر ویاند (ژبه) اوسي لکه هغه څېزونه چې مینان یې یو بل ته ورکوي. دغه څېزونه او آن کلمات هغه ځانګړي سېمبولیک مفاهیم چې مینانو ته یې لري ښایي نورو ته یې ونه لري، مګر دا چې د مینې او مینانو یو ځانګړی چاپېریال جوړ کړای شي، چې بیا نور هم دهغوی سېمبولونه د عمومي عشقي سېمبولونو په توګه وپېژني او ویې مني. د سېمبول د مفهوم ټولیز کېدل له دې ځایه را پیل کېږي، چې سېمبول له خپل محدود مفهوم څخه وټولیز کېدو ته وخوځېږي او هغه یو څه قراردادي، رسمي او عرفي کړای شي.» (طلا در مس ۲۴۵)

د ذهني سېمبولونو عیني کېدل هم یوه هنري هڅه ده، چې د سېمبولونو په پېژندنه، ټولیز کېدو او بالاخره قراردادي کېدو کې مرسته کوي. ذهني سېمبولونه هغه دي، چې د یوه ذهني انځوریز جوړښت استازیتوب وکړي او ددې جوړښت ټول توکي (اجزا) او خوځنده اړیکي یې یوازې په ذهن کې پېښېدای شي. حال دا چې په عینیت کې ښایي موږ د خپل فزیکي چاپېریال توکي ولیدای شو او د هغو په مرسته د ذهني سېمبولونو په پوهېدلو بریالي شو.

رضابراهني فکر کوي، چې د سېمبول جوړونې بهیر له اشیاوو څخه پیل کېږي او په حقیقت کې همدا اشیا دي، چې یا ذهني او یا هم عیني ماهیت لري.

دده په نظر مالارمه یو له هغو شاعرانو څخه دی، چې د ذهني اشارو په مرسته ځانګړي سېمبولونه د لوستونکي لپاره عیني یا حسي کوي او ګواکې دا کار د بېلا بېلو استعارو په مرسته کوي.

دلته موږ د انځور او سېمبول تر منځ اړیکو ته تم کېږو :

شعري انځورونه ډېر ځله د سېمبولونو په مرسته خپل هنري ارزښت زیاتوي په حقیقت کې انځورونه هغه مناسبه زمکه یا بستر دی چې د سېمبول اړوندې ماناوې د یوه منظم جوړښت په مرسته د درک وړ ګرځوي.

راځئ یو څو بېلګې وګورو :

د ارواښاد د اسحق ننګیال د یوه شعردا برخې وګوروئ)

چا مې دمات، زخمي زخمي
او مړاوې شوي خوب تعبیر ونکړ
چې مې د اوښکو د ګلونو نندارې ته
ددې لرې وطنونو له باغونونه

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شاتو مچۍ ولې راځي؟
***
چا مې د زړه د وینو سین کې
وینې ځښونکي کبان ونه لیدل
چې یې د مستو خنداګانو
او پېالو له کړنګهار نه یې
دې لوی کلي او ټول وطن ته خوب نه ورځي
***
چا د آسمان له چاودې زړه
زخمي سینې
او له ویرجنو سترګو ونه پوښتل
چې د سپوږمۍ ناوې
د هسک د واټ په منځ کې
د شهیدو ستورو وینو نه
پر مخ ولې خالونه ایښي؟
او شپو ته بولي
د اسمان د طلایي بڼ
د هرګل او سرې غوټۍ
د زړه چاودون او شهادت کیسې (سیندونه هم مري ۲۱)

دې شعر د فرعي سېمبولونو تر څنګ یو لوی سېمبول په ځان کې نغښتی دی دا د شاعر (زه) او د افغانستان (موږ) دی ښایي په خپله افغانستان دی چې په بېلا بېلو پاړکو کې بېل بېل سېمبولونه د هغه استازیتوب کوي.

خو هغه څه چې په دې شعر کې ډېر د پام وړ دي، هغه انځورونه دي، چې لوی (اصلي) او فرعي سېمبولونه عیني کوي. د انځورونو لویه برخه ذهني دي. مات او زخمي خوب، د اوښکو د ګلونو ننداره، د زړه د وینو سین، د اسمان چاودې زړه او د آسمان ویرجنې سترګې، د سپوږمۍ ناوې او داسې نور ذهني تصویرونه. له دې سره عیني تصویرونه هم له ذهني هغو سره، د هنري منطق له مخې یوه په زړه پورې سمفوني یا توازن رامنځ ته کوي، د لرې وطنونو له باغونو څخه د شاتو د مچیو راتلل، وینې څښونکي کبان، د پېالو

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګړنګهار، لوی کلی، وطن او نور د عيني انځورونو بېلګې دي. خو له آره د شاعر پيغام، د شاعر پوښتنه او د شاعر مرام سېمبوليک دی، هېڅ څوک ګوا کې د شاعر پوښتنو ته ځواب نه وايي، شاعر د (زه) او بلکې (موږ) په اړه پوښتنې کوي، شپه، وينې، زخمونه، شهيد ستوري، زړه چاودون او شهادت هغه استعاري مفاهيم دي چې موږ د شعر پټ او اصلي سېمبول (يا سېمبوليک پيغام) ته ور نږدې کوي او د ماناوو په تداعي کې مرسته را سره کوي. غواړم په دې برخه کې د ارواښاد اسحق ننګيال يو بل په زړه پورې شعر هم بېلګه کړم:

بيا د اسمان دروازې بېرته شوې
باران دی چې وربږي پسې
خو د سرو وينو باران
زمکه شوه ټوله سر تر پايه پر چينو بدله
د سرو لمبو په چينو
دنيا مو ټوله په ناپايه سمندر واوښته

***

«نوح» بيا دعا د مرګ
د وخت د ګناکارو کړي
موږ ګناکار چېرته يو؟
نه خو مو چا ته ليوني ويلي
نه مو پېريان د چا د عقل غله ګڼلي چېرته
خو ځو ډوبېرو بېګناه
د سرو اورونو د موجونو سين کې
اې د «جودي» پر غرونو ناستې
زموږ د «نوح» بېړۍ
موږه په خپله ليوني يو
او پېريانو رانه عقل وړی
لاس راکوې او که نه؟ (سيندونه هم مري ۸۵)

ددې شعر د اصلي سېمبول پېژندل اسانه دي، « نوح» د نجات او ژغورنې سېمبول دی چې بايد د شاعر بېګناه « موږ» ته د ژغورنې لاس ورکړي او پرې يې نږدي چې د لمبو او سرو وينو په سيلاو کې ډوب شي. دا شعر موږ ته دا رازده کوي، چې د نويو سېمبولونو د ايجاد

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لپاره څنګه له انځوريزې او تمثيلي زمينې څخه کار واخلو. د شاعر کمال او توان په دې شعر کې د برياليو انځورونو او تمثيلي خوځښتونو ايجاد دی.

تشبيهات او استعارې د سېمبولونو په روښانولو کې هغه ونډه لري، لکه په بحث يا استدلالي نثر ليکنه کې يې چې د مثالونو ارائيه کول لري. د تشبيهاتو او استعارو اړيکې له سېمبولونو سره ډېرې د پام وړ او يو څه پېچلې هم دي. تشبيهات مرسته کوي، چې موږ هم سېمبولونه وپېژنو او هم يې د استدراک له پړاوونو څخه هنري خوند واخلو . د همدې لپاره زه فکر کوم، د نويو سېمبولونو د ايجاد پر مهال ښايي د تشبيه او استعاري بيان له ځواکه مرسته وغواړو ، راځئ د درويش دراني يو بيت وشنو :

لکه مرهم چې څنګه ځړيکې له پرهاره باسي

داسې به دوی هم ظالمان له خپله ښاره باسي

(ستوري په لمن کې ۲۵۱)

دا بيت ټول تشبيهي بيت دی او لومړی سره له دوهمې سره د مشبه او شبه به اړيکه لري خو (دوی) داسې يو سېمبول دی چې موږ يې د سترګو په رپ کې د تداعي لټه پېل کوو. (دوی) يوازې د يو شمېر خلکو لپاره اشاري ضمير نه دی، بلکې يو ټېنګاري (تاکيدي) مفهوم لري چې ټول بيت ته يې ځانګړې کيفيت وربښلی دی.

د شاعر (دوی) د يوه عادي متکلم (دوی) نه دی، شاعر غواړي د «دوی» د کلېمې تر شا ټول هغه څه را برسېره کړي چې دده هدف دی او موږ ورپسې ګرځو.

بله بېلګه:

عبدالله پيکار وايي:

دغه ګلان چې رنګ د لال لري نګهت نلري

د ښکلېو زړونه دي د مينې حرارت نلري (راز ۱۲۲)

شاعر د ښکلېو زړونه له هغو ګلونو سره تشبيه کړي چې د لال رنګ لري خو نګهت (خوږ ورږم) نلري، ځکه چې دا زړونه د مينې حرارت نلري. (د ښکلېو زړونه) سېمبول دی او د ښکلېو د ټول ماهيت استازيتوب کوي، د ټولې مينې او د مينې د کمرنګۍ او سوړوالي، د مينې له داسې جوهر څخه چې نه خوږورږم لري او نه حرارت. دلته د شاعر تشبيهي هنر د سېمبول د ځلولو او روښانولو لپاره کاريدلی دی.

د نويو سېمبولونو په ايجاد کې دا هم مهمه ده، چې هماغه فکري پروسه له لوستونکي سره شريکه شي چې د شاعر له خوا د سېمبول ټاکلو پر مهال رامنځته شوې وي.

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا په دې مانا ، چې له اجزاو څخه ورو ورو کلي مفهوم ته ځان ورسوو او یا هم که له کلي مفهوم څخه یې پیلوو ښایي په تدریج سره اجزاوو ته ورشو او د رواني تلوسې په دننه کې له لوستونکي سره د سېمبول د تداعي په پړاوونو کې ملګري پاتې شو.

یوه بېلګه به له مونږ سره مرسته وکړي ، چې له دې اړخه د نویو سېمبولونو د ایجاد پړاوونه وپېژنو ، د احمد تکل (نجلۍ ، ټکه او مېږني) شعر وګورو :

تندر را کوز شو
او غرورپیده
په نجلۍ هېڅ ونشول
تندر را کوز شو
(مېږنیو) اورمېږونه ټېټ کړل
خو دا لا هسکه غاړه لمر ته ګوري
تندر را کوز شو ، ټکه ولویده ، غرورپیده
او مېږینو د نجلۍ جنازه
په خپلو ټېټو اورمېږونو یووړه
او اورمیږونه نور هم ټېټ ښکاره شول
خو ....
دا لا هسکه غاړه
لمر ته ګوري (کرونده ۲۲)

په دې شعر کې کلي سېمبولیک مفهوم « هسکه غاړه لمر ته کتل» دې، خو شاعر یې په پوره بریالیتوب سېمبولیک توکي شرحه کوي، د تندر کوزیدل، د غره رپیدل، د مېږینو کوز اورمېږونه، یو ځل بیا د غرونو د رپیدو تکرار او بیا د جنازې یادول او بالاخره لوستونکي په یوه چمتو شوي ذهن کلي انځور (او په کې لوی سېمبولیک مفهوم) ته ور رسېږي.

هر (شی) یو ټولیز یا ګډ تاریخ لري، ټولې هغه ذهني خاطرې چې د یوه شي په اړه د یو شمېر وګړیو په ذهنیت کې شته په حقیقت کې د هغه (شي) تاریخ جوړوي، هر نوی سېمبول له همدغه تاریخ څخه ریښه اخلي. بریالي شاعران ښایي دې ته ځیر وي، چې هغه ګډ اړیکي، چې د هغو لوستونکي یې د اشیاوو له تاریخي پېژندنې سره لري، څومره کولای شي د سېمبول په پېژندنه، او تداعي کې مرسته وکړي کارل ګوستا ویونګ لیکي:

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

«ګڼ اشیا د انساني پوهې تر شا شته، موږ د هر ځله سېمبولیک اصطلاحات کاروو چې یو شمېر مفاهیم روښانه کړو، داسې مفاهیم چې موږ یې تعریف نلرو یا یې بشپړ نه پېژنو»
(یونګ۲۴)

د یونګ له دې خبرې پوهېدای شو چې ځینې اشیا کاملاً ذهني شتون لري او کېدای شي ټولیز ذهني شتون ولري. د اشیاو ګډه تاریخ په دواړه ذهني او عیني اشیاوو پورې اړه لري. راځئ دا مسئله په یوه بېلګه کې روښانه کړو:

درویش دراني وایي:

د شاه قاتل یې ویوست تر پلو لاندې بهر
دلېره وه، دلېره وه، دلېره یوه شپه (ستوري په لمن کې ۲۰۹)

کوم (شاه)؟ او کوم (قاتل)؟ درویش په خپله ځواب نه وایي، خو موږ پخپل ذهن یا لږ تر لږه لرغوني ناخودآګاه کې په دې اړه کوم څه لرو، دا (شاه) پېژنو او (قاتل) یې هم او دا هم له شاعر سره منو، چې د قاتل ژغورنکې شپه دلېره ده. ایا څوک به داسې هم وي، چې ووایي د درویش دا بیت ابهام لري؟ که د ډېرو کتونکیو ځواب (نه) وي، بیا خو زموږ پیاوړی شاعر هماغه کار کړی، چې مخکې ورته اشاره وشوه. مانا دا چې شاعر دې ته ځیر دی، چې د خپلو سېمبولیکو اشیاوو ګډه ذهني تاریخي اړیکه یې سمه پاللې ده.

د پښتو شاعرۍ په اوسمهالي بهیر کې زموږ ځوانو شاعرانو د نویو سېمبولونو د ایجاد دغه ځانګړنې په پام کې نیولې دي، په تېره بیا د آزادې شاعرۍ د ګڼو مخکښانو په شعرونو کې داسې نوښتونه لیدل کېږي.

دنویو سېمبولونو د ایجاد لپاره د نړیوالو ادبي بېلګو د لوستنې تر څنګ د ټولنیزو، سیاسي او فرهنګي پرمختګونو اغېز هم د پام وړ دی اوس به راشو دې ته چې څنګه د ټولنیز چاپېریال بدلون د نویو سېمبولونو د رامنځته کېدو او ودې لامل ګرځي:

سیاسي بدلونونه:

دنولسمې پېړۍ له پای ته رسیدو او د شلمې پېړۍ له پیل سره یو شمېر سیاسي مفاهیم ادبیاتو او شعر ته ننوتل: خپلواکي، پرمختګ، ویښتیا، روښانتیا، مشروطیت، عدالت، برابري، د ښځو حقونه، پوهنه او نور داسې مفاهیم په لومړي سر کې وچ او بې خونده، مګر د مهال د یوې اړتیا په توګه په شاعرۍ کې لرو بر کېدل، خو همدا چې افغان شاعرانو د داسې یوه نړیوال بهیر تجربې ترلاسه کړې، چې همداسې یو همزولی سیاسي بهیر هنري

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي او همدا پیغامونه د سېمبولونو او رمزونو په مرسته تمثیل کړای شي، دلته نو یو شمېر بدلون خوښوونکو شاعرانو د هنري بیان داسې اړتیا ته پام وکړ او خپلې لومړۍ تجربې یې پېل کړې، د شلمې پېړۍ د لومړۍ نیمايي ځینې را پیلوونکي شاعران دلته په افغانستان کې راواښاد استاد بېنوا، استاد الفت، استاد خادم، استاد پژواک، پوهاند مجروح، سلیمان لایق، استاد حبیب الله رفیع، پوهاند زیار او نور دي.
تر دوی وروسته چې سیاسي بدلونونه لا پسې ډېر او رنګارنګ شول د سېمبولیستو شاعرانو یو بل نسل هم را وپنځېده، د ډیموکراسۍ، سرو شنو انقلابونو او بیا وروسته جګړو په بهیر کې دا نسل پوخ شو او له ځانه سره یې پښتو شاعري هم پخه کړه. جګړه او د جګړې په وړاندې جګړه زموږ دا وسمهالي ادب یوه لویه ځانګړنه ده.
له جګړې څخه د کرکې د نسل په شاعرانو کې دنویو سېمبولونو ایجاد ډېر تر سترګو کېږي، ګڼ سېمبولونه داسې دي چې آن په نړیواله کچه د جګړې په وړاندې د بشري پروتست (اعتراض) بېساري بېلګې یې ګڼلای شو. دا نسل له نیکه مرغه ګڼ شمېر لري چې د ټولو نومونه یې دلته نشو یادولای خو څو سر لارې یې، ارواښاد اسحق ننګیال، عبدالباري جهاني، درویش دراني، رحمت شاه سایل، عارف خزان، پیر محمد کاروان او نور یادولای شو.

ټولنیزه وینښتیا:
افغانستان په شلمه او یویشتمه پېړۍ کې د جګړو کړوالیو اوناوړه پېښو شاهد و، خو ددې ټولو تر څنګ د پرمختیا، تمدن، نویو هنري تجربو د سیلاو څپې دغه هېواد ته را ورسېدې او د خلکو په ذهنیت کې یې د ټکرونو یو عجیب توپان رامنځ ته کړ، له یوې خوا د بېلا بېلو حاکمیتونو دجګړه مارو، مستبدو او بې رحمه ټوپکوالو درو بڼ و، او هغه د چا خبره چاله ډاره سوړ نه شو ایستلای او له بلې خوا خلکو د حقیقتونو په پوهېدلو سره غوښتل د خپلو زړونو او فکرونو غږ پورته کړي.
شاعران، چې دخلکو له منځه راپورته کېدل، د خلکو د فکرونو او زړونو د غږونو پورته کول یا لږ تر لږه په دې اړه څه ویل یې خپل رسالت ګاڼه نو په شعرونو کې یې سېمبولونو ته پناه وړله. سانسور، اختناق، ډارول، د مرګ د هرې شیبې رواني حضور، شاعران مجبور

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړل چې سېمبولونو ته پناه يوسي، خپل افکار او د زړه خبرې د سېمبولونو تر شا پټې کړي، د اروابناد استاد مجروح (ځانځاني ښامار)، (د وطن د مور خرڅلاو)، د هغه د مستبدو کرکټرونو تمثيل ددې دورې د اختناق زيږنده دي، که څه هم زموږ دغه ستر سېمبوليست خپل ټول هنري ايډيالونه د سېمبولونو په مرسته وړاندې کول، خو موږ ټول پوهېږو، چې ټوپکوال مستبدين يې پر سېمبولونو پوهېدل، ځکه خو يې شهيد کړ. په شعر او هنر کې د سېمبولونو زور همدومره دی.

له ټکنالوژۍ، پوهې، تمدن، عصري افکارو او سياسي بدلونونو سره د ټوليز شعور پراختيا زياتېږي. د ټوليز شعور پراختيا د (ويېونو)، (مفاهېمو)، (بيان) او (سېمبولونو) لويې زيرمې ته اړتيا لري.

اوس نو په يوه کلي کې د کاريدونکو کليماتو زيرمه (Vocabulary) کافي نه وه، (که څه هم زموږ ځينې شاعران او ادبي کره کتونکي د ژبې په اړه په بحثونو کې ګيله کوي، چې ولې يوازې د کلي کور اصطلاحات نه کارول کېږي، حال دا چې د اوسنۍ نړۍ ټول مفاهيم په شل ـ پينځه ويشت زره ويېونو کې نه شي رانغاړل کېدای).

همدې پراختيا له شاعرانو سره مرسته کوله (او يا يې هغوی اړ کول) چې نوي سېمبولونه رامنځ ته کړي او د خپلو افکارو په تمثيل کې دماناوو له نوي تداعي څخه مرسته وغواړي.

دې ټولنيز پرمختګ د نويو سېمبولو له ايجاد او دودکېدو سره مرسته وکړه. د بېنوا (رنځور) د الفت (زنداني)، د لايق (توپان، چونغراوساحل) د استاد مجروح (ښامار) د جهاني (سبزه کوب، کښتۍ، درياب) د ننګيال (غر، سيند، کب) د کاروان (چنار) او نور سېمبولونه د داسې بهير پېژندل شوي او ټولمنلي سېمبولونه دي.

که تر يادو شاعرانو را تېر شو، زلميو شاعرانو بيا په دې برخه کې نورې تجربې هم وکړې او دومره برياليي سېمبولونه يې رامنځ ته کړل، چې د پښتو اوسمهالی ادب يوه په زړه پورې زيرمه يې ګڼلای شو.

نوې ادبي تجربې:

په تېرو لسيزو کې د افغاني ادبياتو او بهرنيو هغو تر منځ نوي پلونه رامنځ ته شول. د بهرنيو ادبياتو يو شمېر ژباړې او له نورو ژبو سره د افغانانو بلدتيا ورو ورو له نويو ادبي هڅو سره اشنايي زياته کړه. په وروستيو کلونو کې د ويبسايټونو، انټرنت او کمپيوټر کاروني افغانان په نړيوال کلي ورګډ کړل، دې ټولو، افغان شاعران له نويو نوښتونو سره

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

اشنا کړل. د ادبي تیوري، بېلا بېلو هنري بحثونو او ادبي لیکنو او لوستنو زیاتېدلو هم زموږ لیکوال او شاعران له مدرنو ادبي مسایلو سره اشنا کړل، په شعر کې د کلاسیکو بلاغي صنایعو تر څنګ نوي مفاهیم (انځور، سېمبول، اسطورې، د ژبې هنري ارزښت، ایماژ، لنډون او نور) دنویو شاعرانو لپاره د پام وړ نومونه شول او په دې توګه موږ وینو چې پښتو شعر له دې اړخه د خپل پرمختیون یوه نوي پړاو ته ننوت.

پایله:

تر هر څه وړاندې موږ وینو، چې سېمبولونو د بشري تاریخ په بېلا بېلو پړاوونو او بشري نښو کې ځان را څرګند کړی دی. د لرغونیو انسانانو په عقایدو، باورونو، آثارو او فرهنګي میراثونو کې د ډېرو (نښو) او سېمبولونو څرکونه لا تر اوسه له تاریخپوهانو او لرغونپوهانو سره مرسته کوي، چې لرغوني وپېژني.

له همدې امله ادبیاتو، چې د بشریت د غوښتنو هیلو اوګډو عواطفو هنداره ده، د سېمبولونو ډېرې نښې خوندي کړې دي.

په شعر کې سېمبولونو، له پخوا زمانې څخه، مهم او په زړه پورې ځای درلودلی دی، خو په نولسمه پېړۍ کې د سېمبولېزم د مکتب له رامنځ ته کېدو سره ددغې فکري ـ هنري پدیدې ونډه لا پسې وځلېده او په شعر کې یې د یوه جوړښتي توک (عنصر) په توګه خپل ځای زبات کړ. د ادب تیورۍ پوهانو د سېمبول په اړه یو شمېر څېړنې کړې دي او د نویو ادبیاتو په بهیر کې یې د ټولو ژانرونو، په تېره بیا شعر یو مهم معنوي توک ګڼلی دی.

سېمبول د نښې یا نښانې په مانا هغه لنډمفهوم دی، چې د یوې پراخې ذهني شوې مانا استازیتوب وکړای شي. د سېمبول کلمه له یوناني سوم بولون څخه اخېستل شوې ده چې د دوه بېلو ټکیو د سره نښلولو مانا لري.

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په نړیوالو شهکارونو او لویو شعري اثارو کې سېمبولونه خپل ځانګړی ځای لري او په پښتو ادبیاتو کې هم لا له پخوا څخه کارول شوی دی. د پښتو شاعرۍ په کلاسیکه زیرمه کې موږ هم د مانا له اړخه او هم د سېمبولونو د شکلي کارونې له نظره ددغه ادبي مفهوم بېلا بېله او رنګارنګه کاروونه موندلی شو. په حماسي، عرفاني، تغزلي او لیریکو، اشعارو کې ګڼ داسې قراردادي او نوي (انفرادي) سېمبولونه موندلای شو، چې موږ ته په کلاسیکه دوره کې هم د سېمبول اهمیت او د استفادې په زړه پورې بېلګې را په ګوته کوي.

موږ په دې اثر کې داهم ولیدل، چې سېمبولونه ولې ادبیاتو په تېره بیا شعر ته لاره مومي، لومړی خو سېمبولونه د انساني اروا له ناخوداګاه سره نږدې اړیکې لري، د همدې لپاره د خوبونو په تعبیر کې هم له هغو رواني سېمبولونو څخه ګټه پورته کېږي، چې په خوب کې شته. شعر له خوبونو، خیالونو، عواطفو او بشري احساساتو سره پیوند لري، او د شعر په نوې پېژندنه کې په دې تاکید کېږي، چې د شعرونوالهامي او شهودي سرچینه په حقیقت کې دهماغو عواطفو، افکارو، غریزواو احساساتو له بیا فوران څخه راځي، چې په لاشعور کې زیرمه شوي دي.

باور داسې دی چې دغه عواطف د سېمبولونو په وسیله د شعورساحی ته رالېږدول کېږي او شعر ته هم له همدې ځایه لار مومي. له دې پرته په ټولنیز ژوند کې هم انسانان یو د بل د پوهاوي لپاره له سېمبولونو څخه کار اخلي. ژبه پخپله د قراردادي سیمبولونو یوه مجموعه ده، ځکه خو د شعر دجوړښت تهداب هم ژبني سېمبولونه دي.

اروا پوهنې د یوه نوي علم په توګه د انساني اروا دغه ځانګړنه بشریت ته معرفي کړه، ځکه خو په نوي (مډرن) ادب کې سېمبول ورځ په ورځ زیاتېدونکی اهمیت وموندہ، تردې بریده چې د سېمبولیزم معاصر ادبي – هنري مکتب یې را منځ ته کړ او په را وروسته ادبي مکتبونو یې هم خورا ژور اغېز پرې یوست.

پښتو او سمهالی (معاصر) شعر چې له نړیوالو افکارو او اثارو سره د اشنایي له برکته یوه نوي پړاوته ورننوتی و، په شعوري توګه یې سېمبولونو او د سېمبولونو استفادې ته ځانګړی ځای ورکړ. د ویښتیا د پړاو ادبیاتو د دوو لاملونو له مخې پر سېمبولیکه ژبه تکیه وکړه، لومړی د هغې هنري – ښکلاییزې اړتیا له مخې چې نویو ادبیاتو ورته اړتیا درلوده او دوهم ددې لپاره ،چې دېرو داسې معاصرو غوښتنو او هیلو شعر ته لاره موندلې وه، چې په وروسته پاتې افکارو کې یې مخالفت کېده، ځکه خو شاعرانو او هنرمندو

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ادیبانو د مخامخ بیان پر ځای خپل افکار په سېمبولیکو ویناوو کې وپېچل، مګر د ټولیز شعور په را ویښولو کې یې خپله دنده ترسره کړه.

معاصرو پښتنو شاعرانو، د ټولیز بدلون، پرمختګ، اصلاحاتو او ټولنیزو ناخوالو د ځرګندولو لپاره دوه لارې ونیولې، یو خو یې دغه ارزښتونه په شعر کې ځای پر ځای کړل او له بلې خوا یې د شعارې کېدو، ابتذال او وچ بیان د مخنیوي لپاره هنري پسول ته پاملرنه ډېره کړه، چې دواړو لارو سېمبول کارونې ته اړتیا درلوده په دې توګه موږ وینو، چې په معاصر پښتو شعر کې د اړتیا او هنریت پر بنسټ نویو یا فردي او همدا راز قراردادي سېمبولونو او یا هم د قراردادي سېمبولونو کارونې په نوي شعري زمینه او چاپېریال کې له ډېرې رنګارنګۍ او ښکلا ییزو ارزښتونو سره مل منظم او اګاهانه پرمختګ کړی دی.

زموږ ددې څېړنې په بهیر کې دا څرګندېږي ،چې په شعر کې (په تېره بیا نوي شعر کې) سېمبول یو د پام وړ هنري عنصر او ارزښت دی چې ښایي د پېژندلو او کارونې لپاره یې نور ګامونه هم پورته کړای شي.

وړاندیزونه:

په شعر، هنر، ادبیاتو او بشري اړیکو کې د سېمبول اهمیت او ارزښت ته په کتلو سره به ښه وي ددغې څېړنې په پای کې دغه ټاکلي وړاندیزونه مطرح کړو :

۱ـ تردې وروسته د ادب تیورۍ په بحثونو او څېړنو کې ددغه هنري–ادبي عنصر (سېمبول) د لا پېژندنې او کارونې لپاره ښایي علمي بحثونو ته تر ځانګړیو سرلیکونو لاندې ځای ورکړل شي. په تېره بیا په پښتو معاني او ادبي څېړنو کې ښایي د سېمبول او سېمبولیکو اثارو ارزښت ته پام ډېر شي.

۲ـ د پښتو ادبیاتو په تدریسي بحثونو کې ښایي د نویو ادبي مفاهیمو او عناصرو په لړ کې د سېمبول او سېمبولیزم تحلیل او شننه لږ تر لږه د یوه ځانګړي لوست په توګه شامل شي، ځکه ځوان محصلان او ادبڅېړونکي له دې لارې څخه کولای شي د نړیوالو اثارو په پېژندنه او درک کې لا پسې بریالي ګامونه واخلي او له بلې خوا د خپلې ژبې د اثارو په پرتلیزه ارزښتموندنه کې نوي بحثونه مطرح کړي.

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳. د یوې ځانګړې څېړنې په ترڅ کې ښایي دا څرګنده شي ،چې د پښتو ادبیاتو په زړه او نوې زیرمه (په تېره بیا معاصرو اثارو) کې سېمبولیک اثار کوم دي او نامتو سېمبولستان څوک ګڼلای شو ، دا څېړنه کېدای شي یوازې په شاعرۍ کې نه، بلکې په داستاني ادبیاتو ، طنز، ډارمه(تیاتر) او نورو څېلونو (ژانرونو) کې هم وڅېړل شي.

۴. د نړۍ په سطح د نامتو سېمبولیستانو اثار یا د اثارو ښېلګې کولای شي له موږ سره د دغه هنري – ادبي مکتب په لا پېژندنه او د جزیاتو او رموزو په کشف کې مرسته وکړي، ځکه خو که په ځانګړې توګه پښتو ته د لویو سېمبولیستانو آثارو ژباړل شي زموږ پر فرهنګي زیرمه به یوه په زړه پورې اضافه وي.

په همدې ډول په پښتو ادبیاتو کې د سېمبولیکو اثارو پېژندنه او بیا یې نړیوالو ژبو ته ژباړه هم خورا ګټور بریښي، چې نړیوال وپوهولای شو، چې افغاني ادب هم په دې برخه کې په زړه پورې اثار لري، او پښتانه هم د بشریت پر ګډ فرهنګي میراث څه ور اضافه کولای شي.

۵. یوې ځانګړې څېړنې ته اړتیا شته، چې موږ څنګه کولای شو د ټولنیزې اصلاح، ویښتیا ، روښانتیا او بالاخره د ټولیز شعور د ودې په پایله کې د یوه ریښتني بدلون په راوستلو کې د هنر او فرهنګي هڅو په مټ له سېمبول او سېمبولیزم څخه کار اخېستلای شو ، ځکه د نولسمې پېړۍ په اروپا کې سېمبولیستانو د عامه ذهنیت په بدلون او رهبرۍ کې د پام وړ ځای خپل کړی و.

۶. وروستی وړاندیز مې دادی، چې - که څه هم ما په دې څېړنه کې تر خپله وسه خواري کړې ده- خو باور لرم چې ډېر څه را څخه پاتې دي او په دې هم باور لرم چې په خپلو شننو او قضاوتونو کې به ښوېیدلی او تېروتلی یم که نورو دوستانو- په تېره بیا ځوانو څېړونکیو – زما دغه نیمګړی کار بشپړ کړ او زما تېروتنې یې را سمې کړې، پر پوهې او ادبیاتو به یې احسان کړی وي.

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخځونه :

۱.انصاري، میرزاخان: د میرزا خان انصاري دیوان، پښتو ټولنه، ۱۳۵۴ل، کابل.
۲.بارکزی، حنان: د حنان بارکزي دیوان، پښتو ټولنه، ۱۳۳۲ل، کابل.
۳.براهني، رضا: طلا در مس، کتاب زمان، ۱۳۴۷ل، تهران.
۴. بېنوا، عبدالروف : دهسک پېغله، د افضل ټکور په زیار، د افغانستان د لیکوالو انجمن، ۱۳۲۷ل کابل.
۵. پرتوي، مهدي : زیبایي شناسي نوین، (د بېلا بېلو لیکوالو د مقالو ژباړه)، کمېټه دولتي طبع و نشر، ۱۳۲۳ل، کابل.
۶.پیکار، عبدالله: راز، د افغانستان د کلتوري ودې ټولنه–جرمني، ۱۳۷۹ل، پېښور.
۷.تکل، احمد : کرونده، د افغانستان د لیکوالو انجمن، ۱۳۲۹ل، کابل.
۸. جهاني، عبدالباري : د پښتو په سر او تال کې د غربي سندرو شرنګ، له انګلیسي ادبیاتو څخه ژباړه، نارنج خپرندویه ټولنه، ۱۳۸۲ل، کندهار.
۹.ختک، خوشال خان: دستار نامه،

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۰- خټک، خوشال خان: دخوشال خان خټک کلیات، د عبدالقیوم زاهد مشواني په زیار، دانش خپرندویه ټولنه، ۱۳۸۷ل، پېښور.
۱۱- دانته، الیګیري: کمدي الهي، لومړی ټوک (دوزخ)، د شجاع الدین شفا فارسي ژباړه، انتشارات امیر کبیر، ۱۳۸۴ل، تهران.
۱۲- دانکین، اریک فون: در جستجوی خدایان باستان، د مهرد داد شاهین ژباړه، نګارستان کتاب، ۱۳۸۵، تهران.
۱۳- دهخدا، علي اکبر: لغت نامه، موسسه لغت نامه دهخدا، د تهران پوهنتون انتشارات، ۱۳۷۷ل، تهران.
۱۴- رحمن بابا: کلیات رحمن بابا، اردو ترجمه، پروفیسر طه خان، پښتو اکاډمۍ پېښور پوهنتون، ۲۰۰۲ع، پېښور.
۱۵- روهي، محمد صدیق، ادبي څېړنې، دانش خپرندویه ټولنه، ۱۳۸۲ل، پېښور.
۱۶- زیار، پوهاند مجاور احمد: پښتو بدلمېچ (پښتو شعر څنګه جوړېږي؟)، دویم چاپ، دانش خپرندویه ټولنه، ۱۳۸۹ل، کابل.
۱۷- سارتر، ژان پل: ادبیات چیست؟، د ابوالحسن نجفی او مصطفی رحیمي ژباړه، کتاب زمان، لومړی چاپ (کال نامعلوم)، تهران.
۱۸- سالک، مصطفی: سندریزې چینې، میوند کلتوري ټولنه، ۱۳۸۳ل، کندهار.
۱۹- سعیدیان، عبدالحسین: دایرة المعارف ادبي، انتشارات علم و زنده ګي څلورم چاپ، (کال نامعلوم)، تهران.
۲۰- سید حسیني، رضا: مکتبهای ادبي، دوهم ټوک، انتشارات نګاه، ۱۳۸۷ل، تهران.
۲۱- شاملو، احمد: ګیل ګمېش، (فارسي ژباړه)، نشر چشمه، ۱۳۸۵ل، تهران.
۲۲- شینواری، امیر حمزه، د غزل په اننګو کې، د زرین انځور په زیار، د قومونو او قبایلو دچارو وزارت، ۱۳۶۴ل، کابل.
۲۳- شیرازی، محمد حافظ: دیوان حافظ با معني کامل، انتشارات ګنجینه، ۱۳۸۲ل، تهران.
۲۴- غني خان: دغني کلیات، د قومونو او قبایلو وزارت، ۱۳۶۴ل، کابل.
۲۵- فروید، زیګموند: روانشناسي، د مهدي افشار فارسي ژباړه، موسسه مطبوعاتي کاویان، لومړی چاپ (کال نامعلوم)، تهران.

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۶. کالیداس : شاکونتالا ، د مونیرووویلمیز له انگریزي ژباړې څخه د م. ع. صدقي دري ژباړه، بیهقي کتاب خپرولو موسسه، ۱۳۴۲ل، کابل.
۲۷.لاهو، نور محمد: بلال په وینو کې، خوشال فرهنګي ټولنه، ۱۳۷۸ پېښور.
۲۸.لایق، سلیمان: کېږدۍ، د افغانستان دعلومو اکاډمۍ(پښتو ټولنه) ، ۱۳۶۰ل، کابل.
۲۹. مجروح، سید بهاالدین مجروح : ناآشنا سندرې، د حبیب الله رفیع په زیار، د کلید د کتاب خپرولو اداره، ۱۳۸۵ل، کابل.
۳۰.مومند ، عبدالحمید: د عبدالحمید مومند کلیات، د محمد آصف صمیم په زیار، دانش خپرندویه ټولنه، ۱۳۸۲ل، پېښور.
۳۱.ننګیال، اسحق: سیندونه هم مري، دانش خپرندویه ټولنه، ۱۳۷۷ل، پېښور.
۳۲.هوتک، محمد : پټه خزانه، د پوهنې وزارت، ۱۳۳۹ل، کابل.
۳۳. هومر : ایلیاد ، د سعید نفیسي فارسي ژباړه، بنگاه ترجمه و نشر کتاب، ۱۳۵۹ل، تهران.
۳۴. هومر : اودیسه، د سعید نفیسي فارسي ژباړه، شرکت انتشارات علمي و فرهنګي، ۱۳۷۳ ، تهران.
۳۵. یونګ، کارل ګوستاو : انسان و سمبولهایش، د ابوطالب صارمي فارسي ژباړه، انتشارات امیر کبیر، ۱۳۵۲ل، تهران.

Downloaded from: Ketabton.com

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library